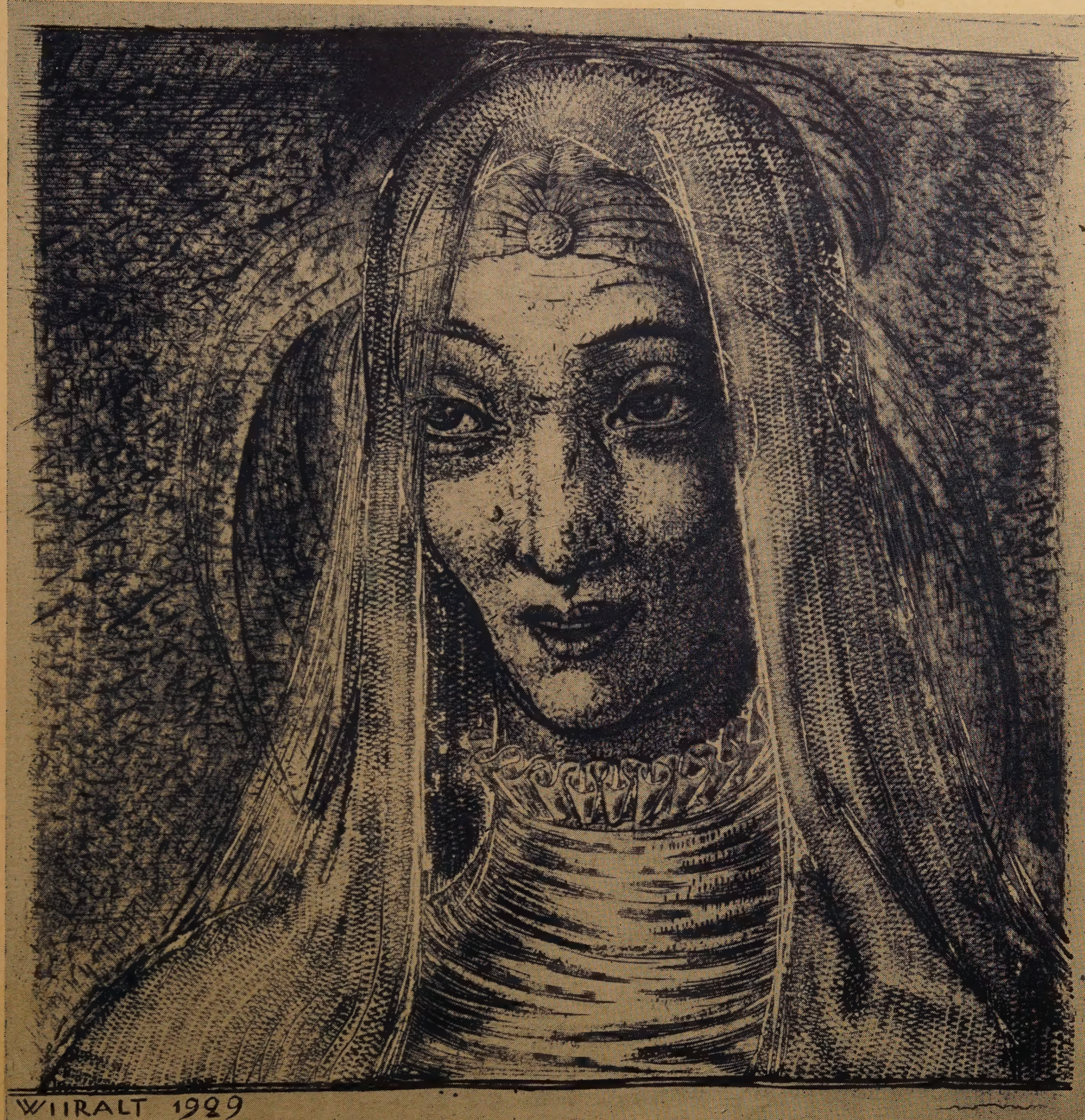

AIDAI

1957

NR. 6

TURINYS

KŪRYBOS PASAULYJE

ILIUSTRACIJOS

JUNE, 1957

AIDAI-ECHOES, cultural magazine published monthly, except July and August, by the Franciscan Fathers, Kennebunkport, Maine. Subscription $6.00, single copy 60c. Entered as second class matter at the post office at Kennebunkport, Maine, February 7, 1950, under the act of March 3, 1879. Additional entry at Brooklyn, N. Y.

AIDAI

MĖNESINIS KULTŪROS ŽURNALAS

1957 METAI | BIRŽELIO MĖNUO | Nr. 6 (101)

DAUKANTO KONTROVERSINIAI BRUOŽAI

JONAS MATUSAS

Rašysime apie kontroversinius arba abejotinus bruožus Simano Daukanto charakteryje. Pabrėžiame — tik apie kontroversinius bruožus. Vadinasi, mes priimame lietuvių literatinės visuomenės bendrą nuomonę, kad Daukanto būdas buvo pozityvus bei teigiamas. Tig mēginsime įrodyti, kad jame būta ir abejotinų dalykų.

Šis reikalas buvo ir yra labai aktualus. Jau 1846 m. Daukanto būdo įtakoje prasidėjo jo trynimaisi su vysk. M. Valančium, kurie ilgainiui išsiplētojo į nenumaldomą nesutikimą. 1883 m. "Aušra" tą abiejų mirusių vyrų asmeninį ginčą iškēlē į viešumą, jam duodama, sakytumēm, pasaulēžiūrinēs kovos atspalvio. Dēl to A. Baranauskas su laikrašču nutraukē santykius. 1912 m. Aug. Janulaitis dalyką vēl palietē, išleisdamas Daukanto biografiją. Tas ginčas, tam tikrais tarpais, būdavo atnaujinamas spaudoje, galima sakyti, per Lietuvos visą nepriklausomą gyvenimą. Jis vēl atgijo Vokietijos tremtyje (žiūr. "Žiburių", 1947 m. n.n. 21, 25, 29). Pagaliau, čia Amerikoje, "Aiduose" (1951 m. n.n. 8, 9) senasis ginčas vēl buvo paliestas, tiesa, be senojo putojančio polemiškumo. "Margutis" davē reaguojamąjį straipsnį ("Mot. Valančius", 1952, n.n. 9-12).

Simanas Daukantas (rašēsi Simonas Daukąntas, o lenkiškai Szymon Dowkont) gimē 1793. 10. 28 Kalviuose, Lenkimų parapijos pasiturinčio valstiečio šeimoje. Išējęs Žemaičių Kalvarijos vidurinę mokyklą, įstojo į Vilniaus un-tą ir baigē filosofijos magistro laipsniu (D-to "Lietuvos Istorijos etc." leidējai paduoda Tarbatą—Tartu, kng. I, Plymouth 1893). 1825 m. stojo tarnauti Rygos karinio gubernatoriaus raštinēje, o 1835 m. gavo vietą Peterburgo senato archyve, kame ištarnavo 15 metų. Mirē Papilēje 1864. 11. 24 (senuoju arba Julijaus kalendorium).

Daukantas parašē 4 istorinius veikalus, čia paduodamus ne originaline daukantine, bet dabartine rašyba. Būtent: "Būdas Senovēs Lietuvių, Kalnēnų ir Žemaičių", išspausdintas 1845 m. Peterburge (2 leid. 1892, Plymouth, Pa., lēšomis Susiv. Liet. Kat. Amerikoje, 3 leidimas 1935, Kaune, redaguotas Talmanto); "Darbai Senųjų Lietuvių Ir Žemaičių", parašyta 1822-24 m., išsp. 1929, Kaune; "Istorija Žemaitiška", parašyta 1838; ir "Pasakojimas apie veikalus Lietuvių Tautos Senovēje", paraš. 1850 metais. Pastarasis darbas dalinai (93 psl.) buvo išspausdintas 1893 Bitēnuose, o ištisai — Amerikoje J. K. Kauniškio ir Juoz. Baltojo (1 dalis 1893 m., 2-ra neturi datos). Šio leidimo nemini nei M. Lukšienē ("Simanas Daukantas, Rinktiniai Raštai", 1955, Valst. Grožinēs Literatūros leidykla) nei prof. Myk. Biržiška (Liet. Enciklopedija, 6 tom., 1937). Pagaliau, yra "Lietuvos Istorija Nuo Seniausių Gadynių etc.", 1 dalis, 1893, Plymouth, Pa. ir 2 d., 1897, ten pat. M. Lukšienē tai laiko Daukanto originalia "Istorija Žemaitiška", taip linkęs manyti ir M. Biržiška (mini dar

ir 1890 m. Tilžės leid.). Tuo tarpu patsai Plymoutho leidinys parašymo metus paduoda 1850, kas, iš tikrųjų, yra "Pasakojimų" data. Žinoma, bylą galėtų išspręsti tik rankraščio ir spaudinio palyginimas. Nors ir tai nelengvas dalykas, kadangi Daukanto "Pasakojimas" yra nei daugiau, nei mažiau, kaip "Istorijos Žemaitiškos" supopuliarinimas, o ši vėl, bent pirmąja dalimi, tik modifikuotas jo "Darbų" pakartojimas. Net jo "Būde" esama gabalų iš ką tik minėto veikalo.

Daukantas dar parašė šias populiarias knygeles: "Dainos Žemaičių", "Abėcėlė", "Pamokslas, kaip girias kirsti" (neišspausdinta), "Apie apynius", "Fedro pasakos", "Masių pasakos", "Gyvenimai didžiųjų karvaidų", "Gyvenimas R. Pelūzės" (neišsp.), "Ugnies knygelė", "Prasmė lotynų kalbos", "Istorija Šventa" (neišsp.), "Pamokslas apie auginimą tabako", "Naudinga bičių knygelė", "Pamokslas apie sodnus", "Paveikslai ant rašymo gromatų" (neišsp.), "Apie medines sėklas", "Sėjamosios pašaro žolės". Be to, liko rankraštyje pora nebaigtų žodynų, maldaknygė (tikrai buvo) ir keli smulkūs dalykai.

Daukantą, kaip istorijos rašytoją, pirmasis pradėjo kritikuoti Simanas Stanevičius, irgi žemaitis, mokęsis tame pačiame Vilniaus univ-te, kaip ir kritikuojamasis ir gal dar ten su juo susitikęs. Girdi, Daukantas nieko nauja neduodąs ir dėstąs daugiau retoriškai, nei moksliškai (V. Maciūnas "Aidų" 1950 m. nr. 8). Bet viešai su kritika pirmas išėjo Šernas, "Būdo" pabaigoje davęs priedą apie Lietuvos pinigus (Plymouth, Pa., 1892). Kritiškų pastabų davė ir Zen. Ivinskis ("N. Romuva" n.n. 11-12, 1936 m.). O prof. Myk. Biržiškos Daukanto vertinimas, būdamas neįtikimai objektyvus, kai kuriuo atžvilgiu yra tiesiog reveliacinis ("Liet. Enciklopedija", VI, 1937). Pagaliau M. Lukšienė jau minėto, Lietuvoje išleisto, veikalo įžangoje irgi negalėjo būti nekritiška. Tiesa, dar pora autorių rašė apie S. Daukantą (Ragnar Oeller, Sim. Daukantas, Litauens foerste nationalhistoriker, 1926, Helsingfors ir Rutenbergas, Sim. Daukantas etc., 1922, Kaune, lietuviškai ir atskirai rusišk.). Ed. Volterio straipsnis, nors laiku vienas iš pirmųjų, yra tik informacija apie Daukantą ir jo raštus (žurn. "Mitteilungen d. Litauischen Literar. Gesellschaft, XV, 1890).

Išsamaus, detališko darbo apie Daukanto istorinius veikalus kol kas nėra. Čia rašantis tą dalyką buvo tik lieste palietęs jau minėtame "Margutyje". Kadangi tai neįeina į mūsų pasirinktą temą, šioje vietoje teduodame bendrą sprendimą. Daukantas nepanaudojo Lietuvos istoriografijos istorikui privalomu metodu. Jis savo nuomonę apie Motiejų Stryjkovskį, viešai pareikštą savo veikaluose, laiške žinomam nekritiškam istorijos rašytojui Teod. Narbutui suima į du žodžius "Stryjkowskiego Balamuta", ką A. Balčikonis išvertė "Stryjkauskį Apuoką" (1843. 6. 29, "M. Senovėje", t. 4-5, 1922). O Vijuką Kojalavičių į padanges kelia. Tuo tarpu Stryjkovskio "Kronika Polska, Litewska, Žmudzka etc." (pirm. laida Karaliaučiuje 1582 m) yra pirmutinis ir geriausias Lietuvos istorijos veikalas beveik iki spaudos atgavimo laikų. Kojalavičiaus gi lotyniška "Historiae Lithuanae etc." (1650, 1669) iš tikrųjų yra Stryjkovskio sudarkyta santrauka, įsprausta į auksinius stilistikos rėmus. Tai teisingai buvo nurodęs vokietis Schloezer, Daukanto laikais išleidęs "Geschichte Litthauens" (žiūr. mano "Albertas Vijukas Kojalavičius", "Praeities" žurnale, 1930). Daukanto nežinota apie palyginti gerą A. Kotzebue vokišką studiją apie Švitrigailą (1820), kuri, Rusijos kanclerio grafo Rumiancevo rūpesčiu išleista risiškai (1835). Įdomu, kad Rumiancevas nesidomėjo Daukantu, tuo tarpu, jo pavestas ir finansuojamas, žemaitis Vilniaus un-to auklėtinis Kajetonas Zabitis—Nezabitauskis išleido vieną knygelę, rašė liet. kalbos žodyną, važinėjo po Lietuvą tarmių reikalais (nuo 1822 m.).

Pats Daukantas apie Lietuvą bus rašęs daugiausia pagal Narbuto "Dzieje Narodu Litewskiego". Vis dėlto daukantiniai istorijos darbai, be fantazijų ir iškraipytų faktų, alsuoja tėvynės karšta meile ir turi vertingų gabalų iš mūsų kultūros istorijos.

Tarp Sim. Daukanto kritikų suminėjome Myk. Biržišką. Jis pirmutinis lietuvių tyrinėtojų kritiškai žvelgia į to mūsų rašytojo charakterį. Tad ir prieiname prie užsibrėžtųjų kontroversinių bruožų.

1.

Nusiskundimai

Simanas Daukantas taip dažnai ir taip daug dėl visokių dalykų skųsdavosi, jog jį galima pavadinti amžinu verkšlentoju. Tai matyti iš jo laiškų, kuriuos prof. Augustinas Janulaitis lenkiškame originale ir lietuviškame vertime (Balčikonio) paskelbė "Mūsų Senovėje" (sąs. 4-5, 1922 m.). Reikia Daukantui tikėti, kad buvo liguistas, nes (kaip matyti iš jo tarnybos lapo) jau 1844 m. užvilko atostogas 1 mėnesiu, o 1850-ais — net trimis. Savo negalavimais vis ir vis skundžiasi Narbutui. Taip ypač laiko tarpe 1842-1851: "negaluojąs", "esąs labai nesveikas", "netekęs sveikatos". 1845. 6. 10 jis šitaip aprašo savo padėtį: ". . . Taip nusilpo ner-

Simanas Daukantas

V. Grybo skulptūros detalė

vai, kad žirnis krisdamas mane gąsdina, ir kojų sopulys, ypač vienos, toks didelis, kad negaliu toliau eiti per kelis šimtus žingsnių". Būdamas 58 metų, išeina į pensiją. Tųjų pat 1851 metų balandžio 22 iš Varnių rašo: "...gavau mesti tarnybą dėl pataisymo sveikatos"... "dėl mano akių ligos". Bet čia pat pastebi, girdi, "sveikata pradeda taisytis". Ir paskui dar išgyvena virš 13 metų. Miršta, eidamas 72-trus metus.

Daukantas skųsdavosi ir dėl pinigų. Ana, 1848. 4. 15 Narbutui rašo, kad "iš tos 300 rublių algos... negalima būtų išmisti ir apsidengti". Bet jo rusiškas tarnybos lapas paduoda 343 rublius piniginės dovanos (apie 600 rublių). O, mūsų patyrimu, prieš pat pirmą pasaulinį karą Rusijos miestuose už tokią sumą dar buvo galima "išmisti ir apsidengti". Kokius 70 metų anksčiau viskas turėjo būti apie 10 kartų pigiau. Vis dėlto Daukantas buvo nepatenkintas. Jo "Pasakojimo" prakalba (Kauniškio leidimas Amerikoje, 1893) yra ištisa vargų litanija: ir "vargo pelė", ir "skaudus mano likimas", ir "neturčius", ir "alkis ir nuogumas", ir "dieną ir naktį kitą darbą sunkiai dirbti", ir "vargai ir rūpesčiai", pagaliau, ir "geležinę jo sveikatą suvirin".

Vyro įkyrumas štai iš ko matyti. Savo leidžiamas knygas siųsdavo Valančiui platinti. Šis tuomet buvo Žemaičių dvas. sem-jos rektorium. Iš Daukanto jam rašyto laiško (1846. 4. 5) matyti, kad jau buvo išpardavęs 300 egz. ir vėl gaunąs 360. Tai buvo "Būdas" ir "Dainos". 1846. 10. 6 Andrijauskui rašo, nei vieno, nei antro leidinio pats neturįs, ir "jei reikalaujate žemaitiškų knygų, visuomet rašykite į kun. Valančauskį". Taip nukreipia ir kitais metais (VIII. 2). Pats Valančius, atseit, teol. d-ras, buvęs dvas. akad-jos profesorius, esąs seminarijos rektorius ir kaip tik tuomet baigiąs savo "Žemaičių Vyskupystę", raginamas abi knygeles kelis kartus perskaityti (1846. IV. 5). Ir čia pat pastaba, girdi, norėjęs savo "Dainų" sem-jos knygynui paaukoti, "bet nedrįsau, kad nesuterščiau..."

Lengva pasakyti: knygas platinti! Anot A. Baranausko, Daukanto knygos "beveik visos... klebonijose pasilikusios, kadangi jų niekas nenorėjo pirkti" (laiške "Aušrai" dėl jos pirmo numerio, pask. "Mūsų Senovėje", 1 sąs., 1937). Dėl ko? — Daukanto kalbos "žmonės... visai neišmano. Lietuviai sako... kalba... žemaičių, šieji vėl, tai esanti kalba fanatiškųjų sumaskoliuotųjų lietuvių (čiršgudžių)" (tenp.). Valančius atvejų atvejais Daukantui primindavo jo stiliaus sunkumą. Prof. Myk. Biržiška per vieną Daukanto sukaktuvinę paskaitą Vyt. Didž. universitete Kaune paliudijo, girdi, D-to knygelės dabar randamos neišpjaustytos, tuo tarpu valančinės — suterštos, sutaukuotos nuo nuolatinio naudojimo. Garsusis kalbininkas Jablonskis polemizavo su vienu rusu, anot kurio, Daukantas lengviau skaitomas su latvišku, nei lietuvišku žodynu (rusišk. žurnale "Živaja Starina"). Tuo tarpu Daukantas dėl platinimo kaltino Valančių, sakytumėm, dilginte dilgino. Kad perlėtai platinąs, esą "labai blogai" (bardzo kiepsko") ir "blogas ženklas". Girdi, tai "rodo didžiausią kunigų apsileidimą — nemalonų blogų vaisių ženklą". Laiško prieraše tiesiog drebia į akis: "Kokios tų žmonių širdys, nenori suteikti dvasios peno saviesiems ir dar vadinasi kunigais, švietėjais!" (1846. IV. 5).

Daukantas dėl savo veikalų platinimo ir net

rankraščių perrašinėjimo nedavė ramybės nei kitiems savo pažįstamiems, pvz., pranciškonui Ambr. Pabrėžai, išleidusiam garsiąją "Botaniką" (plg. Miluko "Medega S. Dauk-to biografijai", p. 72-78). O tam, pasak jo paties, jau buvo "smertis ant nosies" (†1849). Žmogelis tuo skųsdavosi.

Vyro būdą nušviečia ir faktas, jog jis, 1851 m. grįžęs į Žemaitiją, negalėjo ilgai nusėdėti vienoje vietoje. Per 14 metų (†1864) Simanas Daukantas yra gyvenęs Varniuose pas Valančių, Svirlaukėje (Neu-Bergdorf) pas Smuglevičių, Kiviliuose (Skuodo par.) pas Kauneckius, Tučiuose (Viekšnių valsč.). pas Kontrimus, pas Lauryną Vambutą, pagaliau, pas kun. Vaišvilą Papilėje. Atrodo, bus gyvenęs ir pas Prušinskius gimtuosiuose Kalviuose. Nuo Valančiaus buvo išėjęs ir vėl grįžęs (iš viso išgyvenęs kokius trejetą metų). Ta pati istorija su Smuglevičiais.

Čia tik pagrįsta ir detalizuota, kas Myk. Biržiškos buvo suimta į 3 žodžius: "susenęs, surūgęs ir liguistas..." ("Liet. Enciklop-ja", cituotoje vietoje).

2.

Nužeminta pagarba valdžiai

Prof. Myk. Biržiška, šalia prof. A. Janulaičio, didžiausias dalyko tyrinėtojas, apie S. Daukantą santūriai beveik diplomatiškai rašo, kad tas "... nenusikratė tuo metu įgytojo nerimo ir baimės viešai pasireikšti". "Tas metas" iš tikrųjų tai Vilniaus filaretų byla (1823-4), Rusijos dekabristų nubaudimas (1825-26) ir 1831-2 m. sukilimas Lietuvoje ("Liet. Encik-ja", t. 6, 1937). Visi trys sąjūdžiai buvo prieš Rusijos valdžią ir visi trys nuslopinti, o jų dalyviai nubausti.

Rusija, 1795 m. užėmusi visą Lietuvą (Daukantas gimė 1793 m.), rėmėsi karine galybe ir beatodairiniu nusistatymu amžinai tą kraštą valdyti. Daukantas nuo pat jaunų dienų, tarytumei, jautėsi rusiško milžino šešėlyje. Kad jis nesidėjo prie filomatų-filaretų, su tuo sutinka ir Myk. Biržiška (cit. vietoje) ir M. Lukšienė, kuri šiuo atveju yra ypačiai patikima (pradžioje minėtų "D-to Rinktinių Raštų" įžangoje). Dar daugiau. Atrodo, Daukanto nesidėta nei prie vilniškių lietuvių studentų sambūrio (Stanevičius, Zabitis ir kiti). M. Miržiškos žodžiai: "Ar bepriklausė jis 1823-24 žemaičių studentų kuopelei, bent palaikė santykius su veikusiais jos veikėjais, nežinoma..." (nors Vacl. Biržiška teigia priešingai, str. apie Valančių "Aidų", 1951, psl. 348).

1831-32 metų sukilimo metu S. Daukantas tarnavo Rygoje pas karinį gubernatorių generolą Pahleną. Myk. Biržiška daug kartų minėtame straipsnyje į skliaustelius įdeda reveliacinį įtarimą: "Gal D-tas gavo versti ir Pahleno atsišaukimus lietuvių kalba?" O Pahlenas iš tikrųjų buvo vienas sukilimo malšintojų Lietuvoje. Įtarimas logiškas, kadangi Daukantas jo raštinėje buvo vertėju, kaip "Daukanto Biografijos Medegos" leidėjai sako, "tulku" (p. 3). Mes nuo savęs drįstame mesti dar vieną logišką įtarimą: "Gal Daukanto būta ir Muravjovo įsakymų įtakoje?" Mat, mes, betyrinėdami nelemtos atminties generolo Mykolo Muravjovo gyvenimą (sąryšyje su mūsų disertacija "Lietuvių rusinimas per pradžios mokyklas", 1937, Kaune) radome, kad jis (tuomet bene Gardino gubernatorius), savo tiesioginio viršininko pavestas, yra 1831-32 m. dalyvavęs malšinimo ekspedicijoje Žemaitijoje (pal. str. apie spaudos uždraudimą "Drauge", 1951 gruodžio 29). Pats Muravjovas savo atsiminimuose pasakoja, girdi, tuomet pažinęs "lietuvių niekingą charakterį" ("ničtožnyj charakter litovcev", laik-ty "Russkaja Starina", 1883, n.n. 1 tol.).

Daukantas savo tarnyboje, matyt, valdžiai buvo labai ištikimas, kad 1843 m. gavo "bepriekaištinės tarnybos pasižymėjimo ženklą" ("znak otličija bezporočnoj služby"). Be algos, gaudavo ir piniginių dovanų: 1839 m. viso metinės algos dydžio, 1836 m. pusę metinės sumos ir 1844-ais — trečdalį (jo tarnybos lape, "Mūsų Senovėje", 1922, 4-5, p. 793-5).

Bet Daukantas vis kentė baimę, gal kuo nors ar kaip nors užgavęs rusus. 1842. 4. 22 prašo Narbuto, kad jo spaudoje neminėtų, nes tai "greičiau galį pakenkti, nei padėti". Paskui 7. 15 tam pačiam Narbutui rašė: "Kraševskis blogai padarė, mane pagyręs "Atenaeume", aš galiu dėl tos priežasties vietos nustoti..." O birželio 10, be niekur nieko, sako, kad "... pagadinęs karjerą tuo savo darbu... nematau iš jo jokios naudos..." Pagaliau, kun. A. Burba, rašydamas pagal M. D. Silvestraičio surinktus duomenis, mini kalbas, esą, Daukantas, gyvendamas Tučiuose pas Kontrimą, "daugel savo knygų sudeginęs, bijodamas maskoliškos valdžios". Tai buvo per sukilimą, ir 1863 m. rusai Tučių dvarą iš savininko atėmė ("Medega etc.", p. 18).

Ta daugybė slapyvardžiu: Jokubs Laukys, K. V. Mylė, Motiejus Šauklys, J. Devynakis, Antons Dagys, J. Warnas, Jonas Purvys, Antons Žeimys, Jonas Ejnoras, Jonas Ragaunis, Jonas Girdenis... Ar tik ne Daukantas pirmasis juos įvedė į lietuvių literatūrą? Bet daug svarbesnis kitas klausimas: kuriam reikalui? Iki nuobodulio buvo posmuojama, kad, girdi, davus iliuzi-

ją, esą, Lietuvoje buvę (anuo metu) daug rašytojų. Bet po to, kas anksčiau pasakyta, atrodo, kad pasislėpus nuo rusų akių. Tiesa, Daukanto poroje knygelių yra "S. D.", bet ir tai ne tituliniame puslapyje. "Dainėse Žemaičių" yra pilnas parašas, bet, viena tik po dedikacija Gudonienei, finansavusiai išleidimą, ir, antra, tai buvo Daukanto vienas pirmųjų spaudinių (1846). Pirmas ir vienintelis jo veikalas, kurio pačioje antraštėje yra "Simonas Daukantas" tai "Pasakojimas Apie Veikalus Lietuvių Tautos Senovėje" (1850). Bet rankraštyje perbraukta Jonas Ejnoras ir įrašyta tikrasis vardas. Kadangi kaip tik dėl šito veikalo išleidimo ėjo derybos su vysk. Valančium, tad pertaisymas gali būti to išdava ("Pasakojimas", kaip matėme, išspausdintas 1893 m.). Visą šitą reikalą tenka imti šviesoje fakto, kad Daukanto laikais lietuvių spauda nebuvo uždrausta. Dar daugiau. 19-to amžiaus pirmas ketvirtis yra lietuvių spaudos ir net literatūros suklestėjimo laikotarpis. Kuklus Pabrėža (dalyvavęs 1794 m. sukilime) negirdėtai drąsiai pareiškia viltį ir jos realizavimąsi: lenkiškas "liežuvis jau po visam baigias mūsų žemėje" (įžangoje į savo "Botaniką", baigtą 1843, išl. 1900 Shenandoah, Pa.).

Yra tokių daukantinių dalykų, kuriuos galėtume pavadinti linkčiojimu į rusų kultūrą. Pats pirmasis Daukanto spaudinys "Abeciela Liituwiū—Kalnienū ir Žemaitiū Kalbos" (1842) turi įdėtas rusų bažnytinės ir literatūrinės kalbos abėcėles, kaip jis pats sako, "torinti sawiep... senoses ir nauioses Godū rodbalses arba litaras". O, kaip katalikų liturgija yra lotyniška, taip rusų — senovinė slaviška. Simano Daukanto "Dainės" (1846) turėjusios dar keistesnį dalyką. Anot Myk. Biržiškos (kuris čia paduoda Ed. Volterio samprotavimą), tos knygelės pradžioje buvusi rusiška "predislovije izdatelia" ("leidėjo prakalba"), kame rusiškai apie Lietuvą su "snošenija į rodstvennija sviazi velikich kniazej litovskich s velik. kniaziami russkimi", atseit, "Lietuvos didžiųjų kunigaikščių santykiavimai ir giminystės ryšiai su rusų didžiaisias kunigaikščiais" ("Liet. Encikl." cit vietoje). Bet žmonėse platinamuose egzemplioruose tie puslapiai buvę išplėšti. Jei faktas teisingas, tai bus buvę padaryta didžiausiam Daukanto leidinių platintojui Valančiui reikalaujant, o gal ir visiškai nesiklausus.

Trečias dalykas, galima sakyti, trečiame keistumo laipsnyje yra Daukanto laiškas Teodorui Narbutui 1848. 3. 15: "... Serbai patraukė į savo pusę daug lietuvių, suomių ir Airijos tautų, nes jų kunigai gērē kartu karčiamose ir į savo tikējimą vertē, buvo nepuikūs, populiarūs. Atbulai, Rymo bažnyčios kunigai, būdami puikūs, didūs ir trokšdami valdžios, stūmē nuo savęs ir buvo nekenčiami Lietuvoje" (Mūsų Senovē", cit. viet.). Švelnių švelniausiai kalabnt, tai jau linkčiojimas į rusų tikējimą, būtent, ortodoksiją-pravoslaviją.

Žinoma, Daukanto nusistatymą rusų ir rusiškumo atžvilgiu galima suprasti ir išaiškinti to laiko tarpo didžiųjų įvykių fone. 1797 m. panaikinta kadaise garsi Lietuvos valstybė. Rusai viską triuškinančia jėga ilgainiui ją visą užėmė. Mūsų rašytojas, nors pats tų įvykių neatsiminė, bet juos turėjo jausti ir pergyventi, augdamas šeimoje ir eidamas pirmąjį mokslą. Paskui Prancūzijos Napoleonas su armija, kaip audra, 1812 m. praūžė per Lietuvą, pasiekė Rusijos pačią širdį ir taikė meškai už gerklės. Visa Europa, bet ypač Lenkija ir Lietuva, užėmė kvapą ir laukė Rusijos galo. Bet Rusijos meška atsitiesė ir Napoleonas per tą pačią Lietuvą negarbingai pabėgo. Rusija užėmė garbingą vietą tarp galiūnų, kurie pasiėmė tvarkyti Europos likimą. Daukantui, tuomet 19-20 metų jaunuoliui, bebaigiančiam vidurinį mokslą, tai, atrodo, padarė neišdildomą, lemiantį įspūdį. Į jo sąmonę tai turėjo ypačiai stipriai įsirėžti, kadangi Rusijos imperatorius Aleksandras I patsai važinėjo po Lietuvą ir svarbūs politiniai-kariniai nutarimai padaryti Žemaitijos pasienyje (Tilžėje) ar net pačioje Žemaitijoje (Prūsija atsimetė nuo Napoleono ir susidėjo su Aleksandru Tauragėje, kame yra paminklas). Vėlesni įvykiai (Vilniaus filaretų nuteisimas ir Peterburgo dekabristų sutriuškinimas) Rusijos galybės įspūdžius Daukanto charakteryje dar pagilino. O visa tai susiformavo į tvirtus rėmus Rygos laikais, kai imperatoriškoji Rusija 1831-32 metų sukilimą triuškinte sutriuškino, atseit, laikais, kai Daukantas, dirbdamas karo gubernatoriaus būstinėje, rusų karinę-administracinę mašiną gavo pažinti iš vidaus. Kai jis iš Peterburgo parvyko į Lietuvą, čia buvo jaučiama tam tikras visuomeniškai-politinis nervuotumas, o rusai darė kai kurių karinių patvarkymų. (Savaime suprantama, Daukantas neįsiliejo į Valančiaus blaivybės sąjūdį, tik 1854 m. pas Zavadzkį išspausdino brošiūrą apie "Sējamąsias Pašaro Žoles"). Vyras, aišku, nedalyvavo nei 1861 m. religiškai-politinėse demonstracijose su priešrusiška intencija. Rusai tuomet paskelbė karo būtį. Simanas Daukantas prieš mirtį, sakytume, dar kartą pamatė savo pirmykščio rusiško įspūdžio tikrumą: rusai glamžyte suglamžė 1863 m. sukilimą.

3.

Paisymas savo naudos

Antanas Baranauskas laiške "Aušros" redaktoriui dėl 1-mo jos numerio rašė, kad netiesa, jog Daukantą į lietuvių literatūrą pastūmėjusios "karčiosios skundos lietuvių", kurie nustoję "dvasinių vadovų" ir jis norėjęs suteikti jiems "krikščioniško palinksminimo" ir knygų apie tikėjimą (laiškas vokiškas, verstas Mikšio, paskelbtas "M. Senovėje", I, 1937). Mes manome, jog tikrai taip negalima sakyti apie "Darbus Senųjų Lietuvių" ir gal apie Daukanto kitus istorijos veikalus. Bet Baranausko sprendimas, atrodo, tinka visoms to rašytojo praktiškoms brošiūroms.

Liudijimas yra iš paties Daukanto lūpų. Ana, jis 1846. 4. 15 rašo Narbutui: "Juk iš tos 300 rublių algos . . . negalima būtų išmisti ir apsidengti, jei neturėčiau kito darbo per šalį" ("Mūsų Senovė", 4-5, 1922). Tas "kitas darbas", aišku, buvo lietuviškų knygelių gaminimas. Juk jis, kaip matėme, nepaprastai susirūpinęs, net koliodamasis, sekė jų platinimą. Kai kurių, pvz., "Abėcėlės" išparduota 1,500 egzempliorių (M. Biržiška, "Liet. Encikl.", cit. vietoje). Spėtumėm, jog tiek ir išspausdinta, nes, atrodo, tokia buvo anų laikų norma, pvz., Valančiaus "Žemaičių Vyskupystės" — irgi tiek. Kai platinimas sunkiai eidavo ar rankraščių greit nebuvo galima išspausdinti, Daukantas skųsdavosi, girdi, iš rašymo "nematau . . . jokios naudos" (Narbutui 1845. VI. 10).

Žinoma, tai nesiderino su jo portretu, kurį Daukantas piešdavo viešomis progomis. Sakysime, savo istorijos veikalų prakalbose. "Pasakojimo etc." "pratarmėje" (pagal Amerikos leidimą) — ". . . meilė ir gailestis taip garbingos Lietuvių tautos gondina ir skatina mane vargo pelę negurti savo rižimuose". Pagaliau, Papilės kapo paminkliniame akmenyje: "Jis par sava gyvenima it vargo pelle trusieje vienutinej žemajtiszkaj rasziti delej naudos vientautiu".

4.

Susirūpinimas savo vardu po mirties

Tai jau jaučiama Daukanto, kaip minėjome, istorijos raštų prakalbose. Užtikus "vargo pelę" "Pasakojime" (Kauniškio leid. 1893 m.), mums kilo įtarimas, ar tik ne paties rašytojo sutvarkymu ji bus patekusi į jo kapo paminklą. Juk minėtas veikalas yra vienas iš jo paskutiniųjų. Pasirodo, tai tikras faktas, patvirtintas kun. Ign. Vaišvilos, Daukanto numarintojo ir jo paminklo statytojo. Jo žodžiai (turbūt, užrašyti M. D. Silvestraičio): "Prieš pat smertį manęs prašė, kad jeigu paminklą pastatysiu, būtų padėti ant jo žodžiai "vargo pelė", nesą jis daug vargo po svietą" ("Medega S. Daukanto Biografijai", Miluko leid., p. 12-13). Bet, sugretinus Daukanto motinos paminklo įrašą (o šį jisai sustatė, tenp. p. 5) su esančiuoju ant jo paties paminklo, atrodo, kad ne tik "vargo pelė", bet visas įrašas iki datų bus buvęs paties Daukanto kūrinys. (Daukantienės kapo įrašą Lenkimuose imame iš "Medega etc." p. 125).

Daukanto motinos paminklo įrašas:

Czia ilsaj
Diewuie
ossnudusi
Kotrine Odinate
pirmo
Stanislowiene Jausziene
paskuj
Jurgiene Dau-kontiene
kori
gyweno sumiszimuse swieto
regiejo ir kentiejo
didius wargus ir rupesnius
sawo amžiuoie
metuse 1795. buwo garsioie muszioie
po Liepoie ligej su wiro ir trimis
diewerejs.
Diews je buwo dawęs
pękes dokterjs ir du sunu,
Regiejo sawo waiku-waiku-waikus
Toredama 90 metu amžiaus sawo
parsiskyrę so sziuomi swieto m. 1847
Lapkritio Mieneses 9 dienoj ausztąt
palikusi szeme pasauliej
bewargstantius dwę dokterę ir sunu
korie raudodamis sawo
mejlingos ir iszmintingas
motinos
minawonej ton akmini
padiejo.

Jo paties paminklo įrašas:

Attejvi! miniek sav, jog czionai
palajdotas Szymonas Davkontas
pirmas isz tarp mokitu viru rasztojas senoves vejkalū Lietuvos, Žemajtijos ir kitū naudingū knigelū
Jis par sava gyvenima it vargo pelle
be palaubos trusieje vienutinej
žemajtiszkaj rasziti delej naudos
vientautiū. Gime 1793 m. Spalinio 28 d.
Mirē 1864 m. Lapkrition 24 d.
Isztark Vieszpatie! duok jam
atilsi amžina. Palajdois ant
Jo kapa istejgiau su antraszu
užristi ta akmina Papiles Kleb.
Wajszwilla.

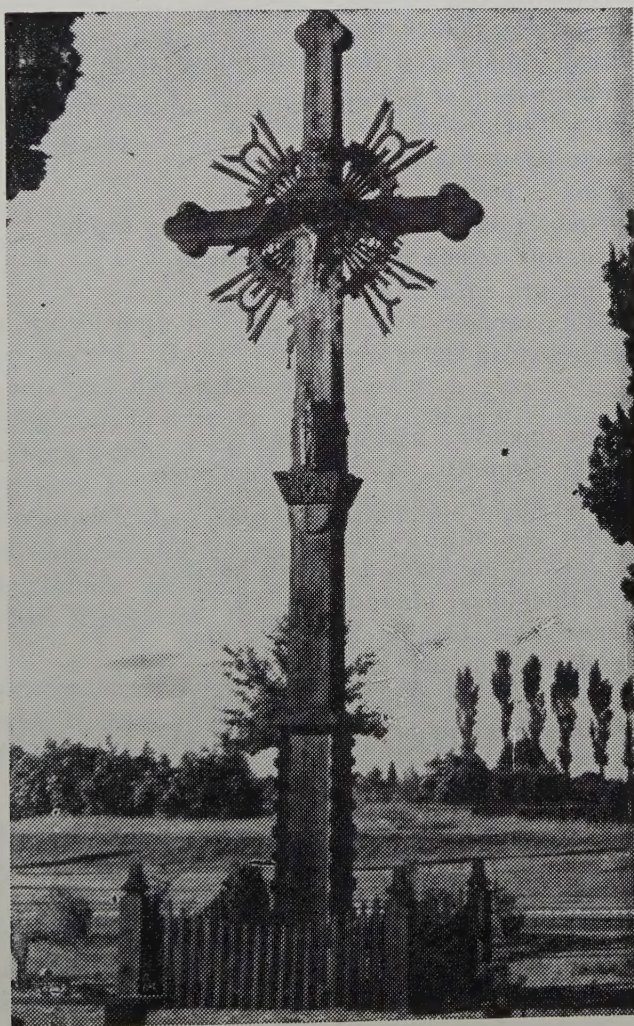
Šiuodu įrašai, nors skiriasi rašyba ir šiek tiek stilium (išaiškinama nebuvimu tvirtai nustatytų kalbos normų ir apie 20 metų tarpu), tačiau savo kompozicija ir pagrindinės minties išplėtojimu yra labai panašūs ir sudaro atskirą kategoriją. Juodu reljefiškai išsiskiria iš to meto paminklinių įrašų. Žiūrėkime į kun. Sim. Lopacinskio (padėjusio Daukantą išleisti į mokslą) ir botaniko kun. Ambraz. Pabrėžos paminklus (pirmasis — Truikinų-Aleksandrijos, antrasis — Kretingos kapuose).

Konegou
Truikinu Altarista
Simonou Lapacinskiou
mirosem
XXIV d. Groudio MDCCCIV m.
gimine
sawo geradieiou
minawone
ton akmini
padeie.

(Eina vardas, pavardė, priklausymas vienuolijos)

15 Jan. 1771
Vixit 79 an.
Obiit 30 Oct. 1849

Pakartojame, ką sakėme pradžioje: nors jame būta dėmių, bet, bendrai imant, Daukanto charakteris buvo pozityvus bei teigiamas. Daukanto įtaka Lietuvos visuomenei, jam gyvam esant, buvo nedidelė, bet jam mirus, žymiai padidėjo. Nuo "Aušros" laikų gal iki spaudos atgavimo Daukantas lenktyniavo su Valančium. O tarp Amerikos lietuvių, atrodo, šįjį net bus pralenkęs. Juk visi senesnieji čionykščiai lietuvių veikėjai susiformavo įtakoje daukantinės "Istorijos", "Pasakojimo" ir "Būdo", kurių du pirmieji iš Rusijos sostinės Peterburgo per Žemaitiją pasiekę Ameriką, čia pirmą kartą yra išvydę spaudos šviesą.

ALFONSAS NYKA NILIŪNAS

MĖLYNOS ŽOLĖS GATVĖ (1955)

Šią naktį visą laiką snigo,
Ir aš, nubudintas švelnaus kaip rankos mėnesienoje kritimo,
Mąsčiau ramus ant tuščio namo slenksčio,
Kad tai yra tas pats jaunystės sniegas,
Familiariškai krintantis ant medžio ir akmens,
Kurie yra paslaptingiausi elementai;
Kad tu eini gitarų prieblandoj dėmėta Mėlynos žolės gatve
Ir sumini po kojomis ir jį, ir naktį;
Kad tavo mintys — melancholiškas peisažas
Su paukščių filigrana metalinio ežero lede,
Mėnulio vieškeliais ir sodais
Ir smėlynu Snieguolės karstu spindinčiam sūnaus sapne;
Kad palieti ranka, ant žemės pasilenkus, sniegą
Ir pamatai, kad tai yra sušalęs angelas,
Kad tai yra sušalęs sapnas,
Kad tai yra sušalęs mūsų džiaugsmas.

Ir taip galvodamas tapau neištikimas sau:
Aš neturėjau teisės džiaugtis. Aš taip galvodamas
Tapau neištikimas savo gamtai:
Mano gamta seniai jau mirė ir guli
Vaizduotės prieblandoj, sunkiam metaforų karste,
O aš esu kaip Hölderlinas, einantis
Atsiminimų mėnesienoje belapių ąžuolų alėja,
Patyręs, kad šešėlio ašaros yra karčiausios,
Kad visa, ką matau, yra tik niaurūs hieroglifai
Ir tylintys inertiškos buvimo beprasmybės šifrai.

Bet aš sėdėjau vienišas ant slenksčio
Ir, džiaugsmo apimtas, klausiausi tavo nuostabaus buvimo
Prie metalinio ežero su paukščių
Šešėliais, slystančiais ledu,
Su tavo veido, tavo žingsnių šaltu baltumu,
Kurį aš glosčiau eidamas ir svaigdamas
Dėmėta Mėlynos žolės gatve.

B A L S A S (1955)

Balsas gimsta už manęs: medis, pririštas prie knygos,
Supančiotas anemonas auga ir skleidžiasi
Su paukščių geltonais šauksmais. Žemė
Buvo balsas ir žvilgsnis: dideli būriai akių
Tavo odoje ir plaukuose; Golgota,
Žydinti pavasario, palaidoto laiko simbolų, alyvomis Golgota.

Kūnas ir balsas keistai panašūs:
Balsas nuo pavasario šakų slėny sudrėgsta,
Ir kūnas vėjų ir vabzdžių alsavime tampa gleivėtas;
Balsas, neišgirstas, laiko tuštumoj prigyja;
Kūnas, nepaliestas, yra nesuvaldomas riksmas:
Varapi, nuskendę akyse, žmogėdra medis,
Ranka, kurios negalima atplėšti nuo moters krūtų.

Vidurnaktį mane prikėlė balsas (neišgirsto šauksmo upė);
Vidudienį mane prikėlė kūnas (nepaliesto džiaugsmo upė),
Ir aš atsiguliau šypsodamas ant kranto,
Tarp milijonų kūnų, suneštų srovės. Amžinybės spalvos
Plaukai ir hiacintai plaukė drėgname slėny,
Ir viskas buvo Balsas.

Š V E N T Ė S E L E G I J A (1957)

Degti! Akies membranoj nebeliko nė atošvaistos
To, kas buvo šventė. Degti! Madeja, Andromacha ir Jokasta
Buvo mano seserys. Aksominės prieblandos
Ir tamsiai žalių šakų barokas lydėjo mūsų pabėgimo džiaugsmą:
Degti! Kaip ugnys žalioje estradoj!
Laikas bijojo jūsų krūtų; sustoję prie vandens mes matėm
Kaip skęsta triumfalinėse arkose džiaugsmingi kūnai
Fantastiškais kartaus žlugimo nimbais: Degti!
Tai buvo jūsų kūnai: išdžiūvę lūpos ir švytančios nuodingai akys
Nebenorėjo būti užgesintos: Degti!
Likimas,
Medeja, Andromacha ir Jokasta, yra mūsų šventės pabaiga.
Incesta, gedulas ir nusikaltimas yra lygūs,
Kaip žodžiai, karių skambėjimas nebepasiekia.

Degti! Tuščiuose sąmonės peisažuos mūsų kūnai guli,
Sunkūs kaip akmenys. Žydinčios mergaitės medis
Nudžiūvo ir nebemeta šešėlio. Aš norėjau
Tave paslėpti nuo likimo, mūsų švente, skambinti karčiai.
Incesta gedulas ir nusikaltimas yra mūsų šventės pabaiga,
Medeja, Andromacha ir Jokasta,
Mano seserys.

KELETAS PASTABŲ DĖL LIBERALIZMO DEFINICIJOS

L. DAMBRIŪNAS

Pasisakius tuo klausimu mūsų filosofams bei moralistams, sociologams bei publicistams, belieka tarti žodį nebent... filologams. Jų pasisakymas gali būti pateisintas to fakto, kad pirmesni autoriai nesutarė ne tik mūsų liberalų charakteristikos, bet ir paties liberalizmo esmės klausimu. Norint gi išsiaiškinti esmę, naudinga išsiaiškinti termino vartosenos klausimą. Dėl to ir filologo-kalbininko trigrašis gal nebus be naudos. Tad nuo čia ir pradedam.

1. *Termino vartosena.* Kaip žinoma, skiriama nominalinė ir materialinė termino reikšmė, kurios dažnai nepadengia viena kitos. Nominalinė dažniausiai yra plačioji žodžio reikšmė, materialinė — siauroji, bet užtat ji yra realinė reikšmė, kai tuo tarpu nominalinė reikšmė tėra dažniausiai tik potencialinė, galima reikšmė. Keletas pavyzdžių. Mūsų *karininkas* galėtų reikšti (seniau taip ir buvo) kiekvieną kariaujantįjį, t. y. karį, bet šiandien jis mūsų tevartojamas tik tam tikrai karių rūšiai (aficieriams) vadinti. *Tautininkas* nominaliai reiškia kiekvieną, kuris rūpinasi tautos reikalais, bet šiandien paprastai jis tevartojamas pavadinti tik tam tikros politinės grupės žmonėms. *Arklys* (padarytas iš žodžio *arti)* galėtų reikšti kiekvieną ariantį gyvulį, betgi žinome, kad jaučiai, nors tam reikalui ir buvo plačiai naudojami, arkliais nevadinami. Tai rodo, kad termino nominalinė reikšmė nepasako, kokia yra jo materialinė reikšmė. Kitaip sakant, iš to, ką terminas galėtų reikšti, negalima pasakyti, ką jis faktiškai tikrovėje reiškia, nes faktinė, tikrovinė termino reikšmė yra sutartinė. Teisingai tad Juozas Girnius sako, kad "žodis tėra sutartinis ženklas" (Aidai, 1956 Nr. 4, 166). Toliau jis įspėja, kad "esminė žodžio prasmė negali būti iškreipta", bet nepasako, ką jis vadina esmine prasme nei kuriomis sąlygomis ji gali būti iškreipta ar yra iškreipiama. O iškreipiama ji būtent tada, kai žodis pradedamas vartoti nebe sutartiniu būdu. Gi sutartiniu būdu žodį vartoti reiškia jį vartoti taip, kaip dauguma vartoja. Išimtinė vartosena nepaneigia sutartinės, tad ir esminės, žodžio prasmės. Šita taisykle ir teks toliau pasinaudoti šiame rašiny, sprendžiant klausimą, kas liberalizmo terminą vartoja teisinga, esmine prasme, o kas ne.

2. *Kas nėra vadinami liberalais?* Liberalas (nuo liber — laisvas) nominaliai turėtų reikšti kiekvieną žmogų, kuris yra laisvės šalininkas. Ta prasme visi lietuviai, išskyrus komunistus, būtų liberalai. Esmėje ir visi katalikai bei protestantai, visi europiečiai bei amerikiečiai (be komunistų) yra laisvės šalininkai, tad irgi galėtų būti vadinami liberalais. Bet, kaip žinoma, šitokia plačiausia prasme niekas šio termino nevartoja. Tad tenka liberalo reikšmę siaurinti. Juozas Girnius minėtame straipsny ją susiaurina sakydamas, kad tik tie yra liberalai, kurie tiki nelygstamu asmens vertingumu ir santykiuose su žmogumi atsisako nuo bet kokios diskriminacijos. Kitur jis tai dar labiau sukonkretina pareikšdamas, kad "tasai vieningasai liberalizmo pagrindas yra moraliniai žmogaus nelygstamos vertės, tolerancijos, sąžinės laisvės principai." (Aidai, 1957 Nr. 2, 93). Pažiūrėkime, kiek šitoks liberalizmo apibūdinimas atitinka tikrovę. Aš pvz. negirdėjau, kad patį J. Girnių būtų kas liberalu vadinęs. Negirdėjau, kad liberalais būtų kas vadinęs ir jo draugus ateitininkus, nors jie taip pat išpažįsta toleranciją bei sąžinės laisvės principus. Tolerancijos bei sąžinės laisvės principus šiandien pripažįsta jei ne visi, tai bent daugumas katalikų, bet jų taip pat niekas liberalais nevadina. Tad atrodo, kad tikrovėje nevisi žmonės vadinami liberalais, kurie išpažįsta tolerancijos bei sąžinės laisvės principus. Jeigu taip, tai minėtų principų kriterijus liberalizmui apibūdinti yra per platus. Faktai rodo, kad tik tam tikra dalis žmonių, išpažįstančių tolerancijos bei sąžinės laisvės principus, faktiškai vadinami liberalais.

3. *Kurie tad žmonės faktiškai vadinami liberalais?* Tolerancijos bei sąžinės laisvės principai tėra liberalizmo etinė pusė. J. Girnius, kalbėdamas apie liberalizmą, prisipažįsta, kad "imdamasis principinio pasisakymo liberalizmo klausimu, turiu mintyje augščiau aptartą moralinę liberalizmo prasmę" (Aidai, 1956 Nr. 4). Čia betgi kyla klausimas, ar liberalizmo esmė išsi-

semia minėtais moraliniais principais. Ar liberalizmas tėra tik etikos dalykas? Ar konkretus liberalas tegyvena etika? O kaip su jo metafizika? Manyčiau, kad iš liberalizmo esmės negalima išskirti metafizinės pusės, kuri nemažiau svarbi kaip etinė pusė. Čia liberalas nuo nelibeberalo skiriasi tiesos pažinimo klausimu. Natūralu, kad skelbdamas laisvę liberalas išpažįsta ne tik veikimo (moralinė plotmė), bet ir pažinimo (idėjinė plotmė) laisvę. Svarbiausia gi žmogui tiesos yra egzistencinės tiesos, kaip Dievas, žmogaus gyvenimo tikslas ir pan. Liberalas, būdamas laisvės šalininkas, pripažįsta kiekvienam teisę pačiam susirasti atsakymą į šiuos klausimus. Bet kadangi kiekvienas asmuo laisvam, t. y. individualiam, šių klausimų sprendimui teturi vieną priemonę — savo protą, tad liberalas yra racionalistas ir tuo jis skiriasi nuo tų, kurie proto nelaiko vienintele tiesos pažinimo priemone, t. y. tų, kurie pripažįsta vad. apreikštąsias religines tiesas. Tos rūšies žmonės priima religines tiesas tikėjimu, nors protu jos ir neišaiškinamos. Kadangi religinės tiesos, kartą priimtos, "verčia" žmogų su jomis derinti visas kitas idėjas ir patį savo gyvenimą, tai toks žmogus tam tikra prasme nėra laisvas. Ir dėl to tos rūšies žmonės liberalais nevadinami, nors etiniu atžvilgiu jie ir pripažįsta tolerancijos bei sąžinės laisvės principus. Priimdami apreikštąsias religines tiesas savo pasaulėžiūros pagrindu, tos rūšies žmonės yra teocentrinės pasaulėžiūros adeptai. Tuo tarpu liberalai, būdami, kaip minėta, racionalistai, yra antprocentinės pasaulėžiūros žmonės. Kad liberalas yra racionalistas, netenka stebėtis, nes laisvė ir protas yra labai glaudžiai susiję, yra, anot Maritaino, du to paties dalyko aspektai. Kas teigia laisvę, tas turi teigti ir protą.

Kai kam kils klausimas, ar toks liberalizmo aptarimas yra teisingas. Atsakant į šį klausimą, reikia prisiminti tai, kas šio rašinio pradžioje pasakyta apie terminų reikšmę bei vartoseną. Terminas, kai minėta, yra sutartinis dalykas. Ir man rodos, kad liberalizmo terminas sutartinai raštuose bei gyvenimo praktikoj vartojamas kaip tiktai ta prasme, kaip mano augščiau jis buvo aptartas. Šitaip jį vartoja ne tik katalikų rašytojai (St. Yla, A. Maceina, Maritainas, katalikų enciklopedijos, popiežių enciklikos), bet ir bent kai kurie protestantai, kaip Reinhold Niebuhr ir kt. Šita prasme jis vartojamas ir mūsų lietuvių liberalų. Turiu galvoj ne tik B. Railą, J. Pronskų, plačiai apie liberalizmą rašiusį Naujienose, J. Liudžių, V. Kavolį, bet ir studentų Santaros organizaciją (plg. Trečioji metinė Santaros knyga — mintys ir darbai 1956-57). Jeigu šitaip, jei liberalizmo terminas daugumos vartojamas ta prasme, kaip augščiau pažymėta, tai tokia ir yra jo realinė arba, kaip J. G. sako, "principinė", "pagrindinė" prasmė. Vartoti liberalizmo terminą kitokia prasme reiškia kalbėti ne apie realiai egzistuojantį liberalizmą, o apie pageidaujamąjį, ne apie tokį, koks jis yra, o apie tokį, koks jis kieno nuomone turėtų būti.

J. G. savo straipsny skiria du dalykus: "pagrindinę liberalizmo prasmę" ir "specifinę liberalizmo interpretaciją". Turiu pažymėti, jog faktai verčia sakyti, kad ta jo vad. specifinė liberalizmo interpretacija, jo paties siejama su reliatyvizmu bei laicizmu (vietoj to aš vartoju bendresnį racionalizmo terminą), iš tikrųjų yra pagrindinė liberalizmo prasmė, nes ji yra realinė prasmė, tikrove paremta interpretacija. Gi tai, ką J. G. vadina pagrindine liberalizmo prasme, tikroviškai žiūrint yra J. G. specifinė interpretacija, nes tikrovėje ji sudaro bendros taisyklės išimtį. Jeigu kas manytų, kad aš apsirinku, jis turėtų pateikti faktų, parodančių, kad tikrovėje liberalizmo terminas daugumos vartojamas kita prasme.

4. *Kas skiria liberalus vienus nuo kitų?* Laisvė, kurios nevaržo metafizinės tiesos, nesuprantamos individualiam protui, yra, mano nuomone, pati bendriausioji liberalizmo savybė. Tai yra vad. idėjinis liberalizmas. Yra visai suprantamas dalykas, kad bendra idėjinė plotmė neverčia žmones būti visiškai vienodo nusistatymo ir praktinėj srity. Pvz. katalikai ir protestantai, pripažindami apreikštąsias religines tiesas, daug kuo praktiškai skiriasi. Net ir patys katalikai, pripažindami nelygstamą asmens vertę, tolerancijos bei sąžinės laisvės principus, valstybinės santvarkos klausimais gali gerokai skirti ir praktiškai skiriasi. Juk yra katalikų ir demokratų, ir monarchistų, ir net stipraus autoritetinio režimo šalininkų, pvz. Ispanijoj. Nenuostabu, kad ir liberalų esama visokio nusistatymo praktinės veiklos atžvilgiu. Liberalas gali būti gryno kraujo demokratas, jis gali būt didesnio ar mažesnio ūkinio liberalizmo šalininkas, gali būti ir socializmo simpatikas ar net palinkęs į stiprų autoritetinį režimą. Tai yra visai suprantamas dalykas, nes žmogaus sąmonės negali užpildyti viena kokia nors bendro pobūdžio idėja, pvz. laisvė, o juo labiau praktiniame gyvenime žmogus negali gyventi vien ta idėja. Ji turi reikštis konkrečiom formom, kurios net ir negali neįvairuoti. Vienas tačiau dalykas liberalams yra bendras — tai jų laisvės samprata, kuri juos ir apjungia po vienu stogu.

Bet ir ne tiktai praktinės veiklos atžvilgiu, t. y. ne tik politinėje bei ūkinėje srityje, skiria-

JUOZAS BAKIS

ŽVEJYS

(Spalvota keramika)

Iš parodos Paryžiuje

si liberalai vieni nuo kitų. Jie gali skirtis ir praktiškai skiriasi konkrečiomis pasaulėžiūromis, kurios remiasi bendruoju liberalizmo pagrindu. Sutinku, kad liberalizmas nėra "pilna pasaulėžiūra", kaip teigia Br. Raila. Galima sutikti su J. G., kad liberalizmas tėra forma, ir su V. Kavoliu, kad jis tėra metodas, rėmai. Reikia betgi pažymėti, kad idėjinėj srity nėra "grynų" formų ir grynų metodų, kad kiekvienos idėjos pagrinde glūdi tam tikras turinys, tam tikras, kad ir labai bendras, pasaulėžiūrinis nusistatymas. Ir pats J. G. liberalizmą vadina "moraliniu nusistatymu", o nelygstamos asmens vertės, tolerancijos bei sąžinės laisvės principus — idėjiniais principais. Tačiau vien šiuo bendruoju nusistatymu, nors jis ir yra pasaulėžiūrinio pobūdžio, praktiškai, kaip minėta, niekas pasitenkinti negali. Jis užpildomas konkretesniu turiniu net ir idėjinėj srity. Ir tik šio konkretaus turinio atžvilgiu tas bendras pasaulėžiūrinis nusistatymas gali būti vadinamas formos vardu. Vis dėlto tarp tos "formos" ir konkretaus turinio esama gana glaudaus ryšio — bendrasis nusistatymas sudaro pagrindą konkretesnei pasaulėžiūrai.

Suprantama, jog toji liberalizmo forma — bendras nusistatymas, kad protas tėra vieninte-

lē tiesos pažinimo priemonē, negali būti užpildyta pvz. katalikiškos pasaulēžiūros turiniu. Užtat ji gali būti užpildyta deizmu, panteizmu, ateizmu, materializmu, pozityvizmu ar pan. konkrečiom pasaulēžiūrom. Iš to seka, kad tikrovēje nēra gryno liberalo, nes kiekvienas konkretus liberalas visada bus liberalas-deistas, liberalas-ateistas, liberalas-materialistas ir pan. Liberalo, kuris tenkintųsi laisvos minties šūkiu, liberalizmo formos nepripildymas turiniu, tikrovēje nēra. Kaip matom, konkretūs liberalai yra gana įvairūs savo konkrečiomis pasaulēžiūromis, bet visų jų bendrasis nusistatymas, toji bendroji forma, toji genus proxima yra idējinis liberalizmas, o toji diferencia specifica — tos konkrečios pasaulēžiūros. Štai dēl ko ješkoma kelių mūsų liberalus demokratus ir liberalus buvusius autoritetinio režimo šalininkus apjungti į vieną organizaciją, kaip jų vaikai telpa vienoj Santaros organizacijoj. Jie suvokia, kad jų bendrasis idējinis pasaulēžiūrinis pagrindas yra tas pats.

Iš to, kas pasakyta, matyti, kad tas bendrasis liberalizmo pagrindas yra demarkacijos linija, skirianti dvi vieną kitą išskiriančias pasaulēžiūras. Vienoj pusēj yra tie, kurių pasaulēžiūra grindžiama ne tik filosofija, bet ir religija, — kitoj pusēj, kurių pasaulēžiūra grindžiama vien tik filosofija (protu). Iš augščiau minētų konkrečių liberalizmo pasireiškimų deistai (Locke, Jeffersonas, Rousseau) yra arčiausia krikščionybēs, nes jie pripažįsta Dievą (kiek jis suvokiamas protu) ir natūralinę religiją. Vis dēlto vargu juos galima vadinti tikrais krikščionimis, nes toks pvz. Jeffersonas, Locke'o gerbējas, paiuokē Trejybēs ir kitas krikščionybēs tiesas. Todēl idējiniu atžvilgiu vargu galima kalbēti apie krikščioniškąjį liberalizmą. J. Pronskus tiesiog ir sako: "neįmanoma yra suderinti Romos Katalikų Bažnyčios su liberalizmo filosofija". Tuo tarpu kiti liberalizmo pasireiškimai tikrovēje įvairuoja nuo abejingumo iki atkaklios kovos prieš bet kokią religiją. Kodēl iš bendro idējinio liberalizmo pagrindo vienur išsivysto konkretus liberalizmas, palankus religijai ar krikščionybei (anglosaksiškasis), kitur nepalankus (europinis), priklauso nuo istorinių, socialinių bei kitokių aplinkybių, kurių aiškinimas išeina iš šio rašinio rēmų.[1])

[1]) Nesusipratimams išvengti reikia pažymēti, kad kasdieninēje kalboje, ypač Amerikoje, liberalo žodis vartojamas dar pažymēti pažangumui, nuo esamos padēties nutolimui. Tik šia prasme galima kalbēti ir apie katalikus liberalus. Pvz. katalikai demokratai monarchistų atžvilgiu bus liberalai; arba pedagogikoj tēvai, kurie savo vaikams leidžia šokti iki 1-os nakties, bus liberalai atžvilgiu tų, kurie leidžia šokti tik iki 11-os. Visame šiame rašinv kabama ne apie šitokį, bet apie principinį—idējinį liberalizmą.

5. *Liberalų ir neliberalų bendroji plotmē.* Kiek tai liečia moralinę sritį, galima sutikti su J. G., kad liberalai pripažįsta tolerancijos bei sąžinēs laisvēs principus, nors praktiško tų principų taikymo atžvilgiu jie irgi gerokai vieni nuo kitų skirsis. Panašiai skiriasi ir krikščionys ar katalikai savo tarpe, kurie principe taip pat pripažįsta tolerancijos bei sąžinēs laisvēs dēsnį. Abiejose grupēse yra didesnēs ir mažesnēs laisvēs šalininkų. Pirmesniuosius paprastai vadiname demokratais, antruosius kitokiais vardais. Demokratai šiandien yra dominuojanti civilizuoto pasaulio dalis, kuri praktiškai pasisako už plačiausias laisvēs ribas politinēje bei kultūrinēje srityje. Ir čia šitoje moralinēje-praktinēje srityje daugelio liberalų ir daugelio neliberalų (krikščionių ar kitokios religinēs pasaulēžiūros žmonių) nusistatymas sutampa. Abiejų grupių žmonēs sutaria dēl praktiškų principų, kuriuos Maritainas vadina demokratijos chartos principais ir kuriais pagrįsta Jungtinių Tautų žmogaus teisių deklaracija, priimta kone viso pasaulio tautų — tiek religinēs, tiek ir liberalinēs pasaulēžiūros atstovų. Čia vēl matome, kaip netikslu būtų sakyti, kad žmogaus teisių deklaraciją pasirašē tik liberalai ... Dalis idējinių liberalų, kaip ir dalis neliberalų, nēra demokratai. Jie gali būti daugiau ar mažiau griežto autoritetinio ar net totalistinio režimo šalininkai. Tokių pavyzdžių turējome pas save, jų yra ir kitur.

Apie tos rūšies liberalus, pagimdžiusius bolševizmą, kadaise kaip tiktai ir buvo kalbama polemikoje Ramono "Kryžių" pasirodymo proga. Tą polemiką J. G. prisimena ir šiandien, bet, deja, darydamas netikslius priekaištus liberalizmo kritikams, kad jie esą bet kokį liberalizmą vadine bolševizmo gimdytoju. Kad gyvenimiškų liberalų esama visokių, pripažįsta ir pats J. Girnius sakydamas, kad "tam tikri sluogsniai tų, kurių liberalizmas tebuvo minties tuštuma, daugelyje kraštų pasidarē bolševizmo talkininkai" (Aidai 1956. Nr. 4, 163). Ši sakinį papildyčiau ta prasme, kad tiksliau būtų kalbēti ne apie "tam tikrų sluogsnių minties tuštumą", bet apie jų minties pilnumą, nes ateistiškai materialistinis liberalizmas nēra jau tokia "minties tuštuma". O juk iš tokių liberalų kaip tik ir atsiranda bolševizmo talkininkų. Jeigu tad pats J. G. daro distinkciją tarp gero ir negero liberalizmo, tiksliau, tarp gerų ir negerų liberalu, man nesuprantama, kaip jis galējo nepastebēti, kad ir kiti tai daro.

6. Pabaigoje noriu pažymēti, kad nesutikdamas su J. G. dēl liberalizmo definicijos, labai teigiamai vertinu jo straipsnius liberalizmo klausimu kaip pastangą mūsų ideologinius ginčus sukultūrinti. Čia jis teisingai sako, kad jau

seniai metas išimti iš apyvartos tokius argumentus, kaip "be galo netolerantingas klerikalizmas (=katalikai) kvepiąs visais totalistinės ir diktatūrinės nuotaikos požymiais" ar tokio publicistinio stiliaus, mažiausia dviprasmiškus posakius, kaip kad "mūsų liberalai eina prieš protą, prigimtinę moralę" ir pan. St. Ylos nucharakterizuoti liberalai iš tikrųjų atrodo kaip kokie išsigimėliai. Man gi atrodo, kad mūsų liberalai nėra nei geresni, nei blogesni, negu kitų kraštų liberalai, kaip lygiai ir mūsų katalikai apskritai nėra nei geresni, nei blogesni už kitų kraštų katalikus. Todėl vargu yra tikslu kalbėti, kad mūsų liberalai eina prieš protą (jie jį, kaip matėm, per daug vertina), prigimtinę moralę ir pan. Jungtinių Tautų žmogaus teisių deklaraciją yra pasirašę visokio nusistatymo žmonės — liberalai ir neliberalai. Manau, kad ją pasirašytų ir mūsų liberalai. Toji deklaracija kaip tiktai ir remiasi ir protu, ir prigimtine morale bei ta St. Ylos vadinamąja "visuotine plotme" arba, Maritaino žodžiais tariant, bendraisiais žmogiškais principais. Taigi yra bendra plotmė, kurią pripažįsta tiek liberalai tiek katalikai, tiek ir kitokių pažiūrų žmonės. Jeigu St. Yla "visuotine plotme" laiko krikščionybės ar katalikybės plotmę, tai, žinoma, liberalai joje nesutelpa, bet tokiu atveju argi verta tiek daug įrodinėti, kad liberalai yra liberalai, ir bartis, kodėl jie negrįžta katalikybėn?

PORA ATSAKYMO PASTABŲ

JUOZAS GIRNIUS

L. Dambriūnas savuoju kalbininko žvilgiu randa mane be pagrindo kvestionavus liberalizmo tapatinimą su antireligine tendencija, nes tai esanti daugumos liberalizmo samprata, tuo pačiu išreiškianti ir esminę šio žodžio prasmę. Aiškios ir nuoseklios minties L. Dambriūno pasisakymas yra vaisingas pagrindas dalykinei (ne tik formalinei) polemikai. Tačiau šiame žurnale liberalizmo klausimui buvo skirta jau tiek vietos, kad tenka apsiriboti pora pastabų.

Kad nominalinė ir realinė termino reikšmės dažnai nepadengia viena kitos, aiškus dalykas. Nesu teigęs, kad liberalizmas tebūtų tik apskritai laisvės vertinimas pagal savo nominalinę reikšmę. Tačiau klausimo, kokia yra realinė liberalizmo termino reikšmė, nelaikau tokiu pat paprastu, kaip L. Dambriūno duotieji arklio ir tautininko ar karininko pavyzdžiai. Šie pavyzdžiai liečia tokius vienareikšmius žodžius, kur iš tiesų yra aišku, ką "dauguma" yra sutarusi. Tačiau kitas reikalas yra tie atvejai, kur klausimas eina nebe apie tokias konkretybes kaip arklį, o apie žodžius, ženklinančius tokius idėjinius sąjūdžius, kurie per ištisus amžius plėtodamiesi yra suskilę įvairiomis prasmėmis. Šiais atvejais "dauguma" nebėra toks savaime aiškus sutartinės vartosenos kriterijus, kaip arklio atveju. Dar daugiau: tokiais atvejais apskritai "daugumos" kriterijus iš dalies netenka savo vertės, nes vietoje vienos prasmės tenka suvokti visą galimą prasmių įvairavimą.

Gavęs L. Dambriūno straipsnį, peržvelgiau ištisą eilę enciklopedijų pasižiūrėti, kaip jos aptaria liberalizmą. Radau, kad kiekviena jų gana skirtingai apibrėžia liberalizmą, nors visos drauge nurodo šio žodžio daugiaprasmiškumą. Prancūzų filosofų draugijos posėdžiuose aptartasai Vocabulaire technique et critique de la philosophie (penktoji laida 1947 m.), išvardinęs įvairias liberalizmo termino prasmes, tiesiog pastebi, kad "iš ankstesnių distinkcijų matyti, kaip šis terminas yra daugiaprasmiškas. Atsitiktinis šio žodžio šiandien vartojimas partijoms ar politinėms tendencijoms dar labiau padidina sąmyšį". Nebuvau to nežinojęs nė tada, kai pirmą kartą ėmiausi pasisakyti liberalizmo klausimu (Aidai, 1956, 4 nr.). Tik užuot ėmęsis apžvelgti visas liberalizmo termino prasmes, apsiribojau moraline jo prasme, laikydamas ją taip pat pačia esmine, kaip ir istoriškai pirmine. Nesusipratimui išvengti įsakmiai perspėjau, kad "kasdieninėje kalboje dažnai liberalizmo žodis vartojamas žymiai siauresne prasme, semiančia savo turinį ne iš humanistinės žmogaus sampratos apskritai, o iš tų partijų, kurios tradiciškai žinomos liberalų vardu" (nuo 1810 m. susiorganizavusios ispanų partijos, pasivadinusios *liberales).*

L. Dambriūnui atrodo, kad neturiu pagrindo moralinę liberalizmo prasmę laikyti esmine, nes dauguma liberalizmą sieja tik su antireliginėmis tendencijomis ir su laicistine valstybės samprata. Iš savo pusės atsakau: neturėčiau teisės lai-

kyti liberalizmo esmine prasme jo moralinį pagrindą — toleranciją, jei šio pagrindo būtų jau išsižadėta. Iš tikrųjų, priešingai, tolerancijos vertybė ne tik nėra išsižadėta, bet ji yra jau beveik visuotinai praregėta (kitas klausimas, kad moralinių vertybių atveju nepakanka jas tik "regėti", bet reikia jas ir vykdyti). Tolerancija yra esminis liberalizmo branduolys, nes ne kuo kitu liberalizmas iškilo, kaip praregėjimu, *kad nėra laisvės bē sąžinės laisvės ir kad nėra sąžinės laisvės be tolerancijos* ne tik tarpusavio santykiuose, bet ir viešajame gyvenime. Šiandien tai atrodo jau "savaime suprantama", ir visi galime sutikti su katalikiškosios Herderio enciklopedijos žodžiais, kuriais ji baigia liberalizmo aptarimą: "skirtingų dvasinių ir politinių jėgų sanbėgoje, visiems *bendrai* saugojant liberalumą, slypi vienintelė galimybė gyventi europietinės istorijos dvasioje". Po totalizmo žlugties šiandien beveik visi laikome savo gyvenimo pagrindais sąžinės laisvę ir toleranciją, nors, tiesa, ne visi vadinamės liberalais. Niekas nesiima teigti, kad Jungtinių Tautų žmogaus teisių deklaraciją būtų pasirašę tik liberalai. Bet kad tai, ką liberalizmas praregėjo vertybių pasaulyje, tapo visų bendru turtu, nėra pagrindas liberalizmą atsieti nuo to, kas davė jam sielą, ir nebelaikyti jo esme, kas buvo ir yra jo moralinis pagrindas.

Tiesa, kaip L. Dambriūnas akcentuoja, kad tolerancijos ir laisvės nepakanka žmogui gyventi, kad žmogus privalo savo gyvenimui tam tikros pasaulėžiūros. Čia visai su juo sutinku, tik manau, kad liberalizmas nėra susijęs su viena kuria aprėžta pasaulėžiūra pačiu tuo, kad ir *tos moralinės vertybės, kuriomis jis remiasi, nėra sąlygotos viena kuria specialia pasaulėžiūra.* Jei būtų kitaip, nei tolerancija, nei sąžinės laisvė nebūtų galėjusios tapti visų bendrų turtu.

Kad liberalizmo iškilimas istoriškai ėjo drauge su apreikštajai religijai priešišku racionalizmu, tai tiesa. Bet yra klausimas, ar šis ryšis buvo esminis ar tik faktinis, t. y. ar jis plaukė iš pačios tolerancijos esmės ar ne. Nelaikau šio ryšio esminiu, nes *tolerancija implikuoja ne laisvę nuo tikėjimo, o tik įsitikinimų laisvę,* konkrečiau tariant, įžvalgą, kad įsitikinimas kaip toks dar nėra nusikaltimas. Pačios tolerancijos atžvilgiu jos siejimas su religijos paneigimu nėra esmiškai būtinas. Šita prasme jį pavadinau ne pačia liberalizmo esme, o tik "specifine interpretacija", turėdamas mintyje ne daugumos klausimą, būtent kiek yra besilaikančiųjų šios interpretacijos, o greičiau keldamas klausimą, kiek ši interpretacija turi loginio pagrindo save tapatinti su pačiomis tolerancijos

A. TAMOŠAITIENĖ

JŪRATĖ IR KASTYTIS

(kilimas)

ir sąžinės laisvės vertybėmis. Tolerancijos pagrindu laikau žmogaus nelygstamumo principą, bendrą liberalizmui su krikščionybe, o ne paprastą laisvę nuo tikėjimo ar nuo Bažnyčios. Distinkcija tarp tolerancijos principinio praregėjimo ir jos grindimo racionalizmu yra esminė liberalizmui suprasti ir jam vertinti.

Kada aš akcentavau, kad liberalizmas nėra esmiškai susijęs su jokia atskira pasaulėžiūra, L. Dambriūnas randa mane pamiršusį liberalizmo "metafizinę pusę" ir tokia puse iškelia racionalizmą (antgamtinio apreiškimo paneigimo prasme). Apgailestauju negalįs čia L. Dambriūnui tiesos pripažinti. Pirma, jei liberalizmas iš tiesų savyje slėptų ir "metafizinę pusę", tai jis būtų ir savita filosofinė sistema, turinti savo vietą filosofijos istorijos vadovėliuose. Juos pavartęs, L. Dambriūnas turės tačiau nustebti neradęs liberalizmo šalia kitų metafizinių sistemų. Taip yra paprasčiausiai dėl to, kad atskiros liberalinės metafizikos ir nėra. Gi kada L. Dambriūnas liberalizmo krypčių bendru metafiziniu vardikliu randa racionalizmą ir toliau imasi liberalizmą šiuo vardikliu atriboti nuo krikščionybės, tai iš tiesų jis kalba jau nebe apie patį liberalizmą, o apie racionalizmą. Visur jis čia teisingai samprotauja tik tiek, kad tai visa nebeliečia paties liberalizmo kaip tokio. Antra, pati liberalizmo istorija liudija, kad tuo turiniu, kuriuo jis buvo pripildomas, buvo įvairios pasaulėžiūros, ir būtent ne tik racionalistine prasme religijai priešingos. Be skirtingų indiferentinių ar religijai tiesiog priešiškų krypčių, protestantizme sutinkame ir krikščioniškojo liberalizmo krypti. Taigi, nėra teisės liberalizmą besąlygiškai tapatinti su religiniu indiferentizmu, apibendrinti jį antropocentrine pasaulėžiūra ir priešpastatyti "religinę ir liberalinę pasaulėžiūrą", kaip daro L. Dambriūnas, "daugumos" vardan faktiškai išskyręs tas liberalizmo kryptis, kurios savęs nesieja nei su antropocentrizmu, nei apskritai su religiniu indiferentizmu.

Kas išskiria liberalus iš kitų, jei nesivadiname liberalais visi kiti, kurie taip pat išpažįstame tolerancijos ir sąžinės laisvės principus? L. Dambriūnas visų liberalizmo krypčių vardikliu randa racionalizmą, kuris esąs bendresnis už mano keltas reliatyvizmo ir laicizmo tendencijas, būdingas daugeliui tų, kurie sau vadinti renkasi liberalų žodį. Tačiau klausimas nėra toks paprastas. Pirma, racionalizmas turi taip pat daug reikšmių, o ne tik tą vieną, kuria šį žodį vartoja L. Dambriūnas. Antra, racionalizmas L. Dambriūno vartojama reikšme nėra bendresnis už reliatyvizmą ar laicizmą, o tik kitos plotmės terminas. Man atrodo, kad jis netinka šiuo atveju: jei istoriškai liberalizmo iškilimas ir ėjo drauge su racionalizmo iškilimu, tarp jų nėra esminio ryšio. Iš vienos pusės, ne visi racionalistai drauge buvo ir liberalai, iš antros pusės, daugelis liberalų dabar remiasi nebe senuoju racionalizmu, o jam gana priešingu egzistencializmu. Būtų galima liberalizmo "metafizine pusę" racionalizmą laikyti tik tuo atveju, jei liberalizmo esmė visų pirma būtų santykyje su religija, t. y. jei liberalizmas visų pirma būtų pozicija religijos atžvilgiu. L. Dambriūnas iš tiesų imasi liberalizmą apibrėžti kaip santykį su religija, ir būtent kaip indiferentišką ar priešišką nusistatymą religijos atžvilgiu. Man tačiau rodos (čia ir yra esminis skirtumas tarp L. Dambriūno ir manęs), kad liberalizmas visų pirma ir esmiškai remiasi moraliniu pagrindu — santykiu su žmogumi, nes *sąžinės laisvė ir tolerancija esmiškai yra santykio su žmogumi, o ne santykio su Dievu kategorijos.* Neatsitiktinai, ne "užsimiršęs", neieškojau liberalizmo "metafizinės pusės", o todėl, kad liberalizmo esme laikau jo moralinį pagrindą. Be abejo, šis moralinis pagrindas implikuoja tam tikrą nusistatymą ir į tiesą. Kas teigia sąžinės laisvę, tas savaime išpažista tiesą nesant iš šalies primetamą, o tik asmeniškai pasiekiamą. Beakcentuojant kelio į tiesą asmeniškumą, yra pavojaus nueiti ligi kraštutinio individualizmo, kuris prievarta laiko ir patį religinį apreiškimą bei jo saugotoją Bažnyčią. Panašiai ir su tolerancija. Kas išpažįsta toleranciją, tas pagarbiai sutinka ir priešingus nusistatymus. Beakcentuojant pagarbą įsitikinimams, gali būti nueinama ir ligi to reliatyvizmo, kuris įsitikinimų vardan paneigia apskritai tiesos objektyvumą. Čia yra pagrindas, kodėl katalikų visuomeninė doktrina, nors ir išaugusi dialoge su moderniąja demokratija, nesisavina liberalizmo vardo išvengti tos neapspręstybės, kuri yra susijusi su daugeliui liberalų savu kraštutiniu individualizmu ar reliatyvizmu, kurie abu yra nesutaikomi su Bažnyčios mokslu ir kaip toki pasmerkti (vartojant populiariąja prasme liberalizmo terminą).

Kad pas mus liberalizmo žodis "daugumai" yra virtęs "demarkacijos linija" tarp krikščionybės ir religinio indiferentizmo, žinau ir aš. Tik dėl to ir ėmiausi liberalizmo klausimu pasisakyti, kad šią "daugumos" nuomonę kritiškai pervertinčiau. Kiek šiuo atveju yra pavojinga pasitikėti "dauguma", aiškiai liudija paties L. Dambriūno, stipraus logiko, suvedžiojimas, beieškant "metafizinės pusės", pamiršti politinę liberalizmo prasmę ir "dalį" liberalų rasti esančiais net totalizmo šalininkais. Čia tai jau nelemtas sąvokų supainiojimas, galimas suprasti tik iš liberalizmo ankstesnio (apriorinio) sutapdymo su indiferentizmu. Kaip akcentavome, tolerancija ir sąžinės laisvės nėra esmiškai susietos su specialia metafizine pasaulėžiūra (nors ir gaudamos skirtingą prasmę iš skirtingų pasaulėžiūrų). Tačiau *tolerancija ir sąžinės laisvė, nors visų pirma būdamos moraliniais principais,*

yra esmiškai susijusios su demokratine valstybės samprata. Nieko nereikš L. Dambriūno ar mano esminė tolerancija, jei sąžinės laisvė nebus paversta viešojo gyvenimo pagrindu, jei valstybė neatsisakys savęs laikyti sąžinių viešpate. Neatsitiktinai John Locke savo garsiajame laiške apie toleranciją, istoriškai pagrindiniame liberalizmo dokumente, visiškai nedėsto savo metafizinių ar religinių pažiūrų, bet užtat ištisai akcentuoja pagrindinį moderniosios demokratijos principą, kad valstybė neturi teisės savo turimą jėgą naudoti įsitikinimų srityje. Tai dabar yra ir katalikų krikščioniškosios demokratijos priimtas pagrindas. Nieku būdu jo nėra išsižadėję ir liberalai. Liberalas, kuriam L. Dambriūnas leidžia būti "net totalistinio režimo šalininku", yra tikras savyje prieštaravimas. Nekritiška "daugumos" kalba kartais pakenčia ir tokius savyje prieštaravimus, viena etikete ne tik skirtingus, bet ir tiesiog priešingus dalykus žymėdama. Kaip tik dėl to yra atvejų, kur būtina nebe aklai pasitikėti dauguma, o jos "savaime suprantamybes" pastatyti klausimo ženklan. Ne be reikalo Platonas savo kalbos filosofijai skirtame Sofisto dialoge vieno dalyvių lūpomis buvo prisipažinęs: "be abejo, jūs seniai jau žinote, ką manote vartodami žodį "esąs", mes gi, nors taip pat anksčiau tikėjome tai suprantą, dabar atsidūrėme prieš keblų klausimą".

Liberalizmo klausimas yra aktualus: mūsų gyvenimo vidinė įtampa visų pirma vyksta tarp krikščionybės ir to, ką vadiname "liberalizmu". Kad ši įtampa neliktų tik bergždžias "frontuose apsikasimas", neturi būti pasitenkinama tik etiketiniu "demarkacijos linijos" nusmaigstymu, bet turi būti einama nuo etikečių į pačius klausimus. Neišmanau daug politikos, gal joje ir patogu partinę kovą rikiuoti pagal kartą kadaise susidariusią demarkacijos liniją. Tačiau tikroje pasaulėžiūrinėje kovoje turi būti mažiau žiūrima "demarkacijos linijos", o daugiau pačios tikrovės. Kad senieji aušrininkai ar kitos jaunimo organizacijos kadaise buvo aiškiai antireliginės, nėra pagrindas nematyti, kad, sakysime, dabartiniai santariečiai nebėra tokia antireliginė organizacija (tokia antireliginė organizacija nesiimtų, pavyzdžiui, auka paremti jėzuitų darbą, tegu ir jaunimui daromą). Gana skirtingos nuomonės (nors ir tos pačios pasaulėžiūros žmonių) liberalizmo klausimu šiame žurnale, manome, bus patarnavusios parodyti, kad kaip kiti, taip ir šis klausimas nėra tokie savaime aiškūs, kaip manome tol, kol tenkinamės tik senomis klišėmis. Bandydami giliau ir teisingiau kitus suprasti, tuo pačiu giliau pažvelgiame ir į save pačius bei pačią tiesą. Tiesa gi visada yra subtilesnė, negu mūsų patogiai pravedamosios demarkacijos linijos. Gal būt apskritai tiesa visada yra mažai "patogi", nes ji visada verčia mąstyti ir savo mintį iš naujo tikrinti pačia tikrove iš vienos pusės ir idealais iš antros pusės.

Tuo ir baigiamos "Aiduose" diskusijos apie liberalizmą. — Red.

Mēnulio Kalnai

NELĖ MAZALAITĖ

Tu, tur būt, netiki man? Juk sakiau, kad mus pasitiks stotyje, bet jau nuo tenai esu tave pradėjus apgaudinėti: mes nesulaukėme arklių. Tačiau tu šypsaisi — tu sakai, kad taip gali atsitikti, ir jog man nėra ko gėdintis, kaip tam, kuris pasigyrė, kad gyvena dvare, ir atsivedė savo jaunąją prie uolos angos. Tu tiki man, sakai, ir jeigu nesulaukėme vežimo — juk kelias per Aptvarus yra per žiedus ir labai trumpas. Juk mes keliaujame gegužyje.

Bet aš nepažįstu šito kelio — turiu tau pasakyti. Neramink, kad taip atsitinka, kai sutinki geriausią pažįstamą, su kuriuo žaidei kūdikystėje, ir jeigu tada išvysi, kai jis turės aštuoniasdešimt metų, jis bus kitas, palikdamas tas pats. Bet juk tepraėjo vienuolika metų, tiktai per tiek laiko tinginė kregždė vos lizdą nusilipdytų — tiktai tiek, ir aš nebepažįstu kelio. Ar tikrai yra gegužis? Manęs nebeatpažįsta joks medis, o juk pasakojau tau, kad kiekviena epušė ir beržas nesiliaudavo linkč ioję praeinant, ir reikėjo daug kartų atsisukti kol praeidavai visą šią mažą kelionę. Ir aš pavargau — mes ėjome taip ilgai nedaugiau laiko užtruko, kol pasaulis buvo visai sukurtas ir sutvarkytas žmogui gyventi. Ar neatrodo tau, kad čia labai seniai bėra praėję žmonės? Aš paklydau, manau, paklydau ir tave nusivedžiau klaidingai — o juk ėjome į tėviškę, į ten neapsirinka nė arklys, nors jo šeimininkas būtų girtas. Ir sūnus palaidūnas, ir apakęs, ir einąs numirti — nepaklysta į tėviškę, bet aš — taip.

Gal ne? Šioje vietoje augo eglės, kaip vartai, čia jau atsidarydavo mūsų dirvos—aš galiu atsidusti, tu matai, aš vistiek turiu tėviškę. Palauk, aš atsikvėpsiu, nes dabar mes žengsime greičiau—reikia, kad skubiai užeitume už kelio pasisukimo, jeigu jie kartais bus pavėlavę ir dabar važiuotų į stotį mūsų. Tai jau čia pat, tiktai pereisime porą dirvų, dešinėje pasiliks didelis ąžuolas. Jis . . . ar tu matai ąžuolą? Bet aš neklausiu to garsiai tavęs, aš tiktai sau viena galvoju—aš bijau, kad tu pasakysi:—Ne.

O, tai pagaliau, juk tiktai medis—jis galėjo pasenti—neimkime kartoti senų pasakų, kad ąžuolai gyvena amžinai—be to, jis čia riogsojo viduryje dirvos, be užglaudos, kaip ir sumanė jis čia užaugti, tiktai vėtroms pagunda. Ir kad tuščia dirva—dirvonas, manau, kodėl būtinai čia turėtų būti kas nors pasėta?

Tu nesidairyk—tu perdaug gerai atsimeni visas mano pasakas apie senas akmenines tvoras, kurios buvo apžėlę ir pilnos mažųjų žemuogėlių kerų—tikrai, aš manau, gal kartais būsiu tau pasakojus ko nebuvo. Žinai, kada vaikystė taip toli, ar neatrodė man, kad žydėjo ir sirpo uogos, o jų visai nebuvo? Vaikai meluoja, o kai pasakojau tau, buvau atgal sugrįžusi į savo pirmas dienas. Nesižvalgyk. Žinoma, akmenys vistiek turėtų būti, jie buvo tokie tikri ir paprasti, kad negalėjau jų išsigalvoti. Argi jie būtų susmegę? Kas metai po truputį, palauždami po savimi žemę? Argi jie taip pat galėtų kentėti? Bet kodėl?

Saugok koją! O kaip jie apsileidę, mano brangūs namiškiai, tačiau dėlei šitų skylių tilte tu negali kaltinti, kad viskas taip beviltiškai bloga namie—tai yra tiesa, kad niekas ten negėrė, netingėjo, ir skolų nebuvo—ar negali pasitaikyti, kad staiga arklys prakirto tilto lentą? Gal taip labai skubėjo, kai pamatė, kaip yra pavėlavę—tu supranti, tai mūsų atsivežti. Aš ant šito tiltelio sėdėdavau nuleidus kojas, ir vistiek man draudė, kad nenusiriscčiau į upeliūkštį—juk buvau jiems viena. Ant šito.

Iš čia matosi ir neužmaršuolės, žinai kokios. O dar nėra pavakario, mama dar gal nebuvo ir neiškėlė jų ir nenusinešė su visu kelmeliu, kad ilgai žydėtų, kaip prie vandens. Ar turi savo lenktinį peilį? Mes išrausime ir atnešime—mes atimsim jai tą žygį, bet juk tai bus gražu, kaip mes įžengsime: aš tau duosiu jas nešti pro duris, kad taip tu įeitum į mano tėviškę. Ir jie supras, kodėl su neužmaršuolėm aš grįžtu—jiems bus gera ir graudu, tu žinai, kad sutikti yra taipgi graudu—iš džiaugsmo.

Kodėl tu sumišęs? Tu nematai nė vieno neužmaršuolių kelmelio? Ar tu pažįsti išviso. Vyrai tokie kartais juokingi, jie nemato kas yra čia pat. Tokie mažyčiai žiedai—mėlyni, tikriau, žydri. Nesakyk, kad ne, aš nematau taipgi. Reikia pabėgėti toliau upelio krantu—juk jie gali

M. ŠILEIKIS VASARA

išvisti, manau, pasenti ir perleisti savo vaikams žydėjimą ir tie pasitraukė toliau? Nėra. Nėra. Nėra. Ir tu nerandi? Jie negali augti! Matai, visa žolė. Ar galima vadinti žole—tai stagarai rudesni už rudžiausią šunį, ir jokio vandens — nė lašo vandens upelyje, tiktai dumblas. Jie turės papuošti gegužės altorėlį vienais darželio žiedais. Keistas pavasaris, bet tu sakai, jog būna visokių, ir aš noriu tikėti, kad taip, nieko ypatinga, bet man gaila vandens, žinai. Ir aš tikrai neišsigalvojau žydriąsias gėlytes — jos buvo.

Aš pirmoji einu, tu supranti, jeigu mes artėtųme prie tavo slenksčio, tai tu būtum stabtelėjęs, gi mano širdis taip nesugebėtų daužytis — taip yra tiktai tam, kuris įžengia į savo namus, tarytum nudaužo kojas, kad ant batų neliktų jokių svetimų dulkių.

Tu šypsaisi, tu sakai, kad jau bent kelias įkalniui visai gerai man žinomas, kad nepasikeitęs. Manau, taip, žinoma, ne, o geriau neklausk, man tiktai užėjo toks keistas jausmas, lyg lipčiau negyvos bangžuvės nugaros ašakom—taip išsimušę tie akmenys—beje, ar turi ta didžioji žuvis tokią nugarą? Čia gi seni kelio akmenys. Kiekvieną yra užkliuvusi mano koją per daugelį metų.

Tu nežiūrėk į aną pusę, į kairę, manau — aš raustu, tikrai, kas jiems pasidarė, kad visos tvoros išgriuvę, visi žiograrikiai išvirtę. Ką sakau, išvirtę, jų visai nėra, atrodo ir nebuvo, net skylės užakusios — niekuomet, tikėk man, taip nebuvo įžeistas tas sodas. Sodas? Čia buvo sodas! Prisiekiu! Galiu pasakyti kiekvieno vaismedžio žiedų spalvą, ir kaip kvepėjo obuoliai, ir kokio skanumo buvo slyvos. Buvo. Bet matai, jie tur būt, užveisė naują sodą — tai juk buvo pasidarius mada įsitaisyti naujus medelynus, naudingesnius. Bet aš būčiau palaikius ir senąjį. Kaip tu nusivylei mano tėviške!

Tu sakai, kad nieko nereiškia daiktai, tu ramini, žinau, bet juk viską tau gyriau ir atvedžiau parodyti! Tu priimi kaip jie dabar pasidarė, sakai, kas yra geriau? Aš dėkoju, aš žinau, kad vos tiktai praversiu duris, jie visi pažins, kad esu laiminga, jeigu tu eini su manim gyvenimu—ir laimingi jie, kad atėjai į mano tėviškę. Aš esu jiems viena, žinai.

Mes ateisime iš kiemo, kaip pridera svečiams, bet juk mes ne svečiai—namiškiai mes! Aš jau negaliu nueiti iki kitų durų, tu supranti, kad nepajėgiu, mano širdis neturi tiek kantrybės—mes įeisime pro šitas, kur vaikšto šeimyna, pro kasdienes darbo duris.

Atidaros, matai? Tai jau šiltos dienos ir dabar priemenė nuo atsikėlimo, iki paskutinis nueina miegoti, yra atidaros—tu prilaikyk mane, juk nepadoru, kad įsiveršiu bėgtinai. Nuostabu, kad jie nepamato pro langą mūsų—tiesa, kas gi, sveikas ir darbštus, stovinėja prie langų darbo dieną. O gal—gal jie anksčiau susirinko giedoti gegužinės litanijos? Tai anoje, geroje troboje—mes įeisime ir pateksime, kaip į šviesią srovę—į giesmę. Nežinau, gal mums priklaupti šioje pusėje, kad į maldą neįsiveržtų šitas žemiškas susitikimo džiaugsmas, kaip manai? Bet ar ištversiu aš?

Taip ir yra. Nesistebėk, kad kalbu tylomis — juk už sienos jie gieda. Argi? Ar tu girdi? Taip pat ne. Nė ramaus skaitymo? Nė tos iškilmingos tylos, kuri yra tarp maldų tarpo? Yra tuštuma. Nelaikyk manęs, aš turiu atplėšti duris!

Kur aš bėgioju, ką šaukiu, kokias duris varstau! Nėra nieko, nieko, nieko, nieko — nė saulėlydžių ant Šventosios Motinos paveikslo, nė lango tam saulėlydžiui, nė žydrių gėlių, nė baltų vazų, nė žvakidžių su virpančiais kristalais. Žvakės išdegė iki galo, sakau. Iki paties paskutinio lašo. Sakau ramiai. Nėra nieko, nieko, nieko.

Bet paskui šaukiu, nes aš atradau daiktą — juk žmonės šaukia atradę, kaip jūreiviai salą, senoje skrynioje, sudaužytoje ir suėstoje kimgraužų, išplėštoje, atidarytoje ne rankomis—radau grabnyčią, didelę, ilgą, nepradegtą. Tai jie, kurie gyveno čia, buvo išmėtyti taip, kad mirdami nė vienas neturėjo šventos liepsnos, paskutinės, kuri pašviečia praeinant Duris.

Ar tu matai, kad nėra žmonių? Mano žmonių, mano, mano!

Kam aš keliavau, kaip aš gyvensiu, kur aš krisiu! Ir tave aš atvedžiau į mėnulio kraterį.

Ūmai juntu tavo ranką, ir tu atkeli mano galvą ir matau tavo akyse . . . Aš tau pasakysiu, ką matau: vieną atsitikimą. Buvo taip, kad vaikas vieną gegužį vaikštinėjo prie upės, prie didelės, ne tokios, kaip mūsų lankoje. Jam nebuvo nieko gražesnio, kaip lūgnai, didelės vandens lelijos, ir jis norėjo nusiskinti vieną. Jam reikėjo jos, būtinai, tai nebuvo žaidimui, ir ne kad nuvystų ji pamesta, bet vakare jį žadėjo motina nusivesti į bažnyčią. Juk buvo gegužis ir jis žinojo, kad visos seserys nuneš prie altoriaus gėlių — žemčiūgus ir gintarinius narcizus, ir dideles švento Juozapo rykštes, ir drebančius Saliamono gudrybės varpelius—kiekviena savo augintą. Ir jis nuneš baltą lūgną, nes čia buvo jo darželis, ir nėra gražesnio žiedo, kaip šitasai. O besiekdamas jis įgriuvo į upę, ir toje vietoje buvo sietuva, kurioj išsiteko ilgiausias apinvartis ir nepasiekė dugno. Į tą gelmę jis įkrito, ir jis nemokėjo plaukti nė trupučiuko. Jis tiktai nusitvėrė už savo baltojo lūgno—jis stengėsi laikytis už stiebo, nes jis bijojo sulaužyti patį žiedą arba sutepti jį, juk jo rankos buvo pažaliavę, nes jis darė šiandien naują švilpuką, ir jos buvo žeminos, nes jis buvo išrovęs dilgę, kad toji neįkąstų žolei. Po daug valandų jo namiškiai be dvasios atbėgo, visur išjieškoję atlėkė prie upės ir pamatė, kaip jų mažasis lingavosi vandenyje, tarsi lengvas trapus lapas, ir pasitikinčiai laikėsi už lūgno stiebo. Nė tada, nė nešdamas žiedą į bažnyčią, su seserimis, su motina, jis nebuvo pajutęs stebuklo didumo—jis buvo vaikas.

Tačiau aš juntu—juntu dieviškojo gegužio palaiminimą žemės tuštumoje, aš pažįstu stebuklą ir garbinu Viešpatį, kada juntu tavo laikančias rankas.

PETRAS DANCKERSAS DE RIJ VILNIAUS MENO ISTORIJOJ

DR. POVILAS REKLAITIS

Senesnėje literatūroje, aprašančioje Vilniaus meno paminklus, nuo Narbuto iki Zahorskio ir vėliau, sutinkame Petro *Danckers de Rij*—XVII amžiaus olando tapytojo—vardą.

Vilniuje jam buvo priskiriamas nemažas skaičius darbų. Visų dažniausiai Danckerso vardas buvo rišamas su Vazų dinastijos karalių prie katedros pastatytąja *šv. Kazimiero koplyčia,* kurios altoriuje 1636 rugpjūčio 14 d. buvo padėtos šventojo relikvijos[1]) ir kurios vidus spindėjo marmoru ir sidabru, o sienas ir kupolo pandantivus puošė freskos šventojo stebuklų temomis. Plataus dėmesio susilaukė dvi neblogai išsilaikiusios didelės freskos šoninėse sienose: "Mergaitė pagyja prie šv. Kazimiero karsto" ir "Šv. Kazimiero karsto atidarymas".[2]) Ilgai buvo manoma, kad šių freskų kūrėjas buvo Danckersas. Sykiu buvo tvirtinama, kad Danckersas buvęs ne vien freskų autorius, bet suprojektavęs visą koplyčios architektūrą. Jis buvęs taigi tapytojas ir architektas, perstatęs katedroje taip pat karališkąją arba Valavičių koplyčią, moterų bernardinių vienuolynui pastatęs šv. Mykolo bažnyčią (baigta 1625) ir jėzuitų profesoriams šv. Kazimiero bažnyčią ties rotuše; buvęs net skulptorius, nes Verkių rūmuose buvę Danckerso darbo reljefų; tos pačios rankos buvusios jėzuitų novicijato šv. Ignoto bažnyčios freskos.[3]) Net Pažaislio prie Kauno kamendulių vienuolyno bažnyčios freskos buvo palaikytos Danckerso kūriniu.[4]) Šitoks Danckerso darbų sąrašas literatūroje laikėsi virš šimto metų.

Šv. Kazimiero koplyčios architektas

Visų anksčiausiai abejojimų sulaukė Danckerso tariamoji architektūrinė veikla Vilniuje. Jau J. I. Kraševskis savo Vilniaus miesto istorijos II tome (1840) pastebėjo, kad šv. Mykolo bažnyčioje pamaldas pradėta laikyti 1596 m., taigi Danckersas 1625 m. galėjo ją tik remontuoti,[5]) o J. Klosas pirmose savo vadovo laidose nurodė, kad 1594-1625 m. statytoji šv. Mykolo bažnyčia negalėjo būti Danckerso kūrinys, nes jis tuo laiku buvo dar vaikas.[6]) Tuo labiau šv. Kazimiero bažnyčia, kuri buvo baigta apie 1615 metus, negalėjo būti statyta pagal Danckerso projektą, nekalbant jau apie jėzuitų šios bažnyčios tipą.

Prieš Danckerso šv. Kazimiero koplyčios prie katedros statybinę autorystę pirmąsis pasisakė 1922 m. St. Tomkovičius, nurodydamas svarbų dokumentą (be metų) — jėzuito Rudnicko laišką pakancleriui T. Zamoiskiui (taigi apie 1628-35 m.). Jame jis rekomenduoja architektus Motiejų ir jo brolėną *Konstantiną,* kuris statęs šv. Kazimiero koplyčią Vilniuje.[7]) Tomkovičius iš to sprendė, kad Konstantinas buvo šv. Kazimiero koplyčios architektas, gi "Danckersas, kurį žinome tik kaip tapytoją, greičiausia tik dekoravo jos vidų sienine tapyba". Plačiau šiuo klausimu pasisakė M. Morelovskis 1931 ir 1932 m.[8]) Jo argumentai prieš Danckersą buvo šie: 1. Šv. Kazimiero koplyčios architektūros stilius, jį palyginus su Romos, Vienos, Varšuvos ir Nederlandų (t. y. flamų ir olandų) pavyzdžiais, yra aiškiai ankstyvojo italų baroko, ne olandiškas; 2. Šv. Kazimiero koplyčios vidaus marmorinės dalys turi bendrų bruožų su Vilniaus šv. Teresės karmelitų bažnyčios fasadu, kuris turi panašumo su Domininkonų bažnyčia Vienoje (Carpoforo Tencalla darbo), kai šių abiejų fasadų bendras prototipas yra L. Soria projektuotoji S. Maria della Vittoria Romoje (1624); 3. Šv. Kazimiero koplyčios stiuko ornamentai yra gimingi išlikusiems XVII a. šv. Teresės bažnyčios stiukams skliautuose[9]); 4. Šv. Kazimiero koplyčios ir šv. Teresės bažnyčios architektas buvęs Varšuvos dokumente minimas *"Konstantinas",* kuris esąs identiškas su *Constantino Tencalla,* apie 1633-45 m. Varšuvoje buvusiu karališkuoju architektu ir pastačiusiu Zigmanto III garbei koloną (obeliską) karaliaus rūmų aikštėje Varšuvoje, su kuria esama ir stilinio panašumo. Vilniaus kapitulos aktai kaip tik mini, kad 1635 C. Tencalla dirbo prie katedros didžiojo altoriaus[10]); 5. Šv. Kazimiero koplyčią negalima nei istoriniu nei stiliniu požiūriu sieti su Danckersu ar flamų-olandų architektūra, kurios įtaka pas mus baigėsi su XVI amžium (Bernardinų šv. Onos bažnyčia, Subačiaus var-

DELBENE

ŠV. KAZIMIERO KARSTO ATIDARYMAS

Freska šv. Kazimiero koplyčioje

tai ir t.t.).[11]) Vēlesni tyrinējimai šiuos samprotavimus pilnai patvirtino. Apie 1836-37 m. W. Kieškovskiui suradus C. Tencallos laišką, jo autorystē buvo galutinai patvirtinta; taip pat paaiškējo, kad Tencalla buvo giminaitis skulptorių-architektų šeimai Castelli, kurie kilę nuo Lugano ežero itališkos Šveicarijos dalyje ir Lietuvoje minimi jau XVI a. pabaigoje. Šv. Kazimiero koplyčios įsteigimo marmorinēs lentos ornamentai (išorinēje sienoje) yra panašūs į Andrea Castelli darbus Bielanuose, o vidaus visuma turi daug bendrų bruožų su Italijos baroku apie 1600, pvz. St. Maria Maggiore bažnyčioj Romoje Borghese koplyčia, prie kurios 1612 m. dirbo Matteo Castelli, nuo 1614 persikēlęs Lenkijon.[12]) Šv. Kazimiero koplyčios formos yra ne kas kita, kaip Italijos meno ekspansijos rezultatas, mūsų kraštan patekęs Romos-Lugano-Vienos-Krokuvos-Vilniaus keliu.

Šv. Kazimiero koplyčios freskų meistrai

Jei Danckersas negalējo būti šv. Kazimiero koplyčios architektas, ar jis galējo skurti jos interjero dekoraciją, jo freskas? Su šv. Kazimiero koplyčios freskomis jau labai anksti buvo rišamas kito menininko, italo *Delbenēs* iš Neapolio, vardas.[13]) Jo veiklą plačiai aprašē buv. Varšuvos universiteto profesorius kun. Sebastiano Ciampi savo "Notizie" (1830) apie italus, dirbusius Lenkijoje-Lietuvoje; tas žinias pakartojo kiti menininkų leksikonai.[14]) XVII amžiaus pabaigoje Delbenę buvo į Lietuvą atsikvietęs Jonas Kazimieras Sapiega (LDK hetmonas). Jo rūmuose Antakalnyje šis italas ištapē freskomis galerijas ir didžiosios salēs plafono paveikslą, vaizduojantį Olimpo dievų puotą (apie 1690). Jau 1840 m. Kraševskis savo Vilniaus istorijos II tome svarstydamas, kas sukūrē šv. Kazimiero freskas — Danckersas ar Delbene — rašē, kad "tie, kurie dar matē Antakalnio rūmų tapybas, turējusias Delbenēs parašą, linksta į jo pusę, ir šv. Kazimiero koplyčios freskas jam, bet ne Danckersui priskiria"[15]). Vis dēlto Kraševskis ir daugumas XIX amžiaus vadovų palaikē Danckerso autorystę.[16]) W. Zahorskis savo katedros aprašyme (1904) spējo, kad Delbene tapęs tik išnykusias freskas virš koplyčios choro, o didžiąsias stebuklų freskas— Danckersas, nors ir nenuslēpē, kad "kai kurių nuomone, jos esančios Delbenēs"[17]). Dabar žinome, kad Delbenēs freskų buvo ir Sluškų rūmuose Vilniuje, kurie buvo statyti 1690-94. Dar 1832 jų sienose buvo galima matyti šių

freskų liekanų.[18]) Ciampi žiniomis, apie 1694 Delbene dirbo Pažaislyje.[19]) H. Kairiūkštytė savo disertacijoje apie Pažaislio vienuolyną įtikinamai įrodė šv. Kazimiero freskų Vilniuje ir šv. Kristupo, šv. Romualdo, šv. Bruno Bonifacijaus bei šv. Marijos Magdalenos de Pazzi freskų Pažaislyje stilinį gimininguma ir sykiu aiškų Venecijos tapybos mokyklos poveikį visose šiose freskose: būdingieji diagonaliai gilėjantieji architektūriniai paveikslų fonai, vieninga šviesi paletė, manieringos figūros su atskirais veidų ir kostiumų realistiniais motyvais yra labai panašūs Pažaislio ir Vilniaus freskose.[20]) Danckerso autorystė atpuolė visiškai. Kairiūkštytės stebėjimai buvo visų priimti pripažįstant, kad dvi šv. Kazimiero stebuklų freskos Vilniuje priklauso italų tapybos mokyklai ir buvo sukurtos Delbenės XVII amžiaus pabaigoje.[21]) Visai neseniai Bohdzievičius (1955), pasiremdamas Pažaislio freskų stiliumi, priskyrė Delbenei kamendulių bažnyčioje Bielanuose prie Varšuvos freskas; autorius pripažino, kad tuo metu meninės kultūros įtaka ėjo iš Lietuvos į Lenkiją, ne priešingai.[22])

Prieš paskutinį karą buvo užtikti du dokumentai, kalbą dar apie kitą italą — *Giacinto Campana* iš Bolonijos, dirbusį freskas šv. Kazimiero koplyčioje Vilniuje. Vienas dokumentas mini karaliaus Vladislovo IV 1639 m. liepos mėn. paskirtą subsidiją už šį darbą (400 talerų).[23]) Įdomų antrą dokumentą (be datos) paskelbė Batovskis 1932 m. ištisai: tai yra pačio Campanos laiškas lotynų kalboje Lietuvos iždininkui Mikalojui Kiškai (taigi apie 1640-44). Jame Campana prašo, nežiūrint pavėlavimo, jam išmokėti už darbus šv. Kazimiero koplyčioje (Capella D. Casimiri) karaliaus pažadėtąją subsidiją.[24]) Iš šio laiško matome, kad dar apie 1640 šv. Kazimiero koplyčioje ėjo puošimo darbai. Biografinių žinių apie Campaną davė jo mokinys C. C. Malvasia.[25]) Šv. Kazimiero koplyčioje Campanai dabar priskiriamos dvi kupolo pandantyvų freskos altoriaus pusėje (jos labai blogai išlikusios, buvo 1934 m. restauruotos); greičiausia Campanos freskų buvo ir koplyčios sienose, bet jas 1655 m. Vilniun įsiveržę maskviečiai bus sunaikinę.[26]) Iš visų turimų duomenų apie šį menininką matyti, kad Campana buvo tipingas freskų tapytojas religinėmis ir mitologinėmis temomis.[27]) Prieš 1639 m. šv. Kazimiero koplyčioje, kaip dokumentai liudija, dirbo dar trečias Vladislovo IV dvarui priklausąs tapytojas Baltramiejus *Strobel*. Šis iš Vroclavo (Breslau) kilęs vokietis buvo ne vien religinių temų tapytojas, bet taip pat gan gabus portretininkas: jo darbo iš-

D E L B E N E

MERGAITĖS PAGIJIMAS PRIE ŠV. KAZIMIERO KARSTO

Freska šv. Kazimiero koplyčioje

Pav. 1. Petras Danckersas de Rij — Cecilija Renata, Lietuvos didžioji kunigaikštienė ir Lenkijos karalienė (apie 1640 m.). Frederiksborgo muziejus (Danijoje).

Pav. 2. Petras Danckersas de Rij — Cecilija Renata, Lietuvos didžioji kunigaikštienė ir Lenkijos karalienė (apie 1640-43). Rumiancevo muziejus Maskvoje. Buv. Jėzuitų Akademijos Vilniuje nuosavybė.

likę keli portretai Varšuvoje rodo palinkimą į detalių natūralizmą ir groteskišką charakteristiką.[28]) Jo darbai Vilniuje bus, matyti, visi žuvę per 1655 metų invaziją. Tokiu būdu šv. Kazimiero koplyčios išpuošimas freskomis įvyko dviems fazėmis: apie 1640 (Giacinto Campana ir Strobel) ir apie 1690 m. (Delbene) užbaigiant po Jono Kazimiero karų atliktą atnaujinimą. Apie Danckerso tapybinę darbuotę šv. Kazimiero koplyčioje tuo tarpu ligšiol nėra rasta jokių dokumentinių įrodymų, tad netenka manyti, kad kurie nors jo darbai koplyčioje buvo 1655 m. sunaikinti.

Petras Danckersas de Rij—portreto meistras

Kas tad buvo Petras Danckersas ir kaip atsirado jo veiklos Vilniuje tradicija?

Pieter Danckers de Rij gimė 1605 m. Amsterdame.[29]) Jo tėvas Cornelis Danckers de Rij (miręs 1634) buvo miesto architektas ir artimas architekto Hendrik de Keyser bendradarbis.[30]) 1634 P. Danckersas nutapė savo tėvų portretus: tėvas pavaizduotas su tilto projektu; abu portretai datuoti ir signuoti išliko Briuselio muziejuje.[31]) Nežinoma, kada P. Danckersas buvo atkviestas iš Olandijos į Varšuvą. Tėvų portretus tikriausiai jis buvo atlikęs prieš pat apleidžiant tėviškę. Nėra duomenų, kad Danckersas būtų dirbęs Zigmantui III Vazai. Varšuvoje Danckersas atstovavo *olandų* tapybai plačiame menininkų rate karaliaus Vladislovo IV (1632-1648) ir vėliau Jono Kazimiero (1648-1668) tarnyboje — šalia tapytojų italų T. Dolabelli, G. Campana, flamų A. Boy, Chr. Melich, P. Soutman, vokiečio B. Strobel, grafiko Salomon Wagener ir kt.[32]) Daugumas šių menininkų jau titulavosi "karališkaisiais tapytojais", buvo taigi pakelti iš paprasto servitoriato į dvariškių luomą.

Vladislovas IV nebuvo abejingas menui, nors nesipuošė taip ištaigingai auksu ir tapyba, kaip tėvas. Dar būdamas princu, 1624-25 m., keliavo po Vakarų Europą daugiau ne dėl politinių, bet meninių interesų. Šios kelionės metu Antverpene pozavo Rubensui ir užmezgė ryšius su flamų menininkais. Italijoje lankė Guido Reni ir Guercino dirbtuves Bolonijoje, parsigabendamas daugybę tapybos darbų. Tapęs karaliumi, 1632 m. karūnacijos iškilmėms užsakė seriją gobelenų (arasų) iš Flamų, o po Rubenso mirties (1640) nupirko dalį jo palikimo. 1637 m. vedęs

Ceciliją Renatą (Austrijos Ferdinando II dukterį), karalienei priimti ruošė rūmus Ujazdove daugiausia italų menininkų pagalba.

Didžiausią dėmesį karalius taigi skyrė italams ir flamams. Atkvietimas olando meistro buvo išimtis ir, matyti, dėl Olandijoje augštai išvystyto *portreto* meno. Karalius Vladislovas, kaip ir jo tėvas Zigmantas, labai mėgo pozuoti. Pagal epochai būdingą paprotį portretai buvo siunčiami dovanomis valdovams į užsienį. Tokiu būdu Londonas, Paryžius, Viena ir t.t. gavo eilę Lenkijos-Lietuvos valdovų portretų. Tai buvo graži diplomatijos priemonė ir savotiška propaganda. Todėl nenuostabu, kad Vladislovo ikonografija yra labai plati, betgi aliejumi atliktų originalų išliko mažiau. Mums žinomi daugiausia vario raižiniai, daryti pagal buvusius, bet dingusius tapinius. Taip ir Danckerso kūryba iš pradžių buvo žinoma vien iš W. Hondijaus, J. Falcko, P. de Jode, Jakob von Sandrarto, C. de Jonghēs vario raižinių (jų tarpe 3 Vladislovo IV, 4 Jono Kazimiero, Liudvikos Marijos Gonzagos, vysk. Karoliaus Ferdinando ir t.t.). Daugiausia pagal Danckersą raižė W. Hondius — apie 1597-1660 gyvenęs ir 1636 m. į Dancigą iš Haagos nusikėlęs olandas.

Mums žinomų *originalinių* Danckerso darbų skaičius yra visai nedidelis. Be minėtų Danckerso tėvų Briusely portretų, Amsterdamo Rijksmuseum turi antrą jo tėviškėje išlikusį darbą — riterio portretą medžioklės kostiume (1635), kuris gal jau buvo atsiųstas iš Lenkijos.[33]) Keli Danckerso originalai buvo užtikti visai neseniai. Buvęs Vilniaus vaivadijos konservatorius St. Lorentzas prieš pat paskutinį karą užtiko vieną karalienės Cicilijos Renatos portretą Frederiksborgo muziejuje Danijoje (pav. 1). Karalienė pavaizduota ant balto žirgo ir medžioklės išvykos aprangoje. Yra W. Hondijaus to paties paveikslo raižinys, datuotas 1645 m. ir turįs pažymėjimą, kad dirbtas pagal Danckerso originalą.[34]) Raižinyje galima aiškiai matyti po žirgo kojomis du medžiokliniu šuniu, o fone — pamiškėje jojančius medžiotojus, šokantį elnią ir šunis. Frederiksborgo paveikslas buvo tapytas apie 1640 metus.[35]) Tokiam raiteliniui karalienės portretui turėjo priklausyti panašus karaliaus portretas (plg. Velasquezo Pilypo IV ir Izabelės, Rubenso Albrechto Habsburgo ir žmonos raitelinių portretų poras). Šaltiniai tokį karaliaus ant žirgo portretą mini 1642 m., tačiau jis neišliko,[36]) bet gal bus kuriame muziejuje dar surastas. Paveikslas rodo minkštą augštos kokybės tapyseną, dailią pusiausvyrą paprastoje kompozicijoje ir asmeniškai atjaustą individualybę veide.

Pav. 3. W. Hondius — Vladislovas IV Vaza, Lietuvos didysis kunigaikštis ir Lenkijos karalius. Rėžinys pagal P. Danckerso de Rij portretą.

Jo faktūra patvirtina Morelovskio Danckersui priskirtą antrą biustinį Cecilijos Renatos portretą Rumiancevo muziejuje Maskvoje, kaip to pačio meistro darbą (pav. 2). Į Maskvą šis portretas pateko iš Vilniaus universiteto (akademijas) rinkinių po 1863 m. sukilimo. Jėzuitų akademija negalėjo karalienės portreto gauti anksčiau, kaip po 1639 m. Tada karalius pirmą sykį atvyko su jauna žmona į Vilnių ir buvo iškilmingai sutiktas. Gal šitos iškilmės metu akademijai buvo įteiktas jaunos karalienės Danckerso tapytasis portretas.[37]) Karaliaus santykiai su Vilniaus jėzuitų akademija buvo jau anksčiau labai artimi, pvz. 1636 karalius dalyvavo Sarbievijaus doktorizacijos iškilmėse, klausėsi jėzuitų disputų ir žiūrėjo teatro.[38]) Karalienės karūnacijos ir jos atvykimo Lietuvon proga Vilniuje buvo išspausdintos panegyrikos.[39]) Vilniuje karalius liko visus metus ir leido laiką medžioklėmis ir kitomis pramogomis. Yra pagrindo manyti, kad su dvaro palyda Vilniun atvyko ir por-

tretininkas Danckersas. Cecilijos Renatos portretą ant žirgo Danckersas greičiausia nutapė, pamatęs tokius jodinėjimus Vilniaus apylinkėse. 1643 m. karalius Vilniuje priėmė Danijos princą Valdemarą ir su juo medžiojo. Šių gerų kaimyninių santykių pasėkoje vėliau karalius ir bus pasiuntęs į Daniją Kristijonui IV (Voldemaro tėvui) savo ir žmonos raitelinius portretus. 1644 m. Cecilija medžioklėje prie Vilniaus, išsigandusi meškos, turėjo prieš laiką gimdyti ir mirė kovo 24 d. (palaidota Varšuvoje).[40]) Šis tragiškas įvykis, kurį turėjo sekti gedulingos iškilmės, taip pat sudarė progą karaliui dovanoti jėzuitų akademijai mirusios karalienės portretą jos atminimui Vilniuje. Akademijos portrete ji atrodo pora metų senesnė.

Šie du Danckerso ranka tapyti Cecilijos Renatos portretai rodo jo palinkimą į realistinį charakterizavimą veide, nenuslepiant kai kurių negražių bruožų, bet išlaikant orią laikyseną ir išpildant preciziškoje tapybinėje technikoje. Tokį Danckerso drąsėjantį realizmą, virstantį karikatūrizmu, pvz. didinant mėsingą nosį, dar ryškiau rodo Vladislovo IV raižinys iš 1646 m., dirbtas Hondijaus pagal Danckerso tapytą portretą, kaip tai liudija raižinio paiškinamoji lentelė (pav. 3). Taip pat pagal Danckersą Hondijaus raižytame karaliaus Jono Kazimiero portrete smarkiai didinama nosis (pav. 4). Šis požymis būdingas ne Hondijaus traktavimui veido, bet tai yra specifiška Danckerso maniera.[41]) Ją sutinkame taip pat Clement de Jonghės raižinyje, vaizduojančiame Joną Kazimierą ant žirgo ir su Dancigo panorama. Tomkevičiaus nuomone, jis dirbtas pagal Danckerso originalą (pav. 5); Danckersas, matyti, specializavosi raiteliniams dvaro portretams.[42])

Danckerso kūryba rodo jį buvus ryškų portreto meistrą. Nėra duomenų, kad jis būtų dirbęs architektūrai ar dekoracijai. Vilniaus akademijoje kabėjęs karalienės Cecilijos Renatos portretas, kurio tapytojo vardas jėzuitams turėjo būti žinomas, galėjo vėliau paskatinti tradiciją apie Danckerso veiklą Vilniuje. Konkrečių žinių apie tokios tradicijos susidarymą akademijoje neturime.

Danckerso garsas baroko epochoje ir Vilniaus romantizmo istorikai

XVII amžiuje buvo pasklidęs garsas apie Danckersą, kaip žymų portretininką Vladislovo IV Lenkijos karaliaus tarnyboje. Taip jį keli XVII amžiaus biografiniai veikalai pristato. Pats pirmasis buvo Jean Meyssens jau 1649 m. savo "Images de diverses hommes d'esprit sublime" (Antverpene), sykiu duodamas Danckerso autoportreto raižinį, kurį pakartojo 1662 C. de Bie ir 1694 Th. Galle (Gallaeus).[43]) Danckersą paminėjo ir jo amžininkas Joachim von Sandrart savo "Teutsche Akademie" (1675 m.), kur aprašė keliolika šimtų flamų, olandų, vokiečių ir kt. dailininkų biografijų. Sandrarto žinutė apie Danckersą labai trumpa: "Peter Danker de Ry war auch ein Amsterdamer und guter Mahler und dem König Ladislaus in Polen, auch Schweden, mit seiner Wissenschaft lang bedienet"[44]). Nors Sandrart čia pasekė C. de Bie žinia,[45]) bet, pats būdamas tapytojas ir dirbdamas portretus Vazų giminėms Vienoje (1649), turėjo savo kolegos darbus prie kaimyninio sosto gerai žinoti. Arnold Houbraken, kuris savo Nederlandų menininkų biografijų rinkiniui "De groote Schouburgh der nederlantsche Konstschilders en Schilderessen" (1718) surinko daug naujų žinių (tai rodo jo anekdotiškomis smulkmenomis turtingas pasakojimas), davė P. Danckerso gimimo metus — 1605 Amsterdame — ir labai trumpą, bet daug sakantį jo meno aptarimą: "Jis buvo *geras portreto tapytojas*. Jo darbai buvo Nederlanduose ir kitur labai branginami, kaip reikia spręsti iš kelių *eilėraščių*, kurie savo laiku jam buvo sueiliuoti"[46]). Vėliau nevienas biografinis veikalas pakartojo panašių Danckerso garso apibūdinimų (pvz. G. K. Nagler 1836 ir kt.).

Lietuvoje 1817 m. "Tygodnik Wileński" žurnale pasirodė T. Narbuto "Senovės Lietuvos Tyrinėjimai", kuriuose yra gerokai praplėsta Danckerso biografija ir išvardinti jokiam senesniam biografui ligšiol nežinoti jo darbai Vilniuje.[47]) 1856 m. Narbutas vėl paskelbė rašinį apie Danckersą ("Niektore szczegóły z żywota malarza Dankersa"[48]). Šitame straipsnelyje reikia skirti tris dalis: 1) 1817 metais paskelbtųjų tariamų istoriškų duomenų pakartojimą, 2) tikrojo šaltinio — autentiško XVIII a. veikalo citatą ir 3) patvirtinimą ir papildymą. Nesunku atpažinti šiame rašte tikrąjį Narbuto šaltinį. Jau bestudijuodamas Vyriausioje Lietuvos Mokykloje civilinę ir karinę architektūrą, Narbutas gavo naudotis "Dictionnaire d'Architecture civil, militaire et naval etc. par M. C. F. Roland de Virloys 1770 Paris. T. I." Ten jis užtiko žinutę, kuri iš esmės nesiskiria nuo Sandrarto ir kitų XVII amžiaus biografų aptarimo: "Dankerse Petras de Ry, tapytojas gyvenęs apie 1630, buvo pirmuoju Vladislovo IV Švedų ir Lenkų karaliaus tapytoju; monarchas, žinodamas šio menininko sugebėjimus portretui, įsakė jam tapyti visas savo dvaro asmenybes ir kai kuriuos tolimesnius kunigaikščius ir ponus"[49]). Ši lakoniška žinutė sužadino Narbuto fantaziją. Tokio žy-

Pav. 4. W. Hondius — Jonas Kazimieras Vaza, Lietuvos didysis kunigaikštis ir Lenkijos karalius. Rėžinys pagal P. Danckerso de Rij portretą.

Pav. 5. Clemens de Jonghe — Jonas Kazimieras Vaza, Lietuvos didysis kunigaikštis ir Lenkijos karalius. Rėžinys pagal P. Danckerso de Rij portretą.

maus menininko turėjo būti žymūs meno darbai. Neabejodamas Danckerso epochine reikšme, Narbutas jau 1817 metais ir priskyrė jam maždaug viską, ką jo žiniomis Vazų laikais Vilniuje buvo statyta ir tapyta: "Petras de Ry Dankerse, žinomasis Vladislovo IV tapytojas ir architektas, nemažai davė savo talento įrodymų puošnių menių statyboje, ypatingai mūsų mieste (Vilniuje), kur pastatė šventojo Kazimiero koplyčią, kurią dar išdabino rinktiniais paveikslais, ant grindų ir sienose fresko tapyboje. Šv. Pranciškaus vienuolėms pastatė šv. Mykolo bažnyčią. Varšuvoje išstatė karaliaus rūmus viduje ir iš lauko gražia architektūra savo karaliaus pasitenkinimui ir garbei. Mokėdamas gauti marmorą ir jį radęs Lenkijos kalnuose, nusipelnė nemirtingą garbę"[50]).

Tokį darbų sąrašą Narbutas pateikė ne kaip hipotetišką priskyrimą, kaip tai daro modernioji meno istorija, remdamasi formaliniais panašumais ir kitais argumentais, bet kaip kategorišką tvirtinimą, kad suminėtieji pastatai yra Danckerso kūryba, ir net dar daugiau — Narbutas teigė, kad šios žinios esančios ištrauka iš rankraštinės vokiečių kronikos, kurios autorius yra Rivius: "Cronica aus einem und anderen Croniken ausgezogen und alten Geschichten ausgeschrieben I. F. R. a. 1697 d. ult. Febr.", kuri vėl esanti išrašas iš lietuviškosios Vilniaus vaito Rotundo kronikos (Knyga II, C. 8).[51]) Čia netenka aiškinti šio šaltinio vertę ir kilmę.[52]) Pakaks priminti, kad kitoje vietoje šia kronika Narbutas rėmė Perkūno šventyklos aprašymą.[53]) Iš tos pačios "kronikos" Narbutas sėmęs ir pasakojimą apie Danckerso mirtį: "Važiuodamas iš Vilniaus į Varšuvą, netoli Rudininkų miestelio, jis buvo užpultas dviejų žydų plėšikų ir sužeistas devyniomis mirtinomis žaizdomis į krūtinę ir pečius, palaikytas mirusiu buvo paliktas miške. Netrukus atrastas dar gyvas su merdinčia ranka nubraižė plunksna savo žudikų taip panašius portretus, kad trečią dieną po jo mirties abu žydai Vilniuje pagal šių portretų panašumą buvo surasti ir nubausti mirtimi. Mirė

(Danckersas) Rudininkuose 1661 metais rugpjūčio 9 d., 78 metų amžiaus"[54]).

Ši jokiu tikru dokumentu neparemta data pateko į eilę vėlesnių leksikonų ir veikalų,[55]) taip pat ir nelaimingas 1856 m. prijungtas papildymas: "Yra dar spėjimas, kad buv. šv. Kazimiero bažnyčia turgavietėje, dabar soboro cerkvė, priklauso prie Danckerso kūrinių. Šis dailininkas yra buvęs Annibale Carracci, kuris mirė 1609 m., mokiniu."(!)[54]).

J. I. Kraševskis, surašydamas savo keturių tomų Vilniaus miesto istoriją, skundėsi apie Danckersą negalėjęs nieko daugiau rasti, kaip liesą žinutę pas Descamps: "Pierre Dankers de Ry naquit a Amsterdam en 1605. Son talent etoit de peindre le portrait. Il y a reussi. Il fut peintre de Vladislas IV Roy de Suede. On ne sait rien de plus de sa vie"[56]). Todėl rašydamas apie Danckersą, kaip ir kitose savo veikalo vietose, Kraševskis mielai pasinaudojo Narbutu. Nors ir pastebėdamas Narbuto prieštaravimus ir suabejojęs pakritikuodavo jį, vis dėlto Kraševskis Narbutą plačiai citavo kaip šaltinį, nemanydamas jo visiškai atmesti. Todėl suprantama, kad Danckerso autorystė Vilniaus freskų tapyboje jam pasirodė priimtinesnė, kaip Delbenės, ir todėl priskyrė jam ne tik šv. Kazimiero koplyčios, bet ir šv. Ignoto bažnyčioje buvusias Delbenės freskas.[57]) Dar vėliau ir Pažaislyje kuriam laikui Delbenės vardą išstūmė Danckerso garso romantiškoji atšvaistė. Apie tariamus Danckerso kūrinius Vilniuje eilę metų kalbėjo romantikais sekę A. H. Kirkoro ir rusiškieji vadovai, enciklopedijos ir kitokia istorinė literatūra.

1) J. I. Kraszewski, Wilno od początkow jego do r. 1750, Vilnius 1840, II t. 211 p. pagal Kojałowicz, Miscellanea rerum ad statum Ecclesiasticum in Magno Litvaniae Ducatu etc., Vilnius 1650, 3. Koplyčios išorinėje sienoje barokinė marmoro lenta su fundacijos įrašu ir data "MDCXXXVI. Die XIV. Augusti" buvo įmūryta šv. Kazimiero kūno koplyčion padėjimui paminėti. Plg. taip pat išnašą 12.

2) Žr. pav. Z. Ivinskis, Šv. Kazimieras 1458-1484, New York 1955 tarp 96-97 p.

3) Jan ze Śliwin (A. H. Kirkor), Przechadzki po Wilnie i jego okolicach, Vilnius 1856, 77, 149 p.; J. Kłos, Wilno. Przewodnik krajoznawczy, Vilnius 1923, 119, 157, 194; Lietuviškoji enciklopedija V t. XII (LX) sąs., Kaunas (1937 II 3), 1423 p. su 1 pav.; Lietuvių enciklopedija, ketvirtas tomas, Boston 1954, 270 p.; E. Budreika, Architektas Laurynas Stuoka-Gucevičius, Vilnius 1954, 165 p. Z. Ivinskis, o. c. 106 p.

4) S. J. Kołączkowski, Wiadomośći dotyczące przemysłu i sztuki w dawnej Polsce, Krokuva ir Varšuva 1888, 305 p.

5) J. I. Kraszewski, o. c. II t. 345 p.

6) J. Kłos, o. c. 2. laid. 1929, 140 p.

7) St. Tomkowicz, O artystach pracujących w Polsce lub dla Polski. II. Wiek XVII, Prace Komisji Historji Sztuki, II, Krokuva 1922, LXIII p.

8) M. Morełowski, Odkrycia wileńskie, Alma Mater Vilnensis, Zesz. X, Vilnius 1932, 54 p.; M. Morelowski, Zagadnienie tworcy kaplicy św. Kazimierza i kośc. św. Teresy w Wilnie a Constantino Tencalla, projektodawca kołumny Zygmunta III w Warszawie, Prace Sekcji Historji Sztuki, II t., Vilnius 1935, 302-303 p. (posėdis 1932. IV. 16 d.) ir 250 p.

9) M. Morełowski, Zarysy syntetyczne sztuki wileńskiej od gotyku do neokłasycyzmu, Vilnius 1939, 82 p.

10) Wizerunki i roztrzasania naukowe, Poczet nowy II, XXIX t., Vilnius 1842 p. 93.

11) M. Morełowski, Prace Sekcji Hits. Szt., o. c., II t., 247-8 p.

12) E. Lopacinski ir M. Morełowski, Matteo Castelli, architekt królewski-polski i jego kaplica w Melide z. r. 1626, Prace Sekcji Historji Sztuki, III t., Vilnius 1938-39, 108-10 p.

13) Pavardė kartais rašoma: Del Bene, Dellbene, Dell Bene, Delbane.

14) Seb. Ciampi, Notizie di medici, maestri di musicae e cantori, pittori, architetti, scultori ed altri artisti italiani in Polonia e Polacchi in Italia per regno di Polonia, Lucca 1830, 264-265 p.; E. Rastawiecki, Słównik malarzów polskich, Varšuva 1850-57, I t., 137, III t., 180.

15) J. I. Kraszewski, o. c., II t., 212 p.

16) A. H. Kirkor, Przewodnik po Wilnie, Vilnius 1889, 110 p.

17) W. Zahorski, Katedra Wileńska, Vilnius 1904, 11 p. isn. 1.

18) E. Łopacinski, Palac Słuszków na Antokolu w Wilnie, Prace Sekcji Hist. Szt. III t. 1938-39, 293-294 p.

19) Seb. Ciampi o. c. 253 p.

20) H. Kairiūkštytė-Jacynienė, Pažaislis, ein Barockkloster in Litauen, Tauta ir Žodis VI t., Kaunas 1930, 135-136 p.

21) J. Kłos, O. c., 3 laid. 1937, 125 p.

22) M. Bohdziewicz, Grupa fresków z kręgu Delbenego i Pallonego w okolicach Warszawy, Biuletyn Historii Sztuki, Nr. 4 Rok XVIII, Varuva 1955, 472-474 p. su 4 pav.

23) Nacionaliniame Muziejuje Krokuvoje iš grafo Chodkevičiaus archyvo. Plg. M. Morełowski, o. c. Alma Mater Vilnensis, X, 1932, 54 p.

24) Z. Batowski, Giacinto Campana i kaplica Św. Kazimierza w Wilnie (Przyczynek archiwalny), Biuletyn Naukowy, wydawany przez zakład architektury polskiej i historji sztuki politechniki warszawskiej, Varšuva (1932. XII. 1) I t., Nr. 2, 72-75 p.

25) C. C. Malvasia Felsina pittrice, Vite dei pittori Bolognesi, Bologna 1678, I t. 548 p., II t. 39 ir 266 p. Giacinto Camapana mirė Varuvoje 1650 m., o jo freskų yra išlikę Bolonijoj. Plg. Thieme-Becker, Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler, V t., Leipzig 191ń, 453 p.; Z. Batowski, o. c. 74 p.

36) R. Przezdziecki, Wilno, Varšuva 1938, 91 p.

27) W. Tomkiewicz, Malarstwo dworskie w dobie Wladyslawa IV, Biuletyn historii sztuki, Rok. XII, Varšuva 1950, 159-160 p.

28) W. Tomkiewicz, o. c. 178-180 p.

29) Plg. Thieme-Becker, VIII t., 1913, 342 p. Pavardė rašoma dar kitaip: Danckerts, Danckert, Dankorse (pas Kraszewski), Dankers, Danker, Danckwart. E. Bénézit (Dictionnaire des Peintres, sculpteurs, dessinateurs & graveurs, Paris 1913, II t. 12 p.) duoda Dankerso signatūros faksimilę "Pr. Danckerse P. Df." ir "P. DANCKERSE-FECIT. P. D. inv.", bet nepaaiškina iš kurių darbų ji paimta. — Naujausieji autoriai rašo "Danckers".

Paulius Stelingis

SUSIMĄSTYMAS

Yra vardų, kuriuos tariant dreba nuo ašarų balsas,
Ir dienų, kurių niekad negali užmiršti.

Vakaras. Ir saulē skęsta giliose mariose.
Ir kaip nekaltos mergaitēs ašara
Žydi skaistus, krištolinis dangus.

Yra vardų, kurių negali ištarti neverkdamas
Ir dienų užmiršti, prisimindamas

Krištolinį, skaistų dangų
Ir marias, gilias ir mēlynas
Kaip nekaltos mergaitēs akis.

30) Pravardē "de Rij" (Ry, Ryj) gavo Cornelis Danckers sąryšy su savo profesija: "Rooimeester" — miesto architektas, trumpai — "Rij" — matavimo virvē.—Meno istorijon pateko viso 10 architektų, tapytojų ir raižytojų pavarde Danckerts (Danckers), gyvenusių Olandijoje XVI-XVII amžiais. Plg. Thieme-Becker, o. c. VIII t. 341-344 p.

31) Thieme-Becker, o. c. VIII t. 341 p.

32) W. Tomkiewicz, o. c. 157.

33) E. Bénézit, o. c. 12 p.

34) "Petro Danckers (de Ry) pinxit sculptore Wilhelm Hondio . . . MDCXLV" 50, 8 X 42, 8 cm. Plg. F. W. H. Hollstein, Dutch and Flemish etchings, engravings and woodcuts ca. 1450-1700, Vol. IX, Amsterdamas 1949 t. t., 102 p.

35) W. Tomkiewicz (o. c. 170 p.) spēja apie 1641 m.

36) W. Tomkiewicz, o. c. 173 p. pagal A. Jarżęmbski, Gościniec albo opisanie Warszawie 1643 r., Varšuva 1903.

37) W. Tomkiewicz, o. c. 173 p.

38) J. I. Kraszewski, o. c. II t. 18-19 p.

39) Triumphalis Socii etc. Panegyrik na Koronacyą Cecylij Renaty 1637 r. w Wilnie przez Mik. z Ciechanowca Kiszkę Zgierskiego Wojewode Mścislawsk. 1637; Aeternitas Serennissimorum stirpis Jagellonicae Regum in Vladislao IV. orbis expressa etc. cum Vilnam Lithvaniae Metropolim, cum Regina Caecilia Renata Austriaca, ingrediretur fol. 1639. Plg. J. I. Kraszewski, o. c. IV t. 181, 183-4 p.

40) J. I. Kraszewski, o. c. II t. 32 p.

41) W. Tomkiewicz, o. c. 175 p.

42) W. Tomkiewicz, o. c. 177 p. — Yra pēdsakas, kad Danckersas dirbo taip pat žanrą. W. Hondius 1642 m. išleido ciklą raižinių pavadintą "Verscheydeaardige Boeren", vaizduojant šokančius kaimiečius, kurie dirbti pagal Danckersą: pažymēti jo inicialais "P + D + inv." Plg. G. K. Nagler, Die Monnogrammisten, München 1871, IV t. 864 p. Galimas daiktas, kad motyvus šitokio pobūdžio žanrui Danckersas škicavo Lietuvoje (1639-44 m.).

43) Cornelis de Bie, Het gulden Cabinet van de edele vry schilders-const, Antverpenas 1662; Theodorus Gallaeus, The True Effigies of the most Eminent Painters... that have flourished in Europe, Londonas 1694.

44) Joachim von Sandrarts Academie der Bau-, Bild- und Mahlerey-Künste von 1675, Herausgegeben von Dr. A. R. Peltzer, München 1925, 192 p.

45) A. R. Peltzer (Sandrart) o. c. 204 p. (leidējo pastaba).

46) Quellenschriften für Kunstgeschichte und Kunsttechnik des Mittelalters Bd. 14, Wien 1888 (A von Wurzbach'o vertimas), 109 p.

47) T. Narbutt, Życiorys Dankersa, (Badania starożyt. Lit.), Tygodnik Wilenski, III t. No. 68, Vilnius 1817.

48) T. Narbutt, Pomniejsze pisma historiczne, Vilnius 1856, 232-234 p.

49) T. Narbutt, Pomn. pisma hist. o. c. 234 p.

50) T. Narbutt, Pomn. pisma hist. o. c. 233 p.

51) Tygodnik Wileński 1817; plg. J. I. Kraszewski, o. c. II t. 265 p.

52) Apie Narbuto falsifikatus žr. Aidai, 1956 nr. 1, 20-21 p.

53) T. Narbutt, Dzieje starożytne narodu Litewskiego, Vilnius 1835, I t. 145 p.

54) T. Narbutt, Pomn. pisma hist. o. c. 234 p.

55) Plg. Thieme-Becker o. c., Bénézit o. c. ir kt.

56) J. I. Kraszewski, o. c. II t. 272 p.; Descamps, La vie des peintres Flamands, Allemands et Hollandais avec port., Paris 1754, II t. 79 p.

57) J. I. Kraszewski, o. c. II t. 448 p.

NAUJA LIETUVIŲ KALBOS GRAMATIKA

PR. SKARDŽIUS

Dabartinis Poznanės, anksčiau Vilniaus universiteto profesorius Jonas Otrębskis yra mums gerai pažįstamas lenkų mokslininkas kalbininkas, kuris gyvai domisi lietuvių kalba ir pastaruoju laiku daug apie ją rašo. Vienas iš didžiausių jo užsimotų darbų yra lietuvių kalbos gramatika — *Gramatyka języka litewskiego,* kurios trečioji dalis, formų mokslas (nauka o formach), buvo 1956 m. lenkų valstybinės mokslinės leidyklos išleista Varšuvoje. Be šios dalies, dar numatyta išleisti: I. Įvadinės žinios. Garsų mokslas (su autoriaus prakalba ir plačia bibliografija). II. Žodžių daryba (nauka o budowie wyrazów). IV. Sakinių mokslas (nauka o zdaniu). V. Gramatinės ir žodžių rodyklės.

Jau pasirodžiusi trečioji gramatikos dalis, 377 psl., aiškiai rodo, kad autorius yra sumanęs parašyti gana stambų liet. kalbos gramatikos veikalą, kokio iš lig šiol dar niekas nėra parašęs. Šio veikalo tikslas yra mokslinis — duoti didesnį lietuvių kalbos supratimą (dać głębsze rozumienie języka litewskiego). Tam reikalui autorius pagrindu ima dabartinę liet. bendrinę kalbą, ir aprašydamas stengiasi aikštėn iškelti visas žymesniąsias jos ypatybes. Pirmoj vietoj liet. kalbos formas aprašo ir tik antroj vietoj, žymiai trumpiau, jas aiškina. Ten, kur pasirodo kokie painesni dalykai, lig šiol kaip reikiant neišaiškinti, jis jų dažnai ir nesprendžia, tik pažymi jų sprendimo sunkumą ir atideda tai kitam kartui. Todėl visi jo aiškinimai yra trumpi ir, palyginti, gana atsargūs. Savo aiškinimuose jis labai nedaug tesinaudoja palyginimais su kitomis kalbomis. Iš senųjų liet. raštų tik viena Daukšos Postilė plačiausiai cituojama. Iš liet. tarmių kiek dažniau paminima Tverečiaus tarmė, kurią autorius pats savo laiku yra plačiai aprašęs; kitų liet. kalbos tarmių gausingi ir morfologinių lyčių istorijai svarbūs duomenys mažiau tepaliečiami. Pagaliau autorius savo veikale visai nemini kitų mokslininkų bent svarbesnių nuomonių ir nenurodo jokių kalbotyrinių veikalų, kuriuose aprašomieji ar sprendžiamieji dalykai jau buvo nagrinėti ir šiaip ar taip spręsti. Visa tai rodo, kad autorius yra pirmoj vietoj pasiryžęs parašyti išsamų liet. kalbos gramatikos vadovėlį (Handbuch), tinkamą universitetinėms liet. kalbos studijoms.

Gyvendamas toliau nuo Lietuvos ir neturėdamas po ranka daugelio lietuvių kalbos šaltinių, ypač trūkdamas tarminių ir istorinių žinių, autorius išmaningai pasirinko atsargų aprašymo ir aiškinimo būdą, kuris dabartinėse aplinkybėse yra gal pats geriausias ir tikslingiausias. Bet liet. kalba yra tokia turtinga, joje yra tiek daug subtilių dalykų, dažnai ne tiek spekuliatyviai suvokiamų, kiek juste pajuntamų arba induktyvinės analizės keliu patiriamų daugiausia iš pačios liet. kalbos, jos istorijos bei kasdieninės natūralinės apraiškos, jog visai netenka stebėtis, jei kitatautis tyrinėtojas, tik pramokęs tą kalbą ir, kaip minėjau, būdamas toliau nuo tiesioginių jos lobynų, savo plačiai užsimotame darbe ir vieną kitą dalyką kartais nekaip reikiant nuaiškina.

Nesiimdamas rašyti išsamios recenzijos, — tai būtų Aidams perspecialus dalykas, — aš čia paváizdui iškelsiu tik vieną kitą dalyką. Štai rašydamas apie gimines (4 psl.), autorius sako, kad liet. kalba skirianti dvi gimines — gramatinę ir natūralinę: *výras* esąs natūralinės vyriškos giminės ir turįs vyrišką galūnę *-as*, o *žmonà* esanti natūralinės moteriškos giminės ir turinti moterišką galūnę *-a;* bet *vaidilà* "aktorius; keliaujantis senovės liet. dainius; žynys (lenkiškai verčiamas: wajdelota)", būdamas natūralinės vyriškos giminės, jau turįs moterišką galūnę *-a,* o *pamergỹs* esąs natūralinės moteriškos giminės ir turįs vyrišką galūnę *-ys;* dabartinėj liet. bendrinėj kalboj šio skirtumo jau nebesą — tesanti vartojama tik *pamergė* (tai jis sprendžia iš "Dabartinės liet. kalbos žodyno"). Bet, laikantis arčiau liet. kalbos istorijos ir šnekamosios kalbos, viskas maždaug šiaip atrodytų. Seniau lietuviai yra daugiau gimines skyrę ne pagal galūnes, bet pagal lytį, todėl pvz. tariamoji vyriškoji galūnė *-as* dabartinėse tarmėse gali būti vartojama ir moteriškajai giminei žymėti, kaip antai: jų senoji baisi *barškalas;* ta merga buvo didelė *žinovas.*

Ten, kur nejausdavo arba nejaučia tos lyties, tikrosios arba įsivaizduotosios, lietuvis neskirdavo arba neskiria ir giminės, pvz.: *kirmìs, utìs, kíelē, zýlē, voverė̃* ar *voverìs, vištýtis, antùkas,* bet *vil̃kas: vílkē, katė̃: kãtinas, tar̃nas: tarnáitē* ir kt. Dabartinėse tarmėse ir senovinėj raštų kalboj galūnė *-ē* dar dažnai vartojama ne tik moteriškajai giminei ir tokiems vyr. giminės atstovams kaip *dėdė, tėtē* ir kt., bet ir bendrajai giminei žymėti, pvz.: *bémbē* "vėpla, išįrėlis,-ė", *čiaũlē* "apsileidėlis,-ė, išsižiojėlis,-ė", *čýpē* "kas čypia, *čir̃škē* "kas čirškia, rėksnys,-ė", *čiupnõtē* "kas daug čiupinėjasi, gaišta", *šérpē* "šiurpa, pašiurpėlis,-ė" ir kt. Senovinėj raštų kalboj dar plačiai vartota *girtuõklē* (vyr. ir mot. giminės!) dabar beveik jau visur pakeista į *girtuõklis,-ė* "drunkard". Taigi čia įvyko visai priešinga atmaina, negu kad mano J. Otrębskis, minėdamas tariamą jaunesnę *pãmergę* užuot *pamergỹs,* kuris tarmėse dar tebėr plačiai pažįstamas. Pagaliau autorius persiaurai galvoja, minėdamas tik senovinių kolektyvų su galūne *-a* (daugiskaitoje) virtimą į daiktvardžius su galūne *-as:* liet. kalboj yra ir tokių senų kolektyvinės reikšmės daiktavardžių, kurie ir dabar yra pasilikę su galūne *-a,* pvz.: žem. *męsà* (lat. *mìesa) :* lenk. *mięso, dervà :* slav. **dervo* (lenk. *drzewo,* rus. *derevo),* sen. liet. *Prūsa* (vėliau *Prū́sai, Prū́sija)* ir kt.

Kalbėdamas apie daiktavardžius su galūnėmis *-jas, -ias* ir *-ys, -is,* autorius kaip reikiant nepaaiškina nei šių galūnių tarpusavio santykio, nei jų kilmės. Yra neabejotina, kad pvz. liet. *kãrias* "kariuomenė; karas", lat. *kar'š* (iš **karjas)* yra labai seni dariniai su priesaga *-ja-;* plg. sen. prūs. *karia-* (žodyje *cariawoytis* "Heerschau"), got. *harjis* "kariuomenė, minia" (iš **harjaz,* plg. ds. nd. *harjam* "kariams"), vid. airių *cuire* "būrys, gauja" (iš **korjo-;* plg. gallų tautovardį *Petru-corii)* ir kt. Senavinis **karjas* yra buvęs ne kas kita kaip priklausomybinis būdvardis, reiškiąs "priklausąs karui, karinis" ir taip santykiavo su *kãras,* kaip *ãpsčias* "apstus" (iš **apstjas* su *ãpstas* "apstybė"), *sraũjas* su **sravas* "sravėjimas, srava" (plg. *prã-sravas* "neužšalusi vieta lede", gr. *róos* "sravėjimas, srovė, upė" iš **ārowos)* ir kt. Tokie pat seni dariniai kaip upė" iš **srowos)* ir kt. Tokie pat seni dariniai kaip ind. *kravyam"* t. p.), *mẽdžias* "miškas; medis" (plg. lat. *mežs* "miškas", pr. *median* "t. p." iš **medja-,* sen. ind. *madhyas* "vidurinis", lot. *medius* "t. p." ir kt.),*tẽlias* (lat. *tel'š* iš **teljas), vãrias* ir kt.; dabartinės lytys *ąmžis, ámžius, jáutis, jáučius, mẽdis, vãris, varỹs* ir kt. aiškiai yra vėlyvesnio kilimo, ir jų galūnės *-ys, -is* yra atsiradusios *-jas, -ias* vietoje iš analogijos ar dėl kitokių priežasčių. Bet iš kitos pusės galūnės *-ys, -is* gali dar būti kilusios iš ide. *-iyos;* plg. estų *takijas* iš baltų **dagijas : dagỹs,* lat. *dadzis* ir kt. Taigi galūnės *-jas, -ias* ir *-ys, -is* yra dabar didžiai sumišusios tarpusavy. Tačiau dar tebėr užtektinai išlikusių pėdsakų, kurie rodo, kad daiktavardžiai su *-jas, -ias* seniau buvo linksniuojami tomis pačiomis galūnėmis kaip daiktavardžiai su *-as;* pvz. ryt. tarmėse *mẽdžias, tẽlias, vė́jas* vietomis dar tebeturi galūnę *-e* vs. vietininke ir šauksmininke: *medè, telè, vė́je;* dabartinės lytys *mẽdyje, vė́jyje,* škm. *kelý!, svety!* yra, be abejonės, antrinės, vėlyvesnės. Šitų dalykų neiškeldamas aikštėn, autorius negalėjo duoti reikiamo supratimo ir apie *ja*-kamieno daiktavardžių linksniuotės raidą.

41 psl. autorius mini tverečėnų dvi ds. vardininko lytis — *ãkys* ir *ãkies* ir mano, kad ds. vd. *ãkies* taip santykiauja su vs. km. *akiẽs,* kaip pvz. ds. vd. *dùkteres* su vs. km. *dukterès.* Bet iš tikrųjų galėjo būti visai kitaip: šalia *ãkys* tose pačiose ryt. tarmėse vietomis dar sakoma ir *ãkes, aũses* (ds. km. *ausų̃,* bet *akių̃'),* todėl *ãkies* sąmyšio (kontaminacijos) keliu lengvai galėjo atsirasti iš *ãkys+ãkes.* visai panašiai kaip *ãnies* galėjo susidaryti iš *aniẽ+ãnys, snieñga* iš *sniẽga (sniẽgti)+sniñga* ir kt.

Dabartinio *žmogaũs* vietoj senovinėj liet. raštų kalboj buvo vartojamas *žmuõ,* kurio kaitymas M. Daukšos kalboj nesiskyrė nuo *šuõ:* vs. gl. *žmunį,* dv. vd. *žmune.* Bet klausimas, iš kur atsirado dabartinis kamienas *žmon-?* J. Otrębskis, radęs Daukšos Postilėj parašytą *žmó,* tuojau taria (59 psl.) tai reiškus kolektyvą ir ryšium su tuo kolektyvu atsiradus ds. vd. *žmónes,* vėliau *žmonės.* Bet, man rodos, tai yra perskubi išvada: viena, Daukšos *žmó,* pavartotas vieną kartą, lengvai gali būti ir spaudos klaida (tokių klaidų apstu Daukšos kalboj); antra, šio darinio nepatvirtina joks kitas senovinis raštas, nei dabartinė kalba; trečia, mūsų kalboj iš viso nėra pėdsakų, kurie rodytų senovinį akūtinį ilgą *-a* absoliutinėj galūnėj išvirtus į o; *plg.* sen. prūs. *austo* "burna", *warto* "durys": sen. slav. *usta, vrata* (liet. *var̃tai);* tai aiškiai rodo ir jau augščiau minėtieji seni kolektyvai kaip *dervà,* žem. *męsà* (dabartinė *mėsà* yra iš gudų paskolinta), *Prūsa* ir kt. Taigi dėsninga kolektyvinė lytis šalia *žmuõ* tegalėtų būti **žmà,* ne *žmo,* kaip kad perlengvai sprendžia J. Otrębskis. Dabartinis kamienas *žmon-* senesnio *žmun-* vietoje (plg. *šuõ :* ds. vd. *šùn-es,* km. *šun-ų̃)* galėjo atsirasti tuo pat antriniu būdu, kaip pvz. *aũmonē* "sąmonė, nuomonė" šalia *aumuõ* "nuovoka, supratimas", upėvardis *Armonà* šalia *Armenà* (plg. *armuõ* "arimas, ariamoji dirvos žemė; dirva, dir-

KLEOFAS JURGELIONIS

Į NATSUKO

Jei atminčiau, be laiko ir tolumų skirto
Be varžto mūsų nevienodos paskirties,
Vēl tavo akys man japoniškai prabiltų
Kur nors slaptybēje nežinomos srities,
Tave sutikt ten mano atmintis pakiltų —
Be laiko ir tolumų skirto.

KSAVERAI

Su manim tu buvai kaip viena siela,
Man turtas mano, atrama, paguoda tu buvai,
Tikējai tu manim, svarstei mane blaivai,
Širdim ir išminčia talkauti įgudai,
Taip artima, taip ta pati, širdinga, miela,
Su manim tu buvai, kaip viena siela.

Kai skiria mus daugybē mylių kelio,
Nuliūstame, bet liūdime trumpai, tik sau vieni,
Mane iš tolo savo džiaugsmu gaivini
Ir vis namo į mano širdį ateini.
Taip siela įsigyja ir sparnus karvelio,
Kai skiria mus daugybē mylių kelio.

---

vožemis; gelmē, bedugnē, liūnas, praraja") ir kt. Šitas naujas kamienas *žmon-* iš pradžios yra buvęs priebalsinis: ds. vd. *žmónes* (dar pažįstamas Tverečiaus tarmēje; plg. ryt. *šùnes, žą̃ses, žvė̃res),* km. **žmonų̃* (plg. *šunų̃, žąsų̃)* gl. *žmonis* (plg. *šunìs, žvė̃ris)* ir kt. Ilgainiui šita priebalsinē linksniuotē tarmēse buvo išlyginta: vienur atsirado *žmónēs, žmonių̃,* kitur *žmónys, -ių̃,* gl. *žmónis, žmonimìs.*

Panašiai kaip *žmuõ,* tik kitokesniu būdu, yra kitēję ir kaikurie kiti priebalsinio kamieno daiktavardžiai; pvz. *momuõ, eñs* "viršugalvis" vienur yra pavirtęs į *momenìs, -iẽs, mómenį,* kitur į *momuomìs, -iẽ, mómuonį;* šiame pastarajame pavyzdyje *-uo-* buvo apibendrintas iš vs. vardininko. Bet ir šios rūšies perdirbiniai vietomis tebēra išlaikę senovines priebalsines galūnes; plg. ryt. ds. vd. *gēležuones, žą̃liuones* ir kt. Šios atmainos yra vykusios ir dabar tebevyksta labai įvairiai, todēl šalia naujųjų dar apsčiai sutinkame ir senųjų lyčių. Taigi J. Otrębskis (57 psl.) apsirinka, kad tik senovinēj liet. kalboj galējusios būti tariamai tokios nepaliudytos lytys kaip **geluo* ir **širšuo,* kuris davęs pradžią dviem naujiems dariniams: *širšuolis* ir *šìršē.* Iš tikrųjų šalia *geluonìs,-iẽs* yra dar gerai pažįstamas ir *geluõ* arba *gēluõ* (pvz. Kupišky, Dusetose, Biržuose ir kt.). *Širšuõ* yra K. Jauniaus paliudytas iš Kvēdarnos ir Rietavo, ir tai aš esu pažymējęs savo Liet. kalbos žodžių daryboje (295 psl.). Ir dar daugiau: iš *širšuõ* yra sudaryti ne du, bet keliolika tolimesnių darinių, pvz. *širšuonas, širšūnas, širšuonis, širšuolas* ir kt.

Kalbēdamas apie sangrąžinius veiksmažodinius daiktavardžius su *-imos* (pvz. *elgìmos* "elgimasis, elgesys"), J. Otrębskis (68 psl.) sako, kad šios rūšies nekaitomi dariniai dar tebesą smulkmenose neišaiškinti, ir ryšium su tuo jis tvirtina, kad *-o-s* esąs kilęs iš *-s,* ne iš *-si.* Tvirtina be įrodymų, ir tuo būdu sukelia abejonių. Pvz. mūsų senovinių raštų kalboje dar aiškiai tebevartojamas sangrąžinių vyr. giminēs daiktavardžių kaitmuo *-imasi,* pvz.: Elioschus *melsdamasi* uszlaike litu (J. Bretkūno Post. II 99); wagis . . . ne ineit . . . *slapstidamasi* (ib. 266). Dabartinēse tarmēse vietomis dar tebēr išlaikyta pilna galūnē *-si:* merga šoka linksmai *sukdamosi.* Bet gana anksti randame šią galūnę jau sutrumpintą: Mergá . . . *źemindamoś* sawe Elźbieêtą atlanke (Daukšos Post. 474). Panašiai dabar sako ir žemaičiai, pvz. *pešenos* "pešimasis", *juoksenos* 'juokimasis" šalia *pešena, eisena.* Ilgainiui mot. giminēs galūnē *-os* buvo apibendrinta: šalia *ji juokdamos* buvo pradēta sakyti ir *jis, jie juokdamos ējo.* Tuo būdu iš analogijos šalia nekaitomų lyčių *elgdamos, elgsenos,* lengvai galējo atsirasti ir *elgimos.* Be to, šalia *-imas* seniau galējo būti vartojama ir veiksminēs reikšmēs *-ma,* todēl *-imos* iš dalies dar galējo susidaryti ir iš *-ima:si* (čia *a:* reiškia ilgą *a).*

Toliau tenka pastebēti, kad liet. kalboj gali būti laipsniuojami ne tik būdvardžiai, bet ir daiktavardžiai, pvz.: *kálnas : kalniaũ, kalnèsnis, výras : vyrèsnis, šuõ : šunèsnis* ir kt. Bet J. Otrębskis (133 psl.) nei iš šio nei iš to galvoja, kad lytys *vyrèsnis* ir *vyriáusias* galinčios būti sudarytos ne iš *výras,* bet iš kokios nors kitos, jau išnykusios lyties, ir tą savo galvojimą mēgina paremti tokiais pavyzdžiais kaip *augèsnis,* kuris esąs sudarytas ne iš *áugti,* bet iš būdvardžio *augùs.* Ir toliau dar įmantriau: *šunèsnis,* sako, esąs sudarytas ne iš *šuõ,* bet pvz. iš *šunìnis,* iš kur iš pradžios atsiradęs **šuninesnis,* vēliau haplologijos keliu sutrumpintas į *šunèsnis.* Bet aš tuo visai netikiu: viena, būdvardžiai su *-inis,-ē* yra priklausomybinēs reikšmēs ir papras-

Baletas "Sužadėtinė" nepriklausomos Lietuvos teatre

V. Augustino nuotrauka

tai nelaipsniuojami; pvz. kaip iš *medìnis,* taip ir iš *vilkìnis* nei vienam lietuviui negalėtų ateiti į galvą susidaryti **medinesnis, *vilkinesnis.* Antra, laipsniavimu yra išreiškiama tiesioginė, ne išvestinė ypatybė, todėl vienodai gali būti sakoma: jis *gẽras,* bet ans *gerèsnis*; tu esi tikras *šuõ,* bet jis už tave dar *šunèsnis* (dar didesnis šuo kaip tu). Vadinas, kaip iš *gẽras* gali būti sudarytas *gerèsnis,* taip iš *šuõ* gali būti tiesiogiai sudarytas *šunèsnis,* iš *výras* — *vyrèsnis* ir kt. Ir šitokia darybos ypatybė pažįstama ne tik liet. kalboje, bet ir kitose, net seniausiose, ide. kalbose; pvz. sen. ind. kalboj su laipsniuojamomis būdvardinėmis priesagomis *-tara-, -tama-* galėjo būti tiesiai iš daiktavardžių sudaromos lytys *vi:rátara-* "karžygesnis", *vi:rátama-* "karžygiausias" iš *vi:ra-* "vyras", visai panašiai kaip Homero *kýnteros* "šunesnis" iš daiktavardinio kamieno *kyn-* "šuo": ds. vd. *kynes* "šunes" ir kt., žr. A. Debrunner, Die Nominalstaemme 60 1t.

Kitas toks dirbtinio galvojimo pavyzdys yra J. Otrębskio nuomonė apie tokius posakius kaip *kuõ vardù* ir kt. Dėl to jis sako: "W rzeczywistości *kuõ vardù* powstało przez kontaminację dwu wyrazeń, z których jedno zawierało *kuõ* "jak (zwac)", a drugie formę *vardù* w połączeniu z jakimś przymiotnikowym zaimkiem pytajnym" (146-47). Bet toks sąmyšis šiam reikalui yra visai netikėtinas ir nereikalingas, nes čia viskas yra daug paprasčiau, būtent — šiokiais atvejais įvardis *kàs* seniau tarp ko kito galėjo dar būti vartojamas ir būdvardine reikšme: *kuõ vardù* iš tikrųjų reiškia "kuriuo, kokiu vardu". Posakiu *kuõ jìs vardù* norime pasakyti, kas yra jo vardas, kuriuo vardu jis vadinasi. Taigi *kuõ* čia yra su *vardù* taip susijęs, kaip pvz. *tuõ, anuõ vardù* ir t.t. Ir šita sąsaja yra labai gilios senovės liekana, dabar besutinkama tik paskiruose posakiuose *(kuõ vardù, kuõ metù* ir kt.). Tai patvirtina ir kitos senosios ide. kalbos, kur kamienas *ką-* gali žymėti ne tik klausiamąjį, bet ir santykinį arba nepažymimąjį įvardį;; plg. sen. ind. *kásmai deváya havísa vidhema* "kuriam dievui turime auka tarnauti", latvių *es nuocirtu tuo kuocińu, kas aug cel'a maliñā* "aš nukirtau tą medelį, kuris auga kelio pakraštėly"

ir kt., žr. A. Debrunner-J. Wackernagel, Altind. Gram. III 2, 567; J. Endzelīns, Lat. valodas gram. (1951) 543. Dēl šio įvardžio reikšmēs kitose ide. kalbose plg. dar J. Pokorny, Idg. etym. Wb. 644t. Prieveiksminē reikšmē *kuõ* "kaip" yra aiškiai vēlyvesnių laikų reiškinys; dabar užuot *kuõ vardù* jau pasakoma ir *kaĩp* (lenk. *jak*, rus. *kak*) *jõ var̃das* "what is his name?".

Kaip kaikurie kiti kalbininkai, taip ir J. Otrębskis (282 psl.) liet. priev. ir priel. *pãskui (paskuĩ)* jungia su sanskrito *páscat* "už, po, paskui" (iš **poskēt*), lot. *post*, sen lot. *poste* "nach, hinter" iš **posti* ir kt.; plg. dēl to dar J. Pokorny, op. cit. 841. Bet tam prieštarauja liet. kalbos duomenys: kurie *tuo pasakos eyt* "kurie paskui jį eina" (1605 m. katekizme, žr. E. Sittig, Der poln. Katech. des Ledezma . . . , 24 psl.), ryt. iš *paskõs* "iš paskui" (sutrumpinta iš *pasakõs*), *eina pãsaku* arba *pãsku* "paskui" (plg. alus iš bačkos *pãtaku teka*) ir kt. Taigi dabartinis *pãskui (paskuĩ)* yra neabejotinai kilęs *iš pãs(a)ku*, kurio galūnē *u* vēliau buvo paversta į *ui* pagal kitus tokius pavyzdžius kaip *viduĩ, viršuĩ* ir kt.; žr. R. Trautmann, Balt.-slav. Wb. 254, aut. Liet. kalbos žodžių daryba 67 (su tolimesne nurodyta literatūra).

Pagaliau autorius, matyti, remdamasis "Dabartinēs liet. kalbos žodynu" (709-10 psl.), teskiria priev. *senaĩ* "staro" ir *seniaĩ* "dawno" ir tvirtina, kad pastaroji lytis tebesanti dar neiškinta (291 psl.). Bet tai nēra visiška tiesa: prof. E. Fraenkelis, Zeitschrift fuer vgl. Sprachf. LVII 174t. yra įtikinamai įrodęs, kad senesnis *senaĩ* vēliau pagal *naujaĩ* (fonetiškai tetariamas *naujeĩ*) buvo paverstas į *seniaį*. Ir tai patvirtina šios aplinkybēs: *senaĩ* "staro" *ir seniaĩ* "dawno" tēra skiriama tik vienoj kitoj tarmēj, ir daug kur iš senovēs dar tebesakoma *jis sẽnas atrodo*, ne *jis atrodo senaĩ;* tiek senųjų raštų kalboje, tiek dabartinēse tarmēse senovinis *senaĩ* vietomis dar tebereiškia "dawno"; kadangi *sẽnas* "dawny", priev. *senaĩ "dawno"* kaip priešybēs yra siejama su *naũjas*, priev. *naujaĩ*, todēl pagal pastarąją lytį *senaĩ* lengvai galējo būti paverstas į *seniaĩ:* ir tai galējo atsitikti visai panašiai, kaip kad *taip* gyvojoj žmonių kalboj daug kur jau nuo seniai pagal *šiaĩp* (tariama *šeĩp*) yra pavirtęs į *teĩp*.

Iš šitų kelių trumpų augščiau padarytų pastabų jau galime matyti, kad kaikurie autoriaus aiškinimai yra nevisai vykę, o kaikurie net klaidingi, nepriimtini. Taip pat būtų kas prikiština ir jo kirčiavimui, kurio čia dēl specialumo nebeliečiu. Bet, šiaip ar taip, visas jo veikalas liet. kalbą studijuojantiems bus visdēlto didžiai naudingas, visų pirma duodamąja faktine medžiaga. Šis veikalas bus naudingas ir indoeuropiečių kalbų tyrinētojams, nes jis, be daugybēs autentiškų duomenų, apsčiai iškelia ir probleminių lietuvių kalbotyros dalykų.

KŪRYBOS PASAULY

KNYGOS ir ŽURNALAI

MOTINOS IR SŪNAUS PROBLEMA

Nelės Mazalaitės "Pjūties Metas"

Rūpindamosi dabarties gyvenimo problemomis, N. Mazalaitė mūsų skaitančiajai visuomenei vėl davė naują romaną, kuris pavadintas "Pjūties metu". Prieš tai "Saulės take" atskleidusi tremties gyvenimo dalią, o "Negesty" parodžiusi lietuvės pasidavimo svetimai gyvenimo aplinkai pavojus, šiuokart rašytoja ėmėsi nagrinėti istoriškai psichologinę motinos ir sūnaus problemą iš netolimos praeities — komunizmo įsigalėjimo Lietuvoje.

Veikalo fabula sukasi apie Mykolo Vibrio ir žydaitės Juditos Goldbergaitės, jo ir jo motinos santykius ir pagaliau apie jo atsivertimą iš komunizmo. Vokiečių rusų karo pradžioj Vibrys pabėga į Rusiją, o pasilikusi Goldbergaitė patenka pas jo motiną ir pagimdo sūnų, kuris pakrikštijamas ir auklėjamas motinai priešingoj pasaulėžiūroj. Mykolo grįžimas į Lietuvą "tvarkos daryti" kaip tik sutampa su jo brolio Kazimiero primicijom, tačiau anas atvyksta ne į jas, o žmonių agituoti. Tos agitacijos turi ir Vibrio motina klausytis.

Veiksmas pasistūmėja priekin, kai į Kauną nuvykusi Judita pas Vibrį randa jo "žmoną" Olgą, rusę. Jos padėtis juo tragiškesnė, kai sužino tėvą gete esant. Parvykusi į kaimą, sielojasi dėl savo ir sūnaus likimo. Neišlaikydama dvasinio sukrėtimo, nutraukia savo gyvybės siūlą tuo pačiu ginklu, kurį iš jos neseniai buvo atėmęs namuose likęs Vibrienės sūnus Jonas. Tačiau prieš mirštant dar pakrikštijama.

Toliau eina kova dėl mažojo Mykolo Vibrio sūnaus. Toji kova, be abejo, lieka simboliu to jaunimo, kurs ateičiai liks tautai ištikimas. Tėvas norėtų jį paimti iš motinos globos, bet toji turi kitą planą —jį paslėpti ir atiduoti auklėti su kitais kaimo vaikais.

Nauja akcija iškyla, kai Vibriui už praeitį ir lėtumą sūnaus bei brolio atžvilgiu ima "keršyti" Olga. Dar kažkaip paaiškėja jį rašant knygą, kurioj esą įrodoma "lyg Dievas būtų". Bet savo "tvirtumui" įrodyti Vibrys nori padaryti itin "karžygišką" dalyką — uždaryti savo parapijos bažnyčią. Tai juo lengviau, nes dėl sukrėtimų mirė senasis klebonas. Jo vietoj — Mykolo brolis Kazimieras. Pati motina irgi nesitraukia geruoju iš bažnyčios: Mykolo ji tik nešte išnešama.

Veiksmas pasiekia kulminacinį punktą, kai dėl šio sūnaus žygio motina gauna priepuolį ir, nė kunigo nesulaukus, miršta. Sūnus tikėjosi jos prakeikimo dėl atsisakymo parūpinti paskutinį dvasinį patarnavimą, bet motina ir paskutinėm savo gyvenimo minutėm sūnui meldė dangaus gailestingumo.

Kai motina laidojama be pamaldų, Vibrys Olgos įskundimu ir partijos įtarimu kapuose areštuojamas ir uždaromas toj pat bažnyčioj, kurios pats buvo atvažiavęs uždaryti. Veikalas ir baigiamas šia tragiška situacija, per kurią kankintojas patiria kankintojų "malonumą". Jį išvaduoja brolis partizanas po atgailos, ilgos sau pačiam "išpažinties" ir atsivertimo, kuris atrodo turi būti tikras.

Taigi "Pjūties meto" pagrindą sudaro dviejų idėjinių pasaulių susikirtimas. Artimesnėj plotmėj jis įvaizdintas motinos ir sūnaus gamtinėj ir antgamtinėj kovoj. Mykolas Vibrys tėra, seną terminą vartojant, tik sūnus palaidūnas, išėjęs iš šeimos, kurioj tėvas buvo savanoris ir kovėsi už Lietuvos nepriklausomybę, o motina yra giliai, mistiškai tikinti, kurios vienas sūnus eina į kunigus, kitas į partizanus. Tuo būdu Mykolas tampa gėdos simboliu ne tik motinai, šeimai, bet ir platesnei visuomenei. Tatai gal ir paaiškina rašytojos rūpestį šį žmogų ir šią šeimą "gelbėti".

Dėl to ir romano veiksmas kaupiasi ties tais dviem veikėjais — ties motina ir sūnum, ir kitų charakteriams išryškinti vietos lieka mažiau. Net ir Juditos gyvenimas, palyginti, anksti užbaigiamas, o Olga eina tik kaip rusiškojo pasaulio atstovė, neigiamam charakteriui parodyti. Kunigo Kazimiero ir partizano Jono charakteriai irgi lieka kiek nuošaliau.

Bet motinos ir sūnaus idėjinė kova vaizduojama ne tiek psichologinėj, kiek pasaulėžiūrinėj plotmėj. Kraštutinumų sustatymas gan ryškus — vienas sūnus kunigas, kitas bedievis, vienas partizanas, kitas komunistas — tačiau tie kraštutinumai rodomi greičiau atsiskaitomąja Pietario (Algimanto) kaip lyginamąja Donelaičio prasme: ne komunistas ypatingai, bet rusas aplamai tampa lietuvio priešu. Mykolo Vibrio charakterio nekonsekventiškumas glūdi jo veiksmuose ir žodžiuose, kurie vis dėlto greičiau eina iš oro, kaip iš vidaus. Jo pastangos kurti tautinę bažnyčią bei tautinį komunizmą nueina niekais. Iš čia prasideda jo tragika, kuri esmėj nėra perdaug

tragiška. Jo tiesiog aštrus pasisakymas prieš Dostojevskį (p. 350), kuris, betgi, nebuvo vien padugnių, bet ir augšto religinio jausmo rašytojas, rodo satelitinio komunisto neištikimumą. Jo svoris glūdi lietuvybės pusėj: tai matyti iš partizano brolio Jono paleidimo (p. 214), iš savo vertės pajautimo Olgos akivaizdoj (p. 284), net iš senų terminų, kaip "man siela spaudžia daug klausimų" (p. 254), kurie jam dar bus likę iš seminarijos (stalininis panašumas) laikų. Jo atsivertimas dostojevskiškai šiurpus ir jam, atrodo, nepagailėta paaukoti kūrinio proporcijos.

Kai svetimą dvasią sunkiau įmontuoti į lietuvį, kur kas ją lengviau atskleisti lietuvėj motinoj. Vibrienės paveikslas vietom imtas, sakytum, iš šv. Augustino motinos, besirūpinančios sūnaus likimu. Tikru klasiškumu padvelkia į mus motinos ir jos nuklydusio sūnaus likimo detalės: "Juk negaliu tavęs, vyro, suimti į rankas, į glėbį, pasupti prie širdies, nei tu išverksi dienos nedoras dulkes iš suteptų akių, mano vaikeli..." (p. 146).

Tuo "Saulės taku" eina ne tik ta šviesioji motina, bet ir svetimtautė Judita, kuri, kad ir grimzdama, dar neprasiranda. Tiesa, ji "kaip butelis, kurio dugnas pramuštas" (p. 116), bet rašytoja per giliai įaugusi į lietuviškąjį romantizmą, kad galėtų su savo veikėja kitaip pasielgti. Ji tokia artima Goethės "amžinajam moteriškumui", kurs yra dieviškoji malonė.

Pasilikdama konservatyvinio avizdavimo ribose, N. Mazalaitė nesileidžia į savo veikėjų pergyvenimus, kurie galėtų vykti, kaip sakoma, "be priežiūros", tai yra kiltų iš psichoanalizinės srities. Kaikurių reikalavimas rašytojai tokia pasidaryti nėra visai tikslus, nes rašytoja perdaug įaugusi į tradicinę tautinę ir religinę pasaulėžiūrą, kad bepersimestų į naujus bandymus.

Tas pat pasakytina ir apie jos stilių: be abejo, jo norėtume glaustesnio, kai žodžiai liejasi tokia gausia srove, jog nekartą, atrodo, prasilenkiama su vienokiais ar kitokiais ne tiek žodyno, kiek sakinių mokslo reikalavimais. Giliau žvelgiant, čia matyti individualinis rašytojos savarankiškumas, nes jos nukrypimai turi tam tikrą dėsningumą, kuris betgi kai kam, o ypač jaunimui, gali likti neįprastas, ypač skyryboj.

Tačiau pasigestume išlyginimo rašybos atžvilgiu, pvz. vienur rašoma pjūtis, kitur piūtis (viršely ir antraštiniam puslapy gali būti paprasta korektūros klaida, bet nemaloni), taip pat baikštus, ieško, iešmas, elgkis ir t.t., nors aplamai laikomasi naujesniosios pataisytos rašybos.

Šiuos daugiau techninius nukrypimus dengia giedras humoras, kad ir daugiausia palyginimais teperteiktas ir tik rečiau teišvirstąs sarkazmu. Ir aplamai visas veikalas lieka Monos Lizos šypsnio šešėlyje: tokia, rodos, gili tragika rieda į komunizmo pusę.

Nelė Mazalaitė: "PIŪTIES METAS. Lietuviškos Knygos Klubo leidinys. 1956, 37 8 p. Kaina $3.75. Aplankas dail. A. Rūkštelės.

A. Tyruolis

LIETUVIŲ KALBOS GRAMATIKA

Jan Otrębski: GRAMATYKA JĘZYKA LITEWSKIEGO, tom III, nauka o formach, 377 psl. Išleista Varšuvoj 1956.

Kai pernai Kultūros kongrese Čikagoje kalbos sekcijos posėdy kėliau mokslinės lietuvių kalbos gramatikos paruošimo reikalą, kaip vieną mūsų kalbininkų uždavinių ateičiai, tada dar nieko nežinojau, kad tokia gramatika jau suplanuota ir gera jos dalis parašyta. Ir štai, nesukakus nė metams nuo minėto Kultūros kongreso, man tenka maloni proga apie vieną šio veikalo dalį plačiau painformuoti "Aidų" skaitytojus. Tai Jono Otrębskio, buvusio Vilniaus, o dabar Poznanės universiteto profesoriaus, penkių tomų veikalas — Lietuvių kalbo gramatika. Kokios tai apimties darbas, galima spręsti iš vieno pasirodžiusio tomo, kuris, būdamas Lietuvių Enciklopedijos formato, turi 377 puslapius. Tuo tarpu tėra pasirodęs trečiasis tomas—morfologija, o pirmasis tomas — įvadas ir fonetika jau spausdinamas. Autorius sakosi pirmiausia paruošęs šį trečiąjį tomą todėl, kad ši gramatikos dalis esanti reikalingiausia, nes ji parodo lietuvių kalbos struktūrą. Kiti tomai apims šiuos dalykus: įvadą ir fonetiką (su plačia bibliografija), žodžių darybą, sakinio mokslą (sintaksę) ir rodykles.

Jau pats veikalo dydis rodo, kad tatai nebus tik koks paprastas vadovėlis studentams, koks pavyzdžiui yra A. Leskieno 1919 metais išleistas **Litauisches Lesebuch mit Grammatik und Woerterbuch,** bet tikras Grundriss—mokslo veikalas, kuriuo galės ir turės naudotis kiekvienas, kas norės iš pagrindų susipažinti su visa lietuvių kalbos sistema. Veikalas bus lyg dvilypis, apimąs ir aprašomąją bendrinės kalbos, ir istorinę gramatiką. Todėl jis bus naudingas tiek tiems, kurie norės mokytis tik literatūrinės kalbos, tiek ir tiems, kuriems rūpės tą mokslą pagilinti istorinėmis žiniomis. Veikalo praktiškumas padidėja dar dėl to, kad jis apima ir kirčio bei priegaidžių mokslą, kuris mūsų praktikoj būdavo dažniausiai pateikiamas atskirais vadovėliais. Žodžiu, tai bus vispusiškas mokslo ir kartu praktikos veikalas, gražiai parodąs visą mūsų kalbos struktūrą bei jos pobūdį. Šią Jono Otrębskio gramatiką galėtume palyginti nebent su Jono Endzelyno Latvių kalbos gramatika (**Latviešu valodas gramatika** 1951), išleista pirmiausia vokiškai (1923), o dabar išversta latvių kalbon. Tokios lietuvių kalbos gramatikos šiuo metu dar neturim. Teko patirti, kad Lietuvoje šis veikalas jau verčiamas lietuvių kalbon.

Būdamas nelietuvis, autorius, aišku, negalėjo pasikliauti savo kalbos jausmu, o kiekvienam reikalui turėjo naudotis literatūra. Todėl ir netikslumų ar klaidų tegalėjo išvengti tiek, kiek ta literatūra buvo be klaidų. Autorius, atrodo, plačiai naudojosi moksline literatūra tiek savo veikalo istorinei daliai, tiek ir naujausiais veikalais literatūrinės lietuvių kalbos normai aprašyti. Gana plačiai naudojami ir mūsų seni raštai, ypač Daukša, o taip pat tarminė medžiaga — ypač tų tarmių, kurios yra sistemingai aprašytos, kaip Tverečiaus ar Pagramančio. Pirmoji plačiai aprašyta paties autoriaus, o pastaroji P. Joniko. Vis dėlto veikalas nėra perkrautas nei senų raštų citatomis, nei visų mūsų tarmių pavyzdžiais. Šių dalykų mėgėjai galės galbūt prikišti autoriui, kad jis nepakankamai plačiai šią medžiagą panaudojo. Bet pasiteisindamas autorius galėtų atsakyti, kad veikalas ir taip jau išėjo platus, o antra, tokiai gramatikai ir nėra reikalo apimti morfologinių formų raidos bei jų įvairybių aprašymo. Tai yra jau kalbos istorijos bei dialektologijos dalykas. Autorius tų sričių medžiaga tesinaudojo tiek, kiek tai būtina dabartinių morfologinių lyčių kilmei paaiškinti. Šiam tikslui autorius naudoja ir lyginamąjį metodą, lietuvių kalbos formas palygindamas su latvių, slavų bei kitų kalbų formomis.

Suprantama, kad toks didelis darbas vargu galėjo išvengti didesnių ar mažesnių trūkumų. Žinodamas,

kad autorius laukia ne vien teigiamų pusių atžymėjimo, noriu, istorinės dalies vertinimą palikęs jos žinovams, pastebėti keletą dalykų, susijusių daugiau su jų vartosena literatūrinėje kalboje.

Autorius teisingai sako, kad kasdieninėj ir net literatūrinėj kalboj vartojamos ne tik pilnos, bet ir trumpesnės linksnių formos, pvz. **rankoj, rankoms, žmonoms** vietoje **rankoje, rankomis, žmonomis.** Čia reikia pastebėti, kad trumpesnės formos paprastai vartojamos be **s** (rankom, žmonom) ir ne tik mot. gim. įnagininkų, bet ir mot. bei vyr. giminės naudininkų. Tad sakome ne tik **su gerom motinom, seserim,** bet ir **gerom pievom** (nd), **visiem geriem vaikam.** Tai gana plačiai vartojama, viena, todėl, kad tokios formos daugeliui žinomos iš savo tarmės, antra, sąmoningai stengiantis vengti lietuvių kalboj labai dažno **s** garso.

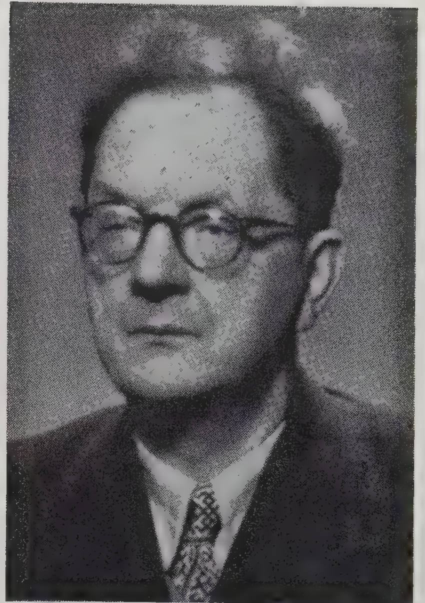
Ilatyvus literatūrinėj kalboj autorius vadina tarmybėmis, nes jie čia esą nevartojami. Iš tikrųjų vienaskaitos ilatyvai (miškan, sodan) yra didelei daugumai augštaičių nemažiau įprasti, negu prielinksnis su linksniu, ir gana dažnai vartojami. Man rodos, kad tokių ilatyvų galima rasti visų augštaičių rašytojų raštuose, o kartais ir neaugštaičių, nes kai turimos dvi tos pačios reikšmės formos, pasirinkimą kartais lemia stilistiniai sumetimai. Šitokiais sumetimais vartojami kartais ir daugiskaitos ilatyvai. Štai sakinys iš vieno "Aidų" (1956, Nr. 1, 12) straipsnio: Publicistiniai jo raštai neteikia pagrindo įrikiuoti jį pasaulio agrsenybių **eilėsna.** Čia pavartotas ilatyvas todėl, kad prielinksnis į netiktų po įvardžio **jį.**

Lygiai prieš 80 metų Bezzenbergerio pareikšta nuomonė, kad su daiktavardžio šauksmininku tevartojamas įvardžiuotinis būdvardis (**mielasis drauge**), kartojama dar ir šiandien. Pakartoja ją ir autorius, sakydamas, kad čia "yra aiškus polinkis sudarinėti sudėtinę (=įvardžiuotinę) formą" (86). Atrodo, kad šiandien esama priešingo polinkio — dažniau vartojama paprasta forma ten, kur seniau gal buvo įvardžiuotinė. Šiandien tokie kreipiniai, kaip **mielasis bičiuli, gerbiamasis pone direktoriau** skamba net truputį "gramatiškai", t. y. nenatūraliai. Mūsų tautosakoj pavyzdžių su paprastais būdvardžiais yra gana daug, o kartais jie dažniau vartojami, negu įvardžiuotiniai.

Teisingiau būtų pasakius, kad liter. kalboj augščiausio laipsnio būdvardis **sau geriausias** yra nevartojamas. Apie būdvardžius **mažytis, mažutytis, mažutėlis** ir pan. tiksliau būtų sakyti, kad jie tėra diminutyviniai, bet ne superliatyviniai būdvardžiai. Būdvardinių formų **mažiukio, mažiukiui** bent liter. kalboj neteko girdėti; tėra tik **mažiuko, mažiukui.** Liter. kalboj savybiniai įvardžiai **manas, tavas, savas** praktiškai nevartojami, išskyrus jų kilmininkus (**mano, tavo, savo**), vartojamus vietoj visų kitų vienaskaitos bei daugiskaitos linksnių. Visi linksniai vartojami tik šių įvardžių įvardžiuotinės formos.

Sudėtines veiksmažodžių formas (złożone formy czasownikowe) autorius aiškina taip, kaip jos iki šiol vadovėliuose aiškinamos. Tačiau juose yra įsigalėjęs savotiškas prietaras, kad esama "pradėtinių laikų", nors niekas nesiteikė paaiškinti, kodėl jie yra pradėtiniai. Tokiuose sakiniuose, kaip: "Ir Katrė gerą **beturinti** liežuvėlį; iš raudono apsiausto kareivis pažino, kad ten **besėdįs** patsai karalius", aiškiai matyti, kad čia kalbama ne apie veiksmo pradžią, bet apie jo trukmę. Todėl netikslu kalbėti apie pradėtą veiksmą (czynność rozpoczęta), nes iš tikrųjų čia tėra paprastas trunkantis veiksmas arba stovis (czynność trwająca). Antra, norėčiau teigti, kad lietuvių kalboj nėra tokių esamojo laiko sudėtinių formų, kurių pavyzdį autorius pateikia šitokį: "matai—aš esu bedirbąs" (280). Gyvoj kalboj man niekur neteko tos rūšies sakinio (su veiksmažodžiu **esu**) pastebėti. Tai yra kieno nors sugalvotas pavyzdys. Panašiuose sakiniuose tevartojami vieni dalyviai ir jie reiškia netikėtą trunkantį veiksmą. Kadangi pačią veiksmo trukmę čia gali reikšti ir paprasta veiksmažodinė forma, tai pagrindinė dalyvio funkcija čia yra paties netikėtumo išreiškimas. Plg. žiūriu — devyni vilkai vieną bitę bepjauną; Petras žiūri — katė pieną belakanti, kamara prišnerkšta, puodai pripeliję. bet tai reikėtų dar plačiau patyrinėti.

Netikslu sakyti, kad sakiniai, kaip: **čia žmogaus važiuota, čia Jono būta** vartojami tada, "kai kalbama apie dalykus, žinomus iš kitų pasakojimo, bet ne iš savo patyrimo" (235). Atrodo, kad yra priešingai. Kai matau sniege man iš patyrimo pažįstamus pėdsakus, aš ir sakau: **čia vilko bėgta.** O kai norima kas pasakyti, kas žinoma ne iš patyrimo, bet iš kitų pasakojimo, tada lietuvių kalboj vartojami veikiamosios rūšies dalyviai, pvz. jis vakar **sirgęs,** rytoj **važiuosiąs** pas daktarą. Rygiškių Jonas savo sintaksėj berods aiškino, kad šie neveikiamieji niekatrosios giminės dalyviai vartojami tada, kai pasakojama apie nesitikimus, tik

Jan Otrębski

pasakojimo metu paaiškėjusius dalykus. Su netikėtumu yra susijęs ir nustebimas, kas matyti pvz. iš tokio sakinio: **žiūrėk — ir jo čia esama.** Dėl to nėra koks išskirtinis, ypatingas ir toks autoriaus paduodamas pavyzdys: **žiūriu — jo arklys jojama į ganyklą.** Savo reikšme šie sakiniai panašūs į augščiau minėtus su veikiamaisiais prezentiniais dalyviais, ir dėl to tame pačiame sakiny vieną dalyvį galima pakeisti kitu, nepakeitus sakinio reikšmės, pvz.: Rimšienė dantinga **besanti** ir Rimšienės dantingos **besama.**

Autorius nurodo tris atvejus, kada vartojamas prielinksnis **dėl.** Trečias atvejis — tikslui reikšti; ir čia duodamas toks pavyzdys: **turiu, bet ne dėl tavęs.** Nors senuose raštuose bei tautosakoj ir galima rasti tos rūšies pavyzdžių, bet liter. kalboj prielinksnis dėl šiuo atveju nevartojamas. Tai jau yra pastebėjęs E. Fraenkelis: Die litauische Literatursprache verpent ebenso wie die lettische diesen Gebrauch (**Syntax der lit. Pospositionen und Praepositionen,** 229). Rygiškių Jonas irgi rašė: Tikslo aplinkybei sakinyje šitas prielinksnis, rodos, nevartojamas žmonių kalboj ir tautosakoj (**Linksniai ir prielinksniai, 130**). Kadangi autorius dėsto liter. kalbos gramatiką, tai ties minėtu pavyzdžiu galėjo pažymėti, kad tokie sakiniai vartojami neliter. kalboj. Aplamai man rodos, kad tokių sakinių, kaip **šviesi sau-**

lelē dēl **visų, blogą paveikslą duoda** dēl **vaikelių,** lietuviškumas yra abejotinas. Vietoj to autorius galējo atskirai išskirti tokius **dēl** vartojimo atvejus: **dēl arklių pasišnekēti atējau; dēl šitos bēdos dar bobos giedos.**

Manyčiau, jog nevisai tikslu sakyti, kad būdvardis **kiauras** turi dvi viena kitai priešingas reikšmes — lenk. dziurawy ir cały (357), nes viso (cały) prasme vartojamas tik figūriškai ir tik tam tikruose posakiuose, pvz. **per kiaurą dieną, naktį dirbau,** bet niekas paprastai nesako: **kiaurą** (=**visą laiką dirbau, kiaurą sausį sirgau, kiaurą knygą perskaičiau, kiaurus pinigus išleidau** ir pan.

Nors kai kurie žodynai paduoda **bau** kaip klausiamąjį žodelį, tačiau liter. kalboj jis faktiškai nevartojamas, išskyrus vieną atvejį su žodžiu **vargu: vargu bau jis pasveiks.** Šiaip vietoj **bau tu nežinai** paprastai tesakoma: **ar tu nežinai?** Neįprastas liter. kalboj ir **begu.** Čia paprastai tēra vartojamas **kandis,** tad **kandē** tenka laikyti tarmybe. Kad žodis **meilē,** be pagrindinēs reikšmēs, reiškia dar ir kvietimą svečių valgyti ir gerti (zapraszanie gości do jedzenia i picia 33), neteko iki šiol girdēti. **Grobas** pirmiausia yra **žebro** — šonkaulis, o kiszka — žarna yra tarmybē, nes vartojama tik žemaičių. **Kareivis** yra žolnierz, o wojak **karys. Tvirtas** pirmiausia yra mocny, o twardy **kietas. Didokas, sunkokas** pirmiausia yra **gana didelis, sunkus** ir tik antroje vietoje gali būti **per didelis, per sunkus. Lietuviškas** yra tiesiog **litewski,** tad priedas **charakterystycznie** visai nereikalingas.

Vienas iš keblesnių bendrinēs kalbos dalykų yra kirčiavimas. Vadovēliuose bei žodynuose kai kuriais atvejais nēra vienodumo, pvz. būdvardžių su priesaga **-inis** kirčiavime. Vieni siūlo vienokią tvarką, kiti kitokią. Gramatikos autorius čia yra labai atsargus. Jis paduoda dvejopą žodžių kirčiavimą, jeigu vienas kuris dar nēra pilnai įsigalējęs, pvz. augštesniojo laipsnio būdvaržių paduodamos abi kirčiuotēs. Nurodomas atskirų žodžių skirtingas kirčiavimas, pvz. mandagų (kaip Lietuvių k. vadove) ir mandagų kaip (kaip Dabartinēs l. k. žodyne) ar skirtingas priegaidžiavimas, pvz. **saldų** su galimom abiem priegaidēm. Šiuo atžvilgiu galima nebent tik pastebēti, kur autoriui nepavyko pasirinkti teisingesnį šaltinį, pvz. **skaidrus, veikus** liter. kalboj dažniau kirčiuojami ne šaknyse, bet galūnēse, kaip rodo ir Dabartinēs l. k. žodynas. **Silpnas** ir **rimtas** paprastai tariamas su tvirtagale priegaide. Veiksmažodinēs formos, kaip **teperka** (229) kirčiuojamos priešdēly ne tik tarmēse, bet ir liter. kalboj, pvz. **tekasa, teneša, tekiša, tesuka, temuša** ir kt.

Aplamai autorius visur yra labai atsargus, daugely vietų pažymēdamas, kad šis ar anas dalykas dar nēra galutinai išaiškintas. Vietomis betgi autorius reiškia tik savo nuomonę, nenurodydamas, kad kiti kalbininkai tuo klausimu kitaip galvoja, pvz. dēl **paskui** kilmēs ir kt. Kiekvienam skaitytojui būtų įdomu žinoti, kas ir kur tuo ar kitu klausimu yra kitokią nuomonę reiškęs. Tam būtų užtekę vieno kito sakinio prie kiekvieno tokio dalyko. Prie šitokios tvarkos lituanistai yra įpratinti tokių kalbininkų, kaip Endzelynas, Fraenkelis ir kt.

Visos šio mano pastabos yra palyginti smulkios ir autoriaus darbo svarbos nē kiek nemažina. Šiaip ar taip, baigęs šį veikalą, autorius bus atlikęs didelį darbą, už kurį bus dēkingi visi, kurie studijuos lietuvių kalbą, ir, aišku, nemažaiu už kitus patys lietuviai. Reikia pažymēti, kad autorius dar prieš karą Vilniuj išleido platų Tverečiaus tarmēs aprašą dviem tomais, o šiais metais pasirodē jo paruoštas senųjų lietuviškų tekstų rinkinys su kalbiniais paaiškinimais (**Teksty Litewskie, opracowal Jan Otrębski, Warszawa 1957**). Lietuvių kalbą jis lietē ir kituose veikaluose bei straipsniuose. Visais šiais darbais autorius įstojo eilēn žymiausių figūrų lituanistikos mokslo pasauly.

L. Dambriūnas

DVI KNYGOS APIE VILNIAUS UNIVERSITETĄ

MYKOLAS BIRŽIŠKA: Senasis Vilniaus universitetas. Vardų ir veikalų atranka. Nidos Knygų Klubo leidinys Nr. 11, 1955 m., London, 180 psl. 8°. Atspausdinta 2500 egz. Kaina nepažymēta.

L. Vladimirovas, K. Jablonskis, J. Jurginis, J. Bulovas, Vilniaus universitetas. Redagavo J. Bulovas. Valstybinēs politinēs ir mokslinēs literatūros leidykla, Vilnius, 1956. Spaudē Valstybinē K. Poželos vardo sp. Kaune, Puškino 11. Fel., 112 psl., kieti kolenkoro viršeliai. Giliaspaudēs darbas. Kaina 17.25 rub.

Vilniaus universitetą čia vadinsime augštąją mokyklą, vistiek kuriuo vardu ji veikē — akademijos Vyriausios Lietuvos Mokyklos ar universiteto. Jį liečianti literatūra jau gana plati. Be plačių bendro pobūdžio Balinskio, Bielinskio ir L. Janovskio veikalų, jis yra sulaukęs visos eilēs studijų, nagrinējančių kurį vieną jo gyvenimo reiškinį. Paliečiamas jis taip pat daugely bendro pobūdžio Lietuvos kultūros istorijos veikalų bei monografijų. Deja, visa ta literatūra buvo lenkiška. Vilniaus augštoji mokykla joje vertinama lenkiškomis akimis. Tik 1942 m. Vilniuje pasirodē pirmoji lietuviška studija apie šią mokyklą. Tai tuometinio rektoriaus prof. M. Biržiškos "Senasis Vilniaus universitetas". Tai buvo universitetinis kursas, skaitytas 1929 m. Kauno ir 1940 m. Vilniaus universitete, žinoma, specialiai parengtas viešai skelbti. Kad būtų išvengta vokiečių okupacinēs valdžios cenzūros, studija buvo išspausdinta 1940 m. data. Čia minimoji Nidos laida yra autoriaus iš naujo peržiūrēta. Be to, čia dar pridētas priedas — "Vilniaus universiteto atgaivinimas XX amž." — perspausdintas autoriaus straipsnis iš "Santarvēs" 1954 m. Nr. 9.

Tai yra, sakytume, plačios Vilniaus universiteto istorijos santrauka, enciklopedinio pobūdžio studija, pasižyminti nepaprastu sausų faktų gausumu. Kaip ir subantraštē rodo, tai vardų ir raštų atranka autoriaus suformuluotiesiems teigimams paremti. Dēl to eiliniam skaitytojui knyga yra sausoka, bet naudinga kiekvienam, kas ką norēs išsiaiškinti ar patikrinti. Šaltiniai, bei literatūra prie atskirų teigimų nenurodyta. Tik gale pateiktas bendras Vilniaus universitetą liečiančios literatūros sąrašas. Be abejonēs, tai dēl to, kad tai paskaitos, ruoštos ne spausdinimui. Žinant autoriaus kruopštumą ir mokslinį sąžiningumą, pateikiamų faktų teisingumu abejoti, žinoma, netenka.

Autorius savo studiją suskirstē į tris dalis, kurių pirmojoje kalba apie jēzuitų akademiją bei jos įpēdinę Vyriausiąją Lietuvos (Vilniaus) Mokyklą; antrojoje dalyje kalba apie universitetą rusų valdymo laikais, o trečiojoje apie Vilniaus universiteto profesorius bei auklētinius, dirbusius mokslinį darbą kitų kraštų augštosiose mokyklose ir kitaip pasireiškusius mokslo bei kultūriniame gyvenime. Visa tai liečia betgi tik laikus po universiteto uždarymo. Kokie buvo Vilniaus augštesnēs mokyklos santykiai su kitų kraštų augš-

tosiomis mokyklomis, kaip šios. augšt. mokyklos šviesa spinduliavo (autoriaus terminas) ankstyvesniaisiais laikais, autorius atskirai nesvarsto, nebent prisimena prabėgomis, suminėdamas kai kuriuos vardus. Lygiai taip pat autorius neliečia klausimo, kiek patenkino ši augštoji mokykla savo krašto reikalus ir kiek dar teko toliau siekti.

Autorius aptaria tiek akademijos, tiek universiteto santvarką, mokslo planus bei dėstomuosius dalykus, kiekviena proga suminėdamas daugybę vardų — kur ką dėstė ir ką parašė. Akademiją aptaria kaip tarptautinę tiek profesūros, tiek studentų atžvilgiu, betgi turinčią lietuviškų pradų, kiekvieną iš tų tezių pavadindamas vėl vardų ir veikalų suminėjimu. Konstatavęs Vilniaus akademijoje buvus daugybę svetimšalių profesorių ir studentų, autorius ją vadina tarptautine. Neiškeldamas kitų ano meto augštųjų mokyklų tarptautiškumo, autorius praleidžia klausimą, kiek Vilniaus akademijos profesoriai ir jos studentai reiškėsi kitų kraštų augštosiose mokyklose. Kaip žinia, ypač jėzuitų akademijose buvo plačiai praktikuojamas keitimasis profesoriais bei studentais.

Prof. Biržiškos studijos antroji laida yra skirta paminėti Vilniaus augštosios mokyklos 375 m. sukakčiai, nors pasirodė metais pavėlavus. Tai brandus, bet išviršiniai kuklus leidinėlis, vos su viena iliustracija, 19 amž. graviūra vaizduojančia universiteto kiemą. Nors įvade aiškiai ir nesakoma, bet toji pati sukaktis bus paakinusi išleisti ir antrąjį čia minimą, jau liuksusinį leidinį su 81 puikia iliustracija, su užsklandomis ir išpuoštomis pirmosiomis skyrių raidėmis.

Tai pagal aiškų planą paruoštas kelių autorių straipsnių rinkinys apie stambų veiksnį Lietuvos kultūriniame gyvenime. Girdi, ankstyvesnėje literatūroje buvę iškeliamos reakcinės jėgos šioje mokykloje, o pažangiosios buvę nutylimos. Čia, vadinasi, norima reakcines jėgas pasmerkti, o "pažangiąsias" iškelti. Ir iš tikrųjų visur stengiamasi surasti ką nors, ką būtų galima laikyti pasipriešinimu vyraujančiom ano meto pajėgom, ypatingai katalikų Bažnyčiai bei ano meto socialinei santvarkai. Bejieškant šitokių bruožų pastebima, kad ir jėzuitai nebuvę "besąlyginiai feodalinių santykių rėmėjai ir gilintojai", o universiteto veikimo laikotarpy jau surandama ne tik "pažangių minčių", bet net "gamtinio materializmo" ir net evoliucijos teorijos pradininkų. Šitokios mintys paprastai iškeliamos apibūdinant laikotarpius, bet kai prieinama prie smulkesnio jų aptarimo, pasakoma daug teisybės, nors ji kartais ryškiai prasilenkia su aptarimo tezėmis.

Kaip ir prof. Biržiškos studijoje, teisingai pasakoma, kad ir jėzuitų laikais akademijoje lenkų kalba nebuvo brukama, kad viskas buvo dėstoma lotyniškai, kad nebuvo net lenkų kalbos katedros, kad jėzuitai įvedę lietuvių kalbos mokymą bei lietuviškus pamokslus, kad jie pasitarnavę liet. raštijai ir t.t. Tenka nusišypsoti, kai puse burnos stengiamasi jieškoti rusų kultūrininkų įtakos Vilniaus universiteto minčiai, o netrukus po to teisingai įsakmiai pasakoma, kad Vilniaus universitetas buvo pranašiausias tarpe visų Rusų imperijos universitetų ir mokslingumo ir studentų skaičiaus atžvilgiu, kad jis visų kitų universitetų buvo laikomas sektiniu pavyzdžiu.

Knyga yra parašyta keturių autorių. J. Jurginis rašo apie akademijos įsteigimą, bandydamas aptarti šios mokyklos vaidmenį Lietuvos gyvenime marksistiniu požiūriu. Akademijos ir Vyriausios Mokyklos istoriją apžvelgia K. Jablonskis. Apie vad. imperatoriškąjį universitetą rašo L. Vladimirovas, univ. bibliotekos direktorius. Naujausiąją universiteto istoriją apžvelgia tas pats Jurginis, J. Bulovas ir L. Vladimirovas. Čia žinoma, viskas sukonstruota pagal bolševikinės propagandos taisykles. Giriamasi, kad dabar universitete esą 24 profesoriai, 43 docentai, 300 vyr. dėstytojų ir 40 asistentų. Studentų tarpe, girdi, išnykę "išnaudotojų klasių" vaikai. Studentų 40% esą kilę iš kolūkiečių, 30% iš darbininkų ir 30% iš tarnautojų šeimų. Tai rodo, kad ir Lietuvoje jau kuriasi biurokratijos bolševikinis luomas, visas sovietinės santvarkos pagrindinė atspara. Juk valstybės tarnautojų Lietuvoje niekad nebuvo 30%, nepriklausomos Lietuvos studentijos tarpe valdininkų vaikai vargu ar sudarė ir 10% visų studentų skaičiaus. Anie, žinoma, priskaitomi prie "išnaudotojų klasės", šie — prie dirbančiųjų...

Apskritai tenka pasakyti, kad visas leidinys yra užterštas dažnai absurdiškais bolševikinės propagandos teigimais. Kalbant apie naujuosius laikus, net ir eiliniai faktai yra iškraipomi. Tačiau yra leidiny ir visiškai taiklių aptarimų. Šaltinių ir literatūros yra nurodyta tik keleta atvejų, visai nesvarbiose vietose, kad net sunku suprasti kodėl. Matyt, norėta sustiprinti mokslingumo įspūdį. Minėtoji Biržiškos studija, žinoma, niekur nepaminima.

A. Šapoka

ŽMOGUS SU IDEALU

Pačiame pereitų metų gale pasirodė Simo Sužiedėlio knyga, pavadinta "Kunigas Jonas nuo Kryžiaus", skirta apžvelgti kun. Jono Švagždžio gyvenimui jo auksinio kunigystės jubiliejaus proga.

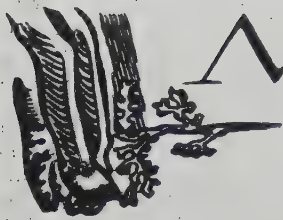
252 puslapiuose autorius perbėga kun. Jono gyvenimą nuo pat lopšio, rūpestingos motinos linguoto Augštaitijoje, ligi Nukryžiuotojo Jėzaus seserų vienuolyno Brocktone, kur augštųjų medžių pavėsyje jis atšventė savo jubiliejų, vis dar pilnas giedrios šviesos, su nemažėjančiu uolumu kasdien kartodamas "Introibo ad altare Dei" ir giliai besisielojąs visu tuo, kas katalikiška ir lietuviška.

Savo knygai S. Sužiedėlis davė ir antrinę antraštę: Kun. Jono Švagždžio biografijos metmens. Tai autoriui suteikė laisvę ne tik prisilaikyti kun. Jono eitojo kelio, bet ir pavaizduoti jo veiklos aplinkumą. Tas jo veikimo laukas kaip tik šioje knygoje yra labai įdomus, nes jis užgriebia lietuvių tautinio atgimimo laikus seminarijoje ir vikaraujant, ir jo veiklą Amerikos lietuvių gyvenimo sąlygose, kurios kun. Jonui statė gan ypatingų kliūčių.

Autoriaus užsimotą uždavinį atliko su kaupu: jis ne tik kruopščiai dokumentavo visus faktus (pridėdamas dar visą 20 puslapių paraščių), bet ir juos supynė taip vaizdžiai, kad kiekvienas skaitytojas nenorės knygos padėti į šalį, nepaskaitęs ligi paskutinio puslapio.

Simas Sužiedėlis šioje knygoje gausiai pažėrė retai užtinkamų žodžių, spėju, kad jie kilę iš jo gražios smėlėtos Vilnijos dzūkų, kurie kalbai suteikia vaizdumo ir gyvumo. Štai bent keli pavyzdžiai: rusų slugdoma, skleidė žmonėse skraides, trauklios pagundos, bruzdus, bet ir bernus, gausva policijos, pasklido girslai, išrėzlino iš kiemo, žalsgana šviesa, kelio lanksmose, jaudrintis, apšmeižos, bartynės, visa gerkle pliauzijo, kibirkštis, kuri žibeno, ir tt.

Kiblus skaitytojas galėtų užkliūti už kelių mažų apsirikimų. 114 p sakoma, kad 1914 m. Paterson, N. J. tikrai augo į 350,000 gyventojų miestą, tuo tarpu, kai jis dar ir šiandien

MENAS

OPEROS KRIZĖ IR ATGIMIMAS

Jau ne nuo šiandien kalbama apie operos krizę. Net toks buvęs lietuvių operos liūtas, kaip K. Petrauskas, kuris mažiausia turėjo interesų kalbėti apie šito meno žanro negalavimus, prieš dvidešimt metų buvo pareiškęs, kad operos menas pergyvena krizę. Jos priežastys yra įvairios. Nekalbant apie jas visas, galima pažymėti nors ir operos kūrinio pastatymo brangumą. Antra svarbi priežastis—patsai to žanro sudėtingumas. Gerame operos kūriny reikia įvairių talentų talkos—gero libretisto, kuris duotų prasmingą žodinį turinį; gero kompozitoriaus, kuris šitą turinį įprasmintų muzikališkai; gerų solistų, kurie drauge turi būti ir geri aktoriai; reikia gero orkestro ir gero dirigento, kuris vadovautų visam muzikiniam ansambliui, jau nekalbant apie režisorių-statytoją bei dekoratorių. Kai tik kurioje nors sudėtinėje operos daly stinga pirmaeilio talento, tai tuojau atsiliepia visam statomam kūriniui.

Nors vidutinė publika, lankanti teatrus, operą laiko įdomiausiu ir gal augščiausiu muzikiniu žanru, tačiau nei muzikos teorininkai, nei kompozitoriai šitaip augštai operų nevertina. Jie paprastai pirmenybę atiduoda simfoninei ir kamerinei muzikai, nors retas žymus kompozitorius nepasiduoda pagundai sukurti operą. Šita muzikos profesionalų pažiūra nevieną kompozitorių sulaiko nuo naujų operų rašymo ir šitaip pagilina krizę.

Nors ne nuo šiandien kalbama ir rašoma apie operos žanro krizę, tačiau vis dėlto jis nemiršta ir europinių nuotaikų visuomenėje nesiruošia mirti, nes opera turi patrauklių momentų ir publikai ir jos kūrėjams. Pastangas neatsisakyti operos pastebime ir lietuvių išeivių visuomenėje, kuri dar nėra išdavusi Europos kultūrinių tradicijų. Tai paliudijo ir G. Verdi "Rigoletto" operos pastatymas, neseniai įvykęs Chicagoje. Bet dar labiau prisirišimą prie europinių tradicijų liudija pernai metais laikraščių pranešta žinia, kad mūsų kompozitorius K. Banaitis yra pabaigęs savo "Jūratės ir Kastyčio" operą. Nors ji dar nesuorkestruota, bet jos parašymas vadinamajai klaviatūrai jau byloja apie atliktą didžiulį kūrybinį darbą. Prieš jį turi pagarbiai nulenkti galvą ne tik operų mėgėjai, bet ir kiekvienas lietuvis, kuris savo tautinės garbės dar nėra pardavęs už daiktines gėrybes. Vistiek, kaip kas bevertintų operos žanrą, negalima nesidžiaugti ir nesistebėti K. Banaičiu, kad materialiniuose nepritekliuose jis surado dvasinių jėgų sukurti veikalui, kurio išeivių visuomenė gal niekada nepajėgs pastatyti.

Nors ir nepažįstame K. Banaičio operos kūrinio konkrečiai, kad galėtume bent šiek tiek spręsti apie jo prasmę ir vertę, tačiau malonu, kad ir lietuvis kompozitorius svetimoje žemėje kovoja dėl vienos, nors ir nelabai senos, Europos meno šakos išlaikymo ir atnaujinimo Amerikos materialinių gėrybių bei keistų naujovių svaiguly. Jo apsėstam išeiviui šita kova gali atrodyti anachronizmu, tačiau, žiūrint iš Europos, K. Banaičio kūrinys visai derinasi su žymių Europos kompozitorių pastangomis operos žanrą atnaujinti, sukuriant naujų prasmingų kūrinių.

Nepretenduojant į apypilnę apžvalgą operų, sukurtų pastaraisiais metais, čia reikia suminėti tris pavyzdžius, kurie lyg ir nurodo operos atsinaujinimo linkmę. Atrodo, kad šitai naujai linkmei svarbų akstiną davė suprancūzėjęs šveicaras Arthur Honegger (1892-1955 m.), kuris prieš keletą metų sukomponavo "Joaną d'Arc ant laužo" pagal P. Claudelio tekstą. Šis stambus ir įdomus kūrinys, 1952-55 metų laikotarpy perėjęs žymiąsias scenas Europoj, yra pusiaukelėje tarp oratorijos ir operos. Jį pastatyti, kaip gryną oratoriją, turbūt, yra lengviau. Bet Europoje buvo teatrų, kurie "Joaną ant laužo" priartino prie tradicinės operos, ir dėl to kūrinio prasmė nenukentėjo.

Tikra opera yra prancūzo Henri

---

vos per 139,000 persiritęs. Katalikų Federacijos atsiradimas pažymėtas 1909 m., vieton 1906 (119 p.). Šeštinės irgi niekad negali būti švenčiamos taip vėlai, — birželio 30, kaip sakoma 215 p.

Bet visa tai nemažina šios knygos vertės, kurios spaudos darbą gražiai atliko Putnamo seselių Immaculata Press.

Dėl šios knygos atsiradimo nieko netektų kaltinti. Pagal pratarmėje pacituotą kun. Jerome H. Ludder posakį "Aš ateinu pas jus ne kaip idealas, bet kaip žmogus su idealu", turime tik su džiaugsmu pripažinti, kad vienas tikrai su idealu gyveno, o kitas tą gyvenimą dailiai aprašė.

Simas Sužiedėlis: Kunigas Jonas nuo Kryžiaus. Kun. Jono Švagždžio biografijos metmens. Brooklyn, New York, 1956. Immaculata Press, Putnam, Conn. 286 p. Tekste 64 nuotraukos.

A. Kučas

ATSIŲSTA PAMINĖTI

La Chiesa del silenzio guarda a Roma (Tylos Bažnyčia žvelgia į Romą). Išleido Ferrari leidykla Romoje, 488 p. Knygoje aprašoma Katalikų Bažnyčios padėtis komunistų pavergtuose kraštuose. Lietuvai skirta virš 100 pusl.

Jonas Grinius: DIE HERKUNFT DER LITAUISCHEN KREUZE. Išleido Baltų Institutas Bonnoje 1957 m. 92 p. Tai yra ištrauka iš "Aidų" premijuoto rankraštinio veikalo "Lietuvių kryžiai ir koplytėlės". Ištrauka jau spausdinta Commentationes Balticae žurnale.

Kun. Stasys Yla: VAINIKUOTOJI ŠILUVĖ. Leidinys atspausdintas Marijos šiluviškės statulos pašventinimo proga Putname, Conn. 16 p. Pateikiama Marijos apsireiškimo Šiluvoje istorija.

The Baltic Review, 1957 kovo mėn., nr. 10, 80 p., leidžiamas Niujorke.

Felix Timmermans: KAIMIETIŠKOJI PSALMĖ. Romanas. Vertė Vincas Kazokas. Nidos Knygų Klubo leidinys nr. 18, 1957, 189 p.

Kun. dr. Juozas Prunskis: MOTINA GAILESTINGOJI. Išleido Lietuviškos Knygos Klubas, Chicago, 1957. 119 p. Kaina $1.30.

Kan. dr. Ottavio Musumeci: VERKIANTI DIEVO MOTINA SYRAKŪZUOSE. Išleido Marijonų Kongregacija, Chicago, 1957. 108 p.

"Rigoletto" operos, lietuvių statytos 1957 m. pavasarį Čikagoje, pirmasis veiksmas (generalinė repeticija).

Tomasio kūrinys "Don Juan de Manara", parašytas pagal O. V. Milašiaus tekstą. Ši opera pirmą kartą koncertiniu būdu buvo atlikta Paryžiuje 1952 metais. Jos premjera scenoje įvyko Didįjį ketvirtadienį Münchene 1956 metais. Šis reto stilingumo pastatymas ir dabar tebėra Müncheno operos teatro repertuare.

Pagaliau šių 1957 metų sausio mėnesį Scalos operoj Milane scenos šviesas išvydo naujas didelis kūrinys—prancūzo Francis Poulenco opera "Karmeličių dialogai" pagal G. Bernanos tekstą. Šios operos premjera pasaulinio garso teatre praėjo su dideliu pasisekimu, nes F. Poulenco "kūrinys yra gražus, didelis, stiprus: išėjęs iš širdies, jis prabilo į širdį", kaip rašė "Le Figaro Litteraire" korespondentas B. Gavoty.

Kuo šie trys kūriniai išsiskiria iš kitų per paskutinį dešimtmetį sukurtų ir kuo jie charakteringi?

Pirmiausia tuo, kad jų žodinis tekstas nėra menkavertis poetiniu atžvilgiu, kaip daugelio klasikinių operų, kurių siužetai dažniausiai būdavo paimti iš žymių rašytojų kūrinių, perdirbtų į libretus antraeilių ar trečiaeilių poetų. Šituose perdirbimuose pirmykščiai kūriniai nustodavo meniško svorio. Šitokiais perdirbimais naujosios operos nebesiremia. A. Honeggeris savo "Joaną ant laužo" sukomponavo tokią, kokią buvo aprobavęs pats P. Claudel. O Milašius tik vienam H. Tomasiui tebuvo leidęs rašyti operą pagal savo žymiausią kūrinį "Miguel Manara". Duodamas šį leidimą, O. Milašius numatė, kad jo misterija bus per ilga operai. Ir iš tikro kompozitorius Milašiaus tekste turėjo atlikti didesnių ir mažesnių kupiūrų, tačiau visa veiksmo eiga, visi svarbieji personažai, visos reikšmingosios scenos liko nepaliestos. Todėl ir H. Tomasio opera turi tokią pat gilią prasmę, kaip ir mūsų Milašiaus misterija. Panašiai, kaip H. Tomasi, elgėsi ir F. Poulenc su G. Bernanos "Karmeličių dialogais". Jis nieko nekeitė ir nieko savo nepridėjo, o tik kupiūravo. Šitą kompozitoriaus skrupulingumą rašytojo teksto atžvilgiu patvirtino ir G. Bernanos testamento vykdytojas A. Béguin, rašydamas Poulencui: "Jūsų pateiktame tekste aš randu visą Bernanos ir, jei nežinočiau, kad Jūs turėjote paaukoti daugelį replikų, man atrodo, kad aš to nepastebėčiau".

Suprantama, kad šitų kompozicijų glaudus ryšys su prasmingais tekstais atima toms naujausioms operoms pramoginį pobūdį, kokis aiškiai buvo matomas operos žanro pradžioje. A. Honeggerio, H. Tomasio ir F. Poulenco operos yra ne tik rimtos, bet tiesiog religinės. Į gyvenimo reiškinius, kuriuos jos vaizduoja, jų tekstų autoriai ir kompozitoriai žiūri amžinybės žvilgsniu, kaip tai dera rimtiems krikščioniško meno kūrėjams. Kitaip sakant, su A. Honeggerio "Joana ant laužo", H. Tomasio "Don Juan de Manara" ir F. Poulenco "Karmeličių dialogais" į operos žanrą stipria banga atėjo krikščioniškai religiniai kūriniai, nes krikščioniško gyvenimo problemos sudaro jų esmę. Antai, "Don Juan de Manara" operoj pavaizduojami meilės, išganymo ir šventumo santykiai, o "Karmeličių dialoguose" mėginami nušviesti prigimties slėpnybės, Dievo malonės ir žmogiškos aukos santykiai. Tai tokios problemos, ties kuriomis ne nuo šiandien suka galvas ir ginčijasi teologai.

Keleto metų laikotarpy susilaukti šitokio svaraus religinio turinio operų yra reiškinys, kokio operos žanro istorijoj, turbūt, dar nėra buvę. Tačiau dėl to kyla klausimas, ką šis faktas reiškia: ar krikščionių religijos problemų supasaulinimą? ar pastangas pasaulietinį meną susieti su krikščionių religija?

Pirmasis klausimas nekiltų, jeigu nuo baroko epochos teatras nebūtų buvęs laikomas grynai pasaulietiškos kultūros sritimi. Kai XVII-me amžiuje į prancūzų teatrą plačia banga įsiveržė graikiškai romėniškos mitologijos siužetai, o jaunas tada operos žanras dažniausiai rėmėsi šitokiais siužetais bei tarnavo pramogai, tada prancūzų tikinčioji visuomenė su žymiaisiais bažnyčios atstovais buvo nusistačiusi prieš krikščionių religijos temas teatre, kad šituo būdu krikščionims šventi dalykai nebūtų sumenkinti. Nuo romantizmo laikų (XIX amž. pradžios) religinių temų veikalai vėl ėmė dažniau pasirodyti scenoje. Vieni krikščionys tuo džiaugėsi, nes šituose reiškiniuose matė pasaulietinės kultūros suartėjimą su krikščionių religija, o kiti, jautresnieji krikščionys, į šitokius reiškinius tebežiūri skeptiškai iki šiandien, nors viešų autoritetingų nepalankių pasisakymų nebegirdėti.

Jautresniems (gal skrupulingesniems) krikščionims atrodo, kad net rimčiausiu religiniu kūriniu teatro scenoje žmonės pirmiausia gėrisi estetiškai, kai tuo tarpu religinės mintys ir jausmai atsiduria antroje vietoje, arba būna nustelbti. Nėra abejonės, kad šitaip pergyvena Honeggerio "Joaną ant laužo", Tomasio "Don Juan de Manarą" ir Poulenco "Karmeličių dialogus" daugelis žiūrovų, ypač tų, kurie krikščionių religijos tiesomis nebetiki. Tačiau antra vertus, tikinčiam krikščioniui niekas nekliudo gilintis į tų kūrinių tekstų prasmę, kurią dar paryškina muzika ir teatrinės priemonės. Rei-

kia atsiminti, kad grožėjimasis nėra gėrėjimasis tik gryna forma, nes tikrame meno kūriny formos nėra atskirai nuo turinio. Grožėjimasis yra drauge gėrėjimasis tuo, kas vaizduojama. Todėl, kai estetiškai gėrimės religinės prasmės kūriniu, mūsų sąmonėje yra ir jo religinė prasmė. Be to, estetinę kultūrą (ir apskritai kultūrą) atskiriame nuo religijos tik loginiu protavimu, kai tuo tarpu tikrovėje tarp kultūros ir religijos visada yra realus (čia glaudesnis, čia tolimesnis) ryšys. Todėl ir teatro atskyrimas nuo religijos yra dirbtinis. Viduriniais amžiais ir net baroko laikais jo nebuvo. Ir toks nenatūralus skyrimas nėra naudingas nei krikščionių religijai, nei pasaulietiškai kultūrai. Šitoks skyrimas susiaurina ir susilpnina religijos įtaką gyvenime, o kultūra (taigi ir menas) be religijos pradeda smukti ir išsigimti. Objektyvūs meno istorikai yra pastebėję, kad didžiosios meno epochos sutampa su gyvos religijos epochomis ir kad meno smukimas prasideda, kai jis atitrūksta nuo religijos.

Kad XX amžiuje europinio meno smukimo ženklų matyti įvairiose srityse, didelių abejonių nėra. Tai gali pailiustruoti nors ir teatrinio meno padėtis. Antai, Vokietijoje per dešimtį pokarinių metų neiškilo nė vienas dėmesio vertas dramos kūrinių autorius. Ir operos teatrai visoje Europoje tesiverčia dažniausiai kūriniais, kurie buvo sukurti XIX amžiuje arba XX amž. pradžioje. Tai krizės ženklai. Todėl į minėtus Honeggerio, Tomasio, Poulenco kūrinius reikia žiūrėti, kaip į pastangas įpilti operos žanrui naujo kraujo ne tik naujais kūriniais, sukurtais šių dienų muzikine kalba ir priemonėmis, bet ir religinėmis mintimis bei nuotaikomis. Tai drauge reiškia pastangas atsipalaiduoti nuo operų turinio lėkštumo, kuris jau buvo nepakenčiamas R. Wagneriui, nors jam ir nepavyko to lėkštumo šablonų iš operos visai išgyvendinti. Nešabloniniu turiniu minėti Honeggerio, Tomasio ir Poulenco kūriniai net pralenkia Wagnerį, nes juose beveik nebėra nė erotinės meilės temų, kokias ligšiol buvo galima sutikti kiekvienoje operoje. Tik H. Tomasio operoje (pagal O. Milašiaus tekstą) pradžioje dar skamba erotinės meilės motyvai, kurie tačiau greit įgauna visai kitokią prasmę. Šituo atžvilgiu operos yra nuėjusios ta pačia linkme, kaip ir šių laikų dailioji literatūra, kur erotinės meilės temos bei dramos nyksta.

Be abejo, iš šių trijų vienodos tendencijos operų, sukurtų pastaraisiais laikais, negalima prieiti prie išvados, kad operos žanras jau yra nuėjęs naujo atgimimo kryptimi. Mano nuomone, šitie kūriniai tereiškia tik naujo posūkio pradžią. Ar šita (religinės operos) linkmė įsigalės, priklausys nuo kitų kompozitorių ir nuo publikos, kuri lanko operas. Jei publika ir toliau žiūrės į operą, kaip į pusiau pramogą, tada šie Honeggerio, Tomasio ir Poulenco kūriniai nebus svarbūs žingsniai nauja linkme, o tik reikšmingos išimtys operos žanre, kaip kadaise R. Wagnerio "Parcivalis".

J. Grinius

VISUOMENINIS GYVENIMAS

VADAI PAREIGA IR GARBĖ

Ne šioje vietoje, skirtoje visuomeninio gyvenimo apžvalgai, galime leistis į nuodugnesnį vadų klausimo svarstymą. Mums terūpės pora pastabų šiuo klausimu, kiek jis iškyla mūsų visuomenėje. Nors ir taip šį kartą apsiriboję, tačiau esame įsitikinę, kad būtų pravartu vadų klausimą giliau kelti ir be ryšio su vienokiais ar kitokiais dienos nesusipratimais. Vadų klausimas pas mus per mažai liečiamas. Iš vienos pusės, vis dar vado žodis tebesiejamas su ta nelemta praeitimi, kada jis buvo uzurpuotas prievartos skelbėjų. Nesusipratimas tačiau vadus laikyti lyg demokratijos priešybe. Kiekviena bendruomenė privalo vadų. Demokratinėje bendruomenėje vadų klausimas nemažiau aktualus, kaip bet kurioje kitoje. Pati demokratinė vadų rinkimo procedūra dar nėra savaime vadų klausimo išsprendimas. Iš antros pusės, vadų klausimas nėra mūsuose gyvas gal ir dėl to (tai jau žymiai rimtesnis rūpestis), kad vis labiau daugelyje įsigali nelemtas abejingumas, savo šaknis turįs paprastame defetizme: vistiek niekas nieko nepadarys! Ačiū Dievui, kad dar atsiranda, kas sutinka būti išrenkami, nesvarbu, tinkami ar netinkami, iš noro ar be noro!! Tačiau tokia nuotaika neliudija, kad vadų klausimas nebūtų mums pravartus kelti. Priešingai, tai akivaizdžiai byloja, kad vadų klausimas yra vienas iš pačių gyvybinių mūsų šio meto (o tuo pačiu ir ateities) klausimų. Jei su mumis nėra gerai, nežiūrint viso oficialaus raminimosi, tai didele dalimi ir dėl to, kad nevisada gerai ir su mūsų vadais.

Bet, kaip visada, taip ir šiuo atveju akys paprastai prasiveria tik tada, kai jas ima graužti vienoki ar kitoki dūmeliai. Neseniai vienos mūsų didžiųjų organizacijų suvažiavime nebebuvo į vadovybę išrinktas vienas asmuo. Tuojau kilo triukšmo: kam jo neišrinko? Tiesa, kad į tos organizacijos vadovybę neišrinktasai žmogus yra visų mūsų pagarbos vertas dėl savo veiklos kitoje bendrinėje organizacijoje, nekalbant apie jo reiškimąsi dar eilėje kitų organizacijų. Tačiau nebuvo tekę girdėti, kad jis būtų radęs laiko veikti ir toje organizacijoje, į kurios veiklos organus jis nebebuvo išrinktas. Nieko nuostabaus: vienas žmogus, nors ir kiek veiklus, negali ištekti laiko (jis ribotas) visoms organizacijoms. Tačiau, užuot pasidairius, ar nėra daugiau panašių atvejų, kur būtų reikalo neturinčiuosius laiko pakeisti naujais žmonėmis, mažiau užimtais, tebuvo šokta naudotis proga mūsų visuomenėje suorganizuoti naują nesusipratimų židinį.

Kad tačiau klausimas yra aktualesnis, negu šis ambicinis įsižeidimas dėl nebeišrinkimo, pakanka pavyzdžių iš visur. Ne be reikalo, turbūt, JAV Lietuvių Bendruomenės valdybos pirmininkas St. Barzdukas, nors ir atsargiai, rado konstatuotina, kad "atrodo, vienu iš artimiausių LB Tarybos uždavinių bus išspręsti klausimą ką daryti, kad patys Tarybos nariai nebūtų pasyvūs LB gyvenime" (Aidai 1957, 1 nr., 8 psl.). Ar kitaip yra su daugeliu kitų organizacijų? Ne kitaip, tik "savose" organizacijose to lyg nesimato: kiek nuveikiama ar nieko neveikiama (išskyrus sekančio suvažia-

vimo sušaukimą kadencijai pratęsti), vistiek atrodo, kad "daug dirbta". Kitaip su Lietuvių Bendruomene. Nors ir čia daugelio tik iš šalies žiūrima, kas iš jos išeis (lyg visiems taip žiūrint, galėtų kas nors kito išeiti, kaip "žiūrėjimas"), bet čia iš tiesų žiūrima, ar kas realiai veikiama. Tik todėl, be abejo, ir pats Lietuvių Bendruomenės valdybos pirmininkas drįso iškelti tokį klausimą, kuris kitose organizacijose būtų neįmanomas "netaktas". Bet ir palikus Lietuvių Bendruomenę nuošaliai ir imant mus nebe organizacine jos prasme, lieka klausimas: ar ne iš "savųjų" organizacijų, kurioms instinktyviai norime likti akli, susideda ir pati mūsų bendruomenė? Be abejo taip, o tuo pačiu ir jų ("savųjų" organizacijų) veiklos klausimas pasidaro aktualus visiems, nebe tik kiekvienam dėl "savosios" organizacijos. Vadų klausimas yra aktualus visame mūsų visuomeniniame gyvenime ir tuo būdu — visiems apskritai.

Keliame šį klausimą tik iš lietuviško rūpesčio, turėdami mintyje visas mūsų organizacijas ir specialiai netaikydami nė į vieną kurią atskirą organizaciją. Taip pat savo pastabų netaikome jokiam konkrečiam asmeniui. Bet užtat ir jaučiamės turį teisės savo nuomonę atvirai pasakyti, nelaikydami šio klausimo dengtino lyg kokiu neliečiamybės šydu.

Plačiąja prasme vadovavimu tenka vadinti kiekvieną vadovavimą vienokiam ar kitokiam darbui. Šiuo atveju betgi vadovavimą imame siauresne organizacine prasme, būtent turime mintyje visuomeninio darbo vadovavimą. Kai kitur vadovavimas susijęs su profesija, tai visuomeniniame gyvenime jis yra atremtas į laisvą vienokį ar kitokį visuomeninį interesą ar, teisingiau tariant, į vienokią ar kitokią idėją (pasaulėžiūrinę, tautinę, socialinę). Idėjos visus įpareigoja joms tarnauti, bet šis bendrasis įpareigojimas idėjai dar nereiškia savaime įpareigojimo imtis vado pareigų.

Nėra pareigos būti vadu, bet vadovybė yra pareiga. Tai paprasta, bet pagrindinė tiesa. Joje slypi atsakymas į vadų klausimą. Nėra visuotinės pareigos būti vadu, nes vadovauti reikia tam tikrų asmens ypatybių, kurios ne visiems yra lygiai prigimties suteiktos. Todėl vadovavimas ir nėra visuotinai galiojąs įpareigojimas, kaip visuotinai galioja bendrosios moralinės normos. Ne kiekvienas gali būti vadu. Be tam tikrų prigimties dovanų, be tam tikro visuomeninio talento neįmanoma vadu būti. Kas tokio talento turi, paprastai savaime pats nori visuomeniškai reikštis. Tačiau šiedu momentai — objektyvus sugebėjimas vadovauti ir subjektyvus geismas viešumoje pasireikšti — nebūtinai eina drauge. Yra atvejų, kur žmogų reikia **ištempti** į viešumą. Tai atvejai, kur žmogus, sugebąs visuomeniškai vadovauti, neturi troškulio veržtis į priekį, į visų akis. Bet nemažiau yra atvejų, kur tenka žmogų **nutempti** nuo scenos, nesant vilties jį patį susiprasiant iš jos pasišalinti. Tai atvejai, kur vietoj visuomeninio talento žmogus apdovanotas (ar nuskriaustas) tik pliku noru "pasireikšti", būtent patekti į valdybą, būti pirmininku išrinktam, pakliūti į garbės narius... Tačiau, kaip kitur, taip ir visuomeniniame darbe geros valios nepakanka, nes klausimas eina ir apie objektyvų sugebėjimą pasiimtas pareigas ištesėti. Čia, visuomeniniame gyvenime, dar blogiau: ta pati gera valia, kuri kitur bent nekenkia, čia virsta blogio versmė. "Pirmininkystės" liga daug pavojingesnė, pavyzdžiui, už grafomaniją. Grafomanas, sergąs troškuliu pamatyti savo "kūrybą" juodu ant balto, vertas tik užuojautos, nes savo troškuliu jis niekam nekenkia, bent tol, kol pats neįsitaiso į redaktoriaus kėdę (tokių atvejų, deja, pasitaiko). Bet tasai, kurį panaši "išgarsėjimo" liga stumia į visuomeninį gyvenimą, į organizacijas, yra iš anksto pavojingas. Jis savo auka padaro nebe popierių, kaip grafomanas, o pačius visuomeninius reikalus. Užuot būręs žmones bendram darbui, jis visus paverčia tik savo paties "veiklos" žiūrovais — tol, kol šie išsisklaido, į visa ranka numoję. Tai, va, šitais atvejais tenka prisiminti ir priminti: nėra pareigos būti vadu. Jei manote, kad jums nebeinant į pirmininkus ta organizacija sugrius, tegriūnie ji, nes negi visa jos prasmė ir tėra jums sceną sudaryti! Nekalbėkite, kad iš pareigos sutinkate vadovauti, nes nėra pareigos prisiimti pareigą, kuri nebus deramai atlikta. Neatliksimos pareigos prisiėmimą aiškinti pareiga tėra savyje prieštaravimas. Nesiguoskite šiuo prieštaravimu ir nejauskite pareigos, kur nesate įpareigoti.

Normaliai nėra reikalo šitaip priminti, kas akivaizdu, nes nėra pavojaus iš šių "vadų". Gyvose organizacijose savaimingai į vadovybę išskiriami asmens, joje matą pareigą, o ne tik sceną viešai "pasireikšti". Tačiau nuosmūkio metu, blėstant visuomeninės atsakomybės jausmui ir stokojant tikrų vadų, iškyla pavojus, kad tuštuma ima vilioti tuos, kuriuos judina nebe idėjinis pasiaukojimas, o paprasta garbės aistra. Čia pavojus, kad lietuviškajame gyvenime liks reikštis tik tie, kurie neturi šansų (ar bent jų mažiau turi) kitur pasireikšti.

Bet "veiklą" gali vaidinti ne tik tie garbės ligonys, apie kuriuos kalbėjome. Pastarieji daugiau pajėgia iškilti tik atskirose vietovėse ar mažesnėse savo pačių susikurtose organizacijose. Augščiau paprastai su šiais atvejais mažiau betenka susitikti. Bet čia iškyla reikalas priminti antrąją tiesą: vadovybė yra pareiga. Nepakanka tik postus užimti, tik pora posėdžių sušaukti ir vėl leisti save perrinkdinti. Tai ne veikla, o tik jos vaidyba, ir būtent ne nekalta vaidyba, o tikras nusikaltimas. Pasiimtą pareigą reikia atlikti, nes jos neatlikti lygu nusikalsti. Ten, kur organizacinė veikla jau paversta į fikciją, ten nesimato nė nusikaltimo — atrodo, kad nebuvo nė ko veikti, nes jau seniai panašiai "veikiama", atseit nieko iš tiesų neveikiama. Bet ten, kur klausimas eina apie realią veiklą, iš karto visa skaudžiai atsidengia. Pavyzdžiui, nelaimingai pataikytas tėvų komitetas paliko lituanistinę mokyklą skolose. Jei ir antrasis būtų panašiai pasielgęs, jau ta mokykla būtų žlugusi. Bet, ačiū Dievui, antrais metais atėjo darban pareigingi žmonės, kurie sugebėjo ir už senąjį tėvų komitetą atidirbti ir patys savo dalį ištesėti. Formaliai abu žmonės lygiai po metus pirmininkavo ir abu lygiai turi teisės šiuos metus įrašydinti į savo visuomeninę veiklą. Bet koks faktiškai skirtumas: kai pirmasai įrašė tik nusikaltimą, antrasis — sąžiningą darbą! Visi esame daugiau ar mažiau jautrūs garbei, bet užtat ir privalu nepamiršti, kad garbę suteikia ne tai, kad kam nors vadovauta, o **kaip** vadovauta.

Kiekviena pareiga reikalauja laiko, ir niekas todėl, nors ir kaip atsidėjęs, negali atlikti daugiau, negu leidžia žmogiškosios ribos. Nekartą dūmojau prie mūsuose ne taip jau retų panegirikų, kad X. Y. tuo pačiu metu vienur pirmininkavo, kitur sekretoriavo ir dar kitur keliose valdybose įvairias pareigas ėjo. Matyti, esu skeptiku apsigimęs, bet turiu prisipažinti, kad visais panašiais atvejais vietoje nuostabos man tekyla paprastas klausimas: o kuriose iš tų visų organizacijų p. X. Y. iš tiesų dirbo? Kai kuriais atvejais atsakymas, turbūt, būtų gana nepagarbus: kadangi visur dirbo, nebe-

liko laiko niekur dirbti. Tokių "dešimties pareigų" biografijų nestokoja mūsų periodikoje ir kituose leidiniuose. Tai liudija, kad eilė organizacijų yra virtusios tik fiktyvios veiklos vaidintojomis. Kam tačiau tokia beprasmiška vaidyba save ir kitus demoralizuoti? Vienu atveju gal būtų pagrindo apskritai tos ar kitos organizacijos atsisakyti. Antru atveju būtų pareigos atsisakyti tik "vadovavimo be darbo" praktikos. Jei turi pareigas vienoje organizacijoje, paliki kitai organizacijai rasti kitų žmonių, dar pareigomis neperkrautų. Jokiu atveju nėra prasmės demoralizuotis pareigų gausoje prarandant sąmonę, kad **pareiga visų pirma reiškia darbą, o tik paskui garbę ir nuopelnus.**

Kaip niekas negali aprėpti pareigų be skaičiaus, taip **niekas negali ištesėti visą laiką.** Žmogaus jėgos yra ribotos. Kiekvienas išsisemia, sustingsta savo pažiūrose, nebepajėgia jų atgaivinti nauju žvilgiu į tikrovę ir taip neišvengiamai **iš skatintojo pirmyn, iš vado virsta tik sargu, saugančiu rutiną. Nėra nei amžinų, nei nepakeičiamų vadų,** anei pirmininkų, anei sekretorių. Visada reikia žmogui žinoti ribas, tuo pačiu reikia žinoti ir laiką, kada verčiau perleisti savo dirbtą darbą į kitas rankas, negu likti savomis rankomis jo naikinti. Kam gi iš tiesų pačiam nusidėvėti ligi to, kad dabarties netesėjimai ryškiau gyveniman įsirėžtų, negu praeities pasiekimai? Tikras vadas nesibaimina pasitraukti, savo atlikęs: jis palieka ne tuštumą, o savo paties išugdytus bendradarbius, stojančius jo darbo tęsti. Priešingai, kai kuris vadas prigyvena to, kad nebėra kas jį pakeičia, tėra ženklas, kad, užuot vadovavęs, jis tėra vadą vaidinęs tuščiai salei, tik save ir kitus apgaudinėjęs. Karti tai tiesa, ir niekam nesinori jos praregėti. Maloniau svajonėse laimėjimus (jei ne dabarties, tai bent praeities) regėti, negu praverti akis tuštumai išvysti. Čia yra pagrindas, kodėl su tokiu įniršiu šokama piktintis tais, kurie atviromis akimis žiūri į tikrovę. Čia yra pagrindas, kodėl su tokiu aklu atkaklumu skelbiamas oficiozinis optimizmas, patiems juo netikint. Čia yra pagrindas, kodėl su tokia meile registruojami visi praeities žygiai, lyg jie jau leistų grimsti į ramų miegą.

Tesiilsie teisiųjų poilsiu visi, kurie jo verti. Tariame tai be pavydo ir be pašaipos. Bet tie, kurių akys dar nesimerkia, negalime jų nugręžti nuo to perspėjimo, kuris išrašytas ankstesnės kartos čia likimu: buvo didelių vadų, nuoširdžiai dirbusių, bet visą jų darbą siaubia beprasmybė, nepalikus savo darbo tęsėjų. Ar to likimo išvengsime mes? Ne likimas šį klausimą atsakys, nes likimas nieko neatsako: jis tik ataidi, ką mes patys esame tarę.

Nebus mūsų vaikams brangu, kas mums buvo, jei jie liks mūsų tik mokomi, jei nebus jie patys lietuviškajan gyveniman įjungti, ir būtent ne žiūrovais, o pačiais jo kūrėjais. Begerbiant autoritetus ir amžių, drauge reikia pagarbos ir tiems, kurie naujai ateina. Kada kur kokie rinkimai bebūtų, visada tenka žiūrėti, kad jie nevirstų tik "senų vardų" perrinkimu, kad darban būtų pašaukiamos ir jaunųjų jėgos. Užuot "perrinkimų", kiekvieną kartą visų pirma tenka sielotis naujų pajėgų atradimu. **Nėra ko baimintis vadų kaitos.** Juo daugiau žmonių bus nešę visuomeninę atsakomybę, juo daugiau bus visuomeninio susipratimo apskritai. Nelaikyčiau nieko tragiškesniu, kaip tai, kas, mano akimis, buvo senosios kartos tragika — visuomeninės vadovybės pavertimas lyg savotiška profesija. Lietuviškasis visuomeninis darbas yra idėjinė tarnyba ir užtat jokia prasme jis nejungtinas su niekuo, kas jau yra "tarnyba" (kad ir redaktoriaus tarnyba). Kada žmogus su kuo nors yra surištas ir dėl paties pragyvenimo, jis savaime baiminasi nebūti išstumtas. Bet lietuviškajame veikime kaip tik nereikia baimintis jokių "išstūmimų". Lietuviškojo darbo yra tiek, ir jis yra toks sunkus, kad jam reikia kuo daugiau žmonių. Vietoj kelių negausių veikėjų, pasirinkusių visam amželiui "visuomeninį krutėjimą", reikia vis naujų žmonių, ateinančių su šviežia energija ir mintimi, nesibaiminančių konkurencijos, patys susirūpinusių naujų jėgų ugdymu ir darban įtraukimu. Tam ir šio pasisakymo ėmiausi — ne kam nors nepagarbiai pareikšti ar prieš ką nors pasisakyti, o tik paskatinti lietuviškajan baran daugiau jėgų traukti, sunkiąją naštą ant daugiau pečių išdalinti.

Juozas Alaušius

VIENAS IŠ LAIKRAŠTININKŲ

Laikraštininko likimas panašus į paties laikraščio likimą: paskaito, meta, užmiršta. Nors koks bus gabus žurnalistas, po keliolikos metų, kai jis baigė rašęs ir kasdien savęs nebeprimena, jis išeina iš atminimo. Laimingesnis rašytojas ar mokslininkas, kuris savo buvimą patvariau įamžina knyga.

Laikraštininkas ir tik laikraštininkas yra ir kun. dr. Juozas Prunskis. Jis, tiesa, yra parašęs atskirų leidinių, tačiau jie yra publicistinės brošiūros, išskyrus disertacijos darbą apie bažnytinės ir civilinės teisės palyginimą Lietuvos konkordate (1945). Tad kun. J. Prunskio 50 metų amžiaus (gimęs 1907. 12. 22) ir 25 metų kunigystės sukaktis paskatina atiduoti jam pripažinimo duoklę jau dabar, kol tebėra gyvas ir pačiame darbe. Atiduoti kaip tik šiuo pagrindiniu jo veikimo atžvilgiu—veikimo laikraštyje.

*

1936 per Jonines pradėjo eiti Kaune dienraštis "XX amžius". Finansinę ir administracinę jo naštą prisiėmė talentingi, patvarūs darbe, nebiją rizikos Remigijus J. Valaitis ir Andrius Daugirdas. Redakcinę pusę pasiėmė jaunų akademikų kolektyvas, kuriam anuo metu netrūko kovos ryžto, energijos ir optimizmo, iš kitos pusės, kuriame buvo pritapę naujesnės vakaruose bręstančios idėjos ir kitaip galvojančiam žmogui respektas. Tame kolektyve buvo Pranas Dielininkaitis, Jonas Grinius, Zenonas Ivinskis, Stasys Yla, Juozas Keliuotis, Antanas Maceina, Pranas Mantvydas, Ignas Skrupskelis ir rašantysis; paskiau kolektyvas buvo praplėstas. Tačiau visi jie buvo apkrauti darbais šiokiose ar tokiose mokyklose, o Ignas Skrupskelis buvo "Židinio" žurnalo redaktorius. Buvo reikalingas žmogus, kuris pastoviai sėdėtų laikraštyje ir suktų aparatą drauge su redakcijos technikiniu kolektyvu, kuriame buvo puikūs darbininkai ir solidarūs bendrame darbe Julius Būtėnas, Antanas Pauliukonis, Vincas Rygertas, Petras Kupčiūnas, Pranas Rinkevičius. Šio kolektyvo priekyje buvo pakviestas vyriausiu redaktorium kun. Juozas Prunskis, o viceredaktoriaus pareigas formaliai prisiėmė Zenonas Ivinskis.

Per ketveris metus kolektyvas įrodė, kad Lietuvoje ir ano meto sąlygom galima buvo dienraštį padaryti populiariu; jei populiarumą galima matuoti jo tiražo dydžiu, tai "XX amžius" atsistojo visų lietuviškų dienraščių prieky. Tai buvo viso kolektyvo, redakcinio ir administracinio, nuopelnas, kuriame kiekvienas paliko savo įnašą. Čia tenka kaip tik sustoti prie kun. Juozo Prunskio rolės aname darbe.

Juozas Prunskis patraukė dėmesį keleriopais žurnalistiniais sugebėjimais. Pirmiausia jis turėjo gerus reportažui reikalingus privalumus: didelį judrumą bei paslankumą visur buvoti ir savo akim viską pamatyti, turėjo įspūdingą pastabumą, mokėjimą lengvai pasakoti. Atmenu, kada 1937 ėjo Sovietuose didysis karininkų valymas, tarp jų buvo lietuvių karininkų Putnos ir Uborevičiaus pavardės. Kun. Prunskis negalėjo nusėdėti redakcijoje, kad tik gautų kokių žinių apie tuos lietuvius. Prisikalbinęs pažįstamą motociklistą jis dūmė apie Uteną ieškoti Putnos giminių, kad galėtų duoti naujo kolorito žiniai apie anuos sovietinius valymus.

Antras jo laikraštinis bruožas buvo jo supratimas, kad dienraščiui pirmiausia reikia informacijos ir informacijos, skubios, tikslios, efektingos. Kun. Prunskiui priklauso nuopelnas, kad "XX amžius" įsigijo kasdien telefoninius pranešimus iš Berlyno, Paryžiaus, Rygos. Ano meto lietuviškame laikraštiniame gyvenime tai buvo naujas ir efektingas reiškinys. Dienraštis rodės gerai ir greitai informuotas.

Trečias bruožas — mokėjimas sutelkti kuo daugiau bendradarbių laikraščiui. Ne taip svarbu, ką bendradarbis pasakys, bet tegul bus kuo daugiau pavardžių. Prie jų kun. Prunskis mokėdavo prieiti; rankas trindamas, mokėjo kiekvienam komplimentuoti ar laiškeliais lankyti. Nors "XX amžius" buvo valdančiojo režimo smarkiai cenzūruojamas, tačiau Prunskis sugebėdavo ir režimo žmonių tarpe susirasti sau palankumo bei bendradarbiavimo—kad tik laikraštis ir jis pats turėtų mažiau priešų, daugiau draugų.

Kreipdamas daugiau dėmesio į laikraščio informacinę pusę ir laikraščio populiarumą visuomenėje, kun. J. Prunskis mažiau rūpinosi laikraščio politine bei idėjine kryptimi. Ją lėmė ne pats vyriausias redaktorius, bet viso kolektyvo pasitarimas. Ir vedamuosius rečiau rašydavo pats redaktorius, kiek kiti kolektyvo nariai, formuluodami pasitarimuose prieitas linkmes. Tuose pasitarimuose kun. J. Prunskis su entuziazmu priimdavo kiekvieną idėją, kuri keltų laikraščio informacinę vertę. Bet jam reikdavo nusigalėti, kada kolektyvas nuspręsdavo ką radikalesnio skelbti, tiek režimo atžvilgiu, tiek ypačiai jei tai būtų priešinga ortodoksinei pažiūrai, įsigalėjusiai tarp pačių katalikų. Tai diktavo jam gal ne tik atsargumas kaip kunigui, bet į tai linko ir jo charakteris sugyventi su visais ir tarp visų turėtų palankumo. Man rodos, kad dienraščio kolektyvo noras turėti aiškią, anose sąlygose galimai kovingesnę liniją buvo viena priežasčių, kodėl ilgainiui kun. Prunskis, su entuziazmu dirbęs "XX amžiuje", paskui perėjo į Katalikų Veikimo Centro informacijos biuro vedėjus, o "XX amžiaus" dienraščio vyriausiu redaktorium tapo dr. Ignas Skrupskelis.

*

Kun. J. Prunskis buvo vienas iš tų atsargiųjų, kurie išvengė pirmosios bolševikų okupacijos Lietuvoje, pabėgdamas į Vokietiją, paskui atsidurdamas Amerikoje, kur ėmė reikštis "Draugo" dienraštyje, administraciniu atžvilgiu ilgainiui perėjusiame į rankas tų pačių, kurie organizavo "XX amžiaus" administracinius reikalus.

Šiame laikotarpyje neteko stebėti kun. J. Prunskio darbe iš arti. Išvadas tenka daryti tik iš jo viešo pasireiškimo "Drauge". Įspūdis, kad kun. J. Prunskis reiškiasi su tuo pačiu žurnalistiniu veidu, kurį susidarė Lietuvoje, tik net ryškesnėmis, griežtesnėmis linijomis. Jo nuosavuose rašiniuose dominuoja informacinis reportažinis tonas. Mieliausios jam temos yra tos, kuriose iškyla tikėjimo triumfas, ir tos, kuriose gali parodyti komunizmo smurto padarinius. Šitos dvi linijos jo nusistatymuose yra aiškios ir griežtos ir dėl jų nevengia polemikos, taigi kovos. Angažuodamasis be kompromiso kovai prieš komunizmą, priima be kritikos net tokius avantiūristinio pobūdžio reiškinius kaip "antikomunistinio fronto" veikla ir duodasi įtraukiamas į jo rėmėjus. Tuo tarpu katalikų gyvenimo vidaus skirtumuose jis negali su tokiu griežtumu apsispręsti. Jis remia savo plunksna nusistojusias tradicines idėjas, kitų vadinamas ortodoksinėmis; entuziazmo nepagailėdamas vaižgantinių deimančiukų; tačiau jis nenorėtų prarasti ir antros pusės palankumo, palankumo tų, su kuriais teko pradėti žurnalistinę karjerą. Nenorėtų ir prieš juos rašyti. Tai sudaro tam tikrą nejaukumą žmogui, kuris nori būti su visais geruoju.

Tokis kun. J. Prunskis yra savo raštuose. Bet "Drauge" jo reikšmė, man atrodo, didesnė yra tuo, kad jis moka vartoti savo organizacinį talentą, kad sutelktų kitus rašyti; moka sudarinėti tam tikrus sąjūdžius specialiems reikalams. Tokis sąjūdis apie "Draugą" buvo sukurtas romano konkursų ir kitomis paties kun. J. Prunskio skiriamomis

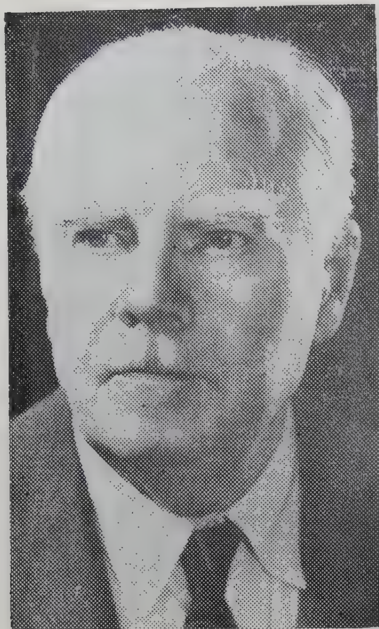
Kun. Juozas Prunskis

premijomis. Tai asmeninė auka ir visuomeninis laimėjimas sukelti dėmesio laikraščiui, knygai, meno reikalui.

Kai kurie sako, kad tai prisidėjo prie literatūros lygio smukimo. Tai kontraversinis dalykas, kaip yra kontraversinis J. Prunskio sumanymas išleisti knygą "Mano pasaulėžiūra", kur pakviestieji galėtų apsirašyti. Bet tokios kontraversos neišsprendžiamos. Jos priklauso nuo žmonių skonio, charakterio. Tenka palikti kun. Prunskiui savas pažiūras, kaip jas turime ir kiekvienas ir pagal jas elgiamės. Tokios kontraversos visai nekliudo įvertinti kun. J. Prunskio laikraštinį reiškimąsi. Kun. J. Prunskis nesireiškė kaip laikraštininkas, kurio idėjos ima vadovauti visuomenės tolimesniems žingsniams. Jis reiškėsi kaip laikraštininkas, kuris moka visuomenę sutelkti, sudaryti atmosferą, kuri palaikytų ją esamam lygy ir neleistų leistis žemyn.

Tokis yra kun. J. Prunskio kelias laikraštiniame gyvenime ir jo rolė visuomenėje. Belieka linkėti jam sveikatos ir kuo ilgesnio tesėjimo, nesijaudinant dėl laikraštininko likimo; nusavos sąžinės pripažinimas, kad daryta, kas galėta, duoda daugiau pasitenkinimo nei visuomenės pasitenkinimo ar nepasitenkinimo blykstelėjimas.

J. Brazaitis

POVILAS ŽADEIKIS

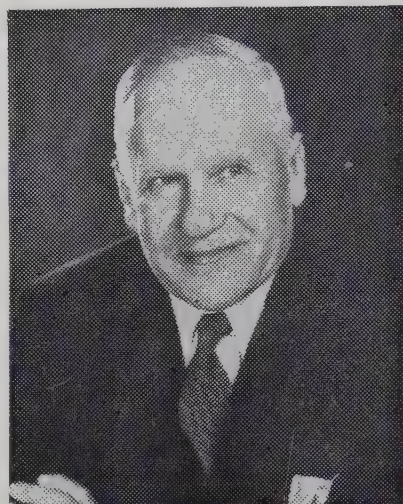
Gegužės 11 d. Vašingtone mirė Lietuvos nepaprastas pasiuntinys ir įgaliotas ministeris JAV Povilas Žadeikis. Palaidotas gegužės 16 d., dalyvaujant Lietuvos ir svetimų valstybių diplomatams, Alto, Vliko ir kitų organizacijų atstovams ir gausiam būriui dvasiškijos. Laidotuvių mišias katedroje atlaikė ir pamokslą pasakė prel. K. J. Cartwrigt, o karstą palaimino ir Liberą atgiedojo to miesto arkivysk. P. O'Boyle. Katedroje žodį tarė ir vysk. V. Brizgys. Valstybės Departamentui atstovavo sekr. pavaduotojas Herdersen. Į laidotuves buvo atvykęs ir dipl. šefas S. Lozoraitis iš Romos.

Velionis, atstovaudamas Lietuvai, Vašingtone išbuvo 22 metus. Anksčiau jis ėjo kitas atsakingas pareigas tėvynėje ir JAV. Povilas Žadeikis buvo gimęs 1887 m. Varnių valsčiuje. Mokėsi Palangos bei Mintaujos gimnazijose ir Petrapilio universitete. 1918 m. grįžo Lietuvon ir netrukus įstojo į kariuomenę, kur pasireiškė organizacine iniciatyva. 1919 m. porą mėnesių buvo krašto apsaugos ministeris. Po metų skiriamas Lietuvos misijos nariu ir kariniu įgaliotiniu JAV. Čia jis pasižymėjo paskolos bonų platinime. 1921 m. grįžęs Lietuvon, deleguojamas deryboms su Vokietija ir Prancūzija. 1923 m. skiriamas konsulu į Čikagą, o 1928 m. — konsulu į Niujorką. 1935 m. pakeliamas nepaprastu pasiuntiniu ir įgaliotu ministeriu JAV ir Vašingtone išgyvena iki mirties. Paskutinius kelis metus buvo labai pašlijusi sveikata. Mirė nuo širdies smūgio.

Povilui Žadeikiui mirus, pagal Valstybės Departamento sluogsnių aiškinimą, pasibaigė nepaprasto pasiuntinio ir įgalioto ministerio titulas, nes nėra Lietuvos valdžios, kuri galėtų tokio laipsnio atstovą skirti. Pasiuntinybės patarėjas Juozas Kajeckas patvirtintas Lietuvos atstovu charge d'affaires ad interim titulu.

Naujasis atstovas, kuriam šiemet suėjo 60 m. amžiaus, yra gimęs JAV Pennsylvanijoje. Jaunas grįžęs Lietuvon, ten baigė gimnaziją ir universitetą. Studijas dar gilino Paryžiuje. 1829 m. pradėjo dirbti Užsienio Reikalų Ministerijoje. Vėliau (1930-1935) buvo Lietuvos pasiuntinybės Londone sekretorius. Po to Lietuvos pasiuntinybės Berlyne patarėjas. Juozas Kajeckas yra dalyvavęs ir Lietuvos delegacijose įvairiose tarptautinėse konferencijose.

J. Gendr.

Juozas Kajeckas

"DRAUGO" ROMANO PREMIJA

Dienraštis "Draugas" šiemet paskelbė jau septintąją 1000 dol. konkursinę premiją už romaną. Jau paskelbė ir vertinimo komisiją, į kurią įeina B. Babrauskas, J. Kavaliūnas, P. Maldeikis, J. Švaistas ir D. Velička. Paskutinė data rankraščiams atsiųsti yra šių metų gruodžio 1 diena.

"Draugo" romano premija savo dydžiu pralenkė visas kitas, tremtyje išaugusias, premijas. Iki šiol skirtieji šiam tikslui leidėjų bei bendradarbių 7000 dol. yra stambi parama mūsų grožinio rašto kūrėjams. Kasmet skelbiant premijas, ta suma augs, liudydama "Draugo" leidėjų bei jų bičiulių kilnų žygį. Tame premijų kelyje pastebimas įdomus reiškinys. Kai daugelis mūsų šviesuolių visiškai atšalo lietuviškai knygai, atsiranda tokių, kurie, aukodami dideles sumas spaudos labui, rodos, lyg savotiškai nori išpirkti apsileidusiųjų kaltę. Tai yra gražus mostas, ir spaudos darbuotojai laukia daugiau tokių mecenatų, kaip verslininkas Jonas Andriulis, paklojęs šių metų "Draugo" premijai 1000 dol. Vienok tenka pažymėti, kad premijos yra tik ekstraordinarinės priemonės spaudos gyvybei išlaikyti. Tikrasis pagrindas yra knygų pirkėjai bei prenumeratoriai. Kuo daugiau jų turėsime, tuo labiau suklestės mūsų grožinė literatūra.

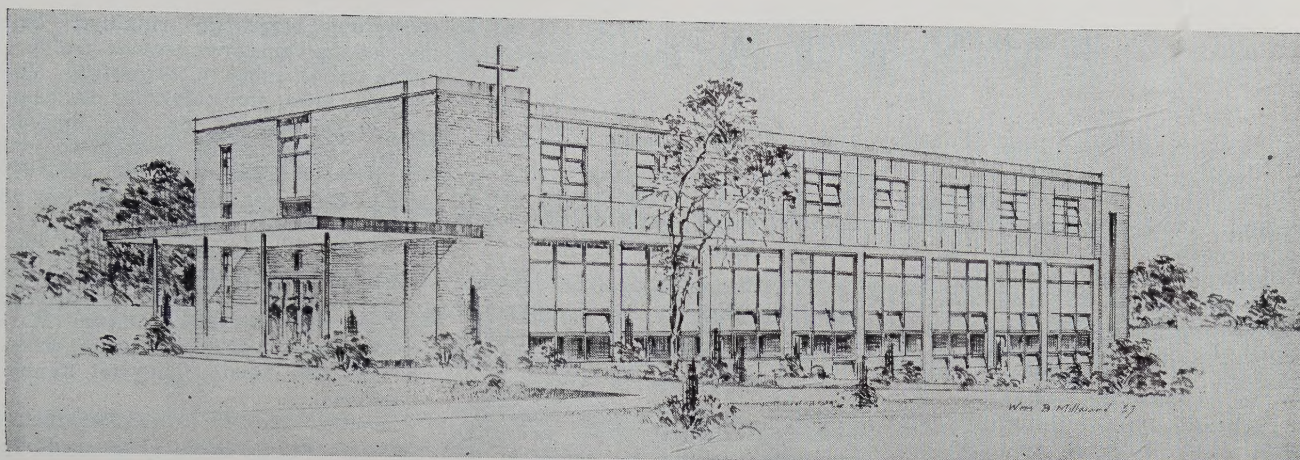
Autorių atžvilgiu "Draugo" premija yra dovaninio pobūdžio. Čia nestatomi dideli reikalavimai — pasitenkinama 200-tais mašinėle rašytų rankraščio puslapių. Autoriui duodama pilna laisvė pasirinkti siužetą. O gavus 1000 dol., jau galima daugiau laiko skirti plunksnai.

Mūsų sąlygose premijuoto rankraščio atspausdinimas knyga taip pat laikytinas nemenku pasitarnavimu spaudai—tuo labiau, kad galimas pelnas atidedamas premijų fondui. Pagaliau ir pats premijos įteikimas, sujungtas su muzika bei literatūra, prisideda prie lietuviko rašto kėlimo.

Primenant šią konkursinę "Draugo" premiją, tenka linkėti kad ja dar labiau susidomėtų rašytojai ir dar gausiau dalyvautų.

L. A.

- Lietuviškos Knygos Klubas Čikagoje leidžia Lietuvių Beletristikos Antologiją, kurią suredagavo Bern. Brazdžionis. Veikalas padalytas į du tomus. Pirmasis tomas, apimąs 49 autorius (nuo Simano Daukanto iki M. Augštaitės) jau baigiamas spausdinti.
- LB metraštį redaguoja Jeronimas Cicėnas. Metraštis bus pavadintas "Atšvaisto" vardu.
- B. Kučinskas, turįs Brooklyne žvakių dirbtuvę, ruošia Amerikos lietuvių parapinių bažnyčių spalvotą filmą. Iš surinktos medžiagos jis mano išleisti ir parapinių vaizdų albumą.
- Šiemet suėjo 75 m. amžiaus kompozitoriui A. Kačanauskui. Sukaktis buvo paminėta Brooklyne, kur apie jubiliatą kalbėjo K. V. Banaitis, iškeldamas jį kaip kompozitorių, Kauno konservatorijos profesorių, dirigentą ir tiesaus būdo žmogų. A. Kačanauskas dabar gyvena Vilniuje ir profesoriauja konservatorijoje.

STATOMA NAUJA GIMNAZIJA

Lietuviai pranciškonai, vos tik įsikūrę Amerikoje, sutelkė jėgas į religinę bei kultūrinę veiklą. Ji, bėgant laikui, nuolat šakojasi, apimdama naujus darbo plotus. Dabar lietuviai pranciškonai jau turi šešis vienuolynus, vasarvietę, spaustuvę, leidžia tris laikraščius, nemaža knygų, valdo dvi parapijas ir talkina lietuviams kunigams pastoraciniame darbe.

Nėra pamiršta nė pedagoginė sritis. Pranciškonai, norėdami prisidėti prie lietuvybės išsaugojimo jaunojoje kartoje, pirmieji ėmė organizuoti vasarines vaikų stovyklas, kuriose šalia bendro auklėjimo skiepijama ir meilė tėvų žemei. Per aštuonerius metus jų vasarinėse stovyklose jau yra buvę apie 1,500 lietuvių berniukų. Jie sugrįžo į namus labiau pramokę lietuvių kalbos, dainų, žaidimų ir nuteikti branginti lietuvių tautos kultūrą.

Jaunimo auklėjimo darbas vasarinėse stovyklose pamažu vedė ir prie steigimo savo mokyklos, kurioje šio krašto lietuvių vaikai būtų lavinami krikščioniškoje bei lietuviškoje dvasioje. Taip pat tikimasi, kad viena jų dalis, pamėgusi šv. Pranciškaus Asyžiečio idealus, vienuoliškame luome ryšis ateityje Evangelijos šviesą nešti Lietuvai.

Su tokiais lūkesčiais praėjusį rudenį Maino valstybėje, prie centrinio vienuolyno Kennebunkporte, buvo įkurta gimnazija (High School). Mokslo metai pradėti tik pirmąja klase, pasiryžtant mokyklą kasmet papildyti naujomis klasėmis. Iš pat pradžios jai gauta iš valstybinių švietimo įstaigų pilnas pripažinimas ir visos valdiškų mokyklų teisės. Lietuvių kalba įtraukta į programą lygiai su kitais dėstomais dalykais.

Šis naujas lietuvių pranciškonų užsimojimas auklėjimo srityje labai džiaugsmingai buvo sutiktas visoje mūsų išeivijoje. Jis buvo taipgi paremtas paskatinančiais žodžiai ir aukomis. Tvirčiausias tačiau naujosios mokyklos pagrindas buvo mokiniai, kurie čia atvyko iš įvairių Amerikos ir Kanados vietovių. Mokslo metai praėjo pakilioje nuotaikoje, įvairinami lietuviškomis dainomis, žaidimais, lituanistiniais konkursais, tautinių religinių švenčių minėjimais. Šį rudenį atidaroma ir antroji klasė. Naujų mokinių priimta dvidešimt penki. Jų atsirastų ir daugiau, jei būtų erdvesnės patalpos.

Taip sėkmingai vykstant pradiniam darbui, lietuviai pranciškonai dar su didesnėmis viltimis žvelgia į savo gimnazijos ateitį. Jie džiaugiasi pirmaisiais žingsniais bei lietuvių visuomenės palankumu. Šiuo metu gi, mokiniams nuolat gausėjant, iškyla naujų patalpų reikalas. Jis yra gyvybinis tolimesniam šios mokslo įstaigos ugdymui.

Tad lietuviai pranciškonai, pasitikėdami Dievo Apvaizda ir savos visuomenės parama, nutarė prie centrinio vienuolyno Kennebunkporte statyti naujas gimnazijai patalpas. Planai jau padaryti ir čia skelbiami. Naujoje moderniškoje mokykloje bus įrengtos erdvios klasės, knygynas, gamtos mokslų laboratorija, žaidimų salė, bendrabutis ir kitos reikalingos patalpos. Kertiniam akmeniui žemė prakasama šią vasarą — liepos 14 — Lietuvių Dienos iškilmėse. Naujoji gimnazija kainuos virš 100,000 dol.

Šiai sumai surinkti dabar skelbiamas vajus. Jį pradėdami, pranciškonai labai prašo visus savo tautiečius prisidėti aukomis prie naujos gimnazijos statybos. Kaip ankstesniuose reikaluose, taip ir šiame, Dievui laiminant, tikimės susilaukti visų nuoširdžios ir gausios talkos,

Tėv. Jurgis Gailiušis, O.F.M.
Pranciškonų provincijolas

o Pranciškonų vienuolynas Kennebunkporte yra išgarsėjęs savo vasarviete, į kurią kasmet vis daugiau atvyksta lietuvių poilsio. Vėsus oras, Atlanto vandenynas, rami gamta, pigus pragyvenimas vilioja vasarotojus net iš tolimų Amerikos miestų.

Šią vietą atostogų metu aplanko labai daug ir svetimtaučių. Juos traukia pranciškonų vienuolynas savo religine aplinka. Prieš keletą metų architekto Jono Muloko pastatytoji Liurdo grota lietuviškame stiliuje ypač susilaukė daug dėmesio. Vienuolyno kieme stovi to paties architekto suprojektuotas augštas koplytstulpis, kuris taip pat savo originalumu stebina svečius. Siekiama ir naujais religiniais pastatais praturtinti šią vietą. Šiemet prie vienuolyno koplyčios esančioje patalpoje architektui J. Mulokui buvo pavesta įrengti Vaikelio Jėzaus šventovę. Jai 6 didelius vitražus padarė dail. V. K. Jonynas, o statulą iš marmuro nukalė Vytautas Kašuba. Šią vasarą statoma vienuolyno kieme ir labai originali kryžiaus kelių koplyčia. Ją lietuviškos architektūros dvasioje sukūrė taip pat archit. J. Mulokas.

Kennebunkporte kasmet ruošiama ir vasarinė vaikų stovykla, į kurią lietuviai tėvai mielai siunčia vaikus pasilsėti ir pasimokyti lietuvių kalbos. Be to, kiekvieną vasarą čia įvyksta Lietuvių Diena, sutraukianti apie 5000 žmonių.

Į V Y K I A I

o Vyriausio Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto (Vliko) posėdis įvyko Niujorke gegužės 31 ir birželio 1-2 d.d. Pranešimuose apžvelgta Vliko veikla ir daugelis su ja susijusių reikalų. Kalbėjo J. Matulionis, A. Devenienė, M. Brakas, dr. A. Trimakas, J. Audėnas, V. Sidzikauskas ir K. Škirpa. Be to, buvo du referatai — Dr. A. Trimako apie tarptautinę įvykių raidą, ir Dr. Krivicko apie Lietuvos laisvinimą pasikeitusiose sąlygose. Diskusijose labiausiai iškelta ryžtas tęsti laisvinimo darbą ir reikalas jungti visas politines grupes į vieningą veiklą. Paliesta ir Vliko finansinė padėtis, kurią nušvietė J. Kaminskas ir Pr. Vainauskas. Iš pareigų pasitraukė Vliko prezidiumas (Matulionis, pirm., J. Kaminskas, vicepirm., H. Blazas, sekr.), Vykdomosios Tarybos pirm. A. Devenienė ir Tautos Fondo valdyba (J. Kaminskas, prel. J. Balkūnas, dr. Devenis). Vliko pirmininku išrinktas dr. Antanas Trimakas, vicepirm. J. Stikliorius, sekr. H. Blazas. Vykdomosios Tarybos pirm. išrinktas J. Glemža, nariais — dr. P. Karvelis ir J. Kairys. Tautos Fondo valdybon išrinkta: prel. J. Balkūnas, A. Devenienė, P. Minkūnas, dr. J. Budzeika ir J. Jakštyris; Revizijos komisijon: J. Norkaitis, Ed. Simonaitis ir kun. dr. L. Gronis. Naujasis Vliko pirm., dr. Antanas Trimakas, politiniuose sluogsniuose yra gerai pažįstamas. Nepriklausomybės laikais veikęs Lietuvos diplomatinėje tarnyboje, nuo pat įsikūrimo dirba Laisvosios Europos Komitete. Yra Baltic Reviem vyr. redaktorius. Gyvena Niujorke ir čia profesoriauja. Jis tuojau po išrinkimo J. Kajecko buvo pristatytas Valstybės Departamentui.

o Birželio išvežimų šešioliktos metinės buvo prisimintos daugelyje lietuviškų vietovių laisvame pasaulyje. Ta proga Vyriausias Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas kreipėsi į pasaulio lietuvius. Rašte iškėlė komunistų žiaurumus trėmimais į vergų stovyklas ir žudynėmis. Minint birželio išvežimus, iš Baltųjų Rūmų gautas pareiškimas: "... turime privilegiją jums pasiųsti iškilmingus prezidento sveikinimus ir priminti šiuos jo inspiruojančius žodžius: 'Mūsų tikėjimas, kad laisvė bus atstatyta Pabaltijo valstybių žmonėms, atsispindi mūsų pasišventime pagrindiniams laisvės ir nepriklausomybės dėsniams, kuriais buvo įkurtos Jungtinės Valstybės". Paskatinančių sveikinimų ta proga atsiuntė daug senatorių ir Kongreso atstovų.

• LB Čikagos apygardos valdybos iniciatyva birželio 30 d. Čikagoje, Tarptautiniame amfiteatre, suruošta lietuvių tautinių šokių šventė. Dalyvavo šokių grupės iš Amerikos ir Kanados. Šventės organizaciniams reikalams tvarkyti buvo sudarytas komitetas, kuriam pirmininkavo Br. Shotas. Jame veikė šios komisijos: finansų (pirm. J. Pakel), spaudos (St. Daunys), techninė (pirm. Z. Dailidka), nakvynių (pirm. K. Paštukas), programos ir kt. Komitete veikė apie 100 asmenų. Programinį vadovą redagavo J. Kreivėnas. Grojo Br. Jonušo pučiamųjų instrumentų orkestras. Kelionei traukiniais gauti papiginimai. Tautinių šokių šventės programoje dalyvavo apie 500 šokėjų.

Sykiu su tautinių šokių švente suruoštas ir jaunimo kongresas. Jis įvyko birželio 29 d. Morrison viešbutyje. Jo ruošimu rūpinosi LB Čikagos apygardos valdyba ir Studentų Sąjunga. Pagrindiniais kalbėtojais buvo: V. Vardys, A. Krikščiūnaitė, V. Adamkevičius ir Kanados Studentų Sąjungos pirm. B. Vaškelis. Kongresas susilaukė daug paskatinančių sveikinimų iš žymių asmenų bei organizacijų.

Tame pačiame Morrisono viešbutyje buvo suorganizuota ir lietuvių dailininkų meno paroda, kuri, atidaryta birželio 28, tęsėsi iki liepos 14 d. Joje dalyvauti pakviesti visi laisvajame pasaulyje gyveną mūsų dailininkai.

• Amerikos Balso lietuviškasis skyrius Vašingtone veikia jau šeši metai. Lietuviška programa transliuojama 30 min. iš Vašingtono ir 30 min. iš radijo centro Miunchene (Vokietijoje). Vašingtono lietuvišką programos laidą perduoda Amerikos Balso siųstuvai Jungtinėse Valstybėse, Tanžyre (Afrikoje), Miunchene (Vokietijoje) ir Salonikuose (Graikijoje). Amerikos Balso tinklas turi 78 siųstuvus, tarp jų 30 trumpųjų bangų siųstuvų Amerikoje. Šiuo metu į Lietuvą transliuojama per dieną pilna valanda originalių programų ir trys valandos kartojimų.

o Kultūros Fondas, talkinant Lituanistikos Institutui leidžia Vac. Biržiškos "Aleksandryną". Leidinys bus trijų tomų. Tai lietuvių senųjų rašytojų biografijų rinkinys. Prie kiekvieno aprašyto asmens bus pridėta ir jo raštų bibliografija. Veikalą tvarko prof. Mykolas Biržiška, o kalbą peržiūri dr. P. Jonikas. Vieno tomo kaina prenumeruojant — 5 dol. Užsakymus siųsti šiuo adresu: Kultūros Fondas, 1602 So. 48 Ct., Cicero 50, Illinois.

o Dail. V. K. Jonynas įsigijo vitražų dirbtuvę, kurioje dabar atlieka visus šios srities darbus. Paskutiniu laiku ruošė vitražus Čikagos Marquette Parko bažnyčiai ir pranciškonų Vaikelio Jėzaus koplyčiai Kennebunkporte.

o Vinco Krėvės vardo literatūrinė premija antrą kartą bus paskirta Lietuvių Akademinio Sambūrio Montrealyje, Kanadoje už 1955-6 m. išleistą, dar nepremijuotą lietuvių grožinės literatūros kūrinį š. m. rugsėjo mėn 21 d. Premijos dydis — 500 dol. Jury komisija (dr. H. Nagys, J. Kardelis, B. Pūkelevičiūtė, K. Veselka, B. Ciplijauskaitė) knygas jau pradėjo svarstyti. Apie premijos įteikimo iškilmes ir laureatą pranešimai bus paskelbti rugsėjo mėn. pradžioje.

o Kanados Lietuvių Katalikų Federacijos valdyba mūsų kankiniams pagerbti stato lietuvišką kryžių. Kryžius statomas Midlande, Kanados kankinių vietovėje, kurią vasarą aplanko daug maldininkų. Projektą padarė archit. dr. A. Kulpavičius. Paminklas statomas iš aukų. Pašventinimas numatomas rugpjūčio pradžioje. Vietovė yra 100 mylių atstu nuo Toronto.

o Prof. A. Ramūnas, dėstąs Ottawos universitete, iš Kanados socialinių mokslų tarybos gavo stipendiją rašyti veikalui apie Amerikos ir Europos auklėjimą. A. Ramūnas studijų tikslais vyksta Europon.

• Dienraščio "Draugo" ir marijonų vienuolyno pastatų pašventinimas Čikagoje įvyko birželio 23 d. Pašventinimo apeigas atliko kard. S. Strichas.

• Juozo Bakio skulptūros darbų paroda įvyko Paryžiuje balandžio 26 - gegužės 9 d.d. Dailininkas gyvena Kanadoje. Į Paryžių buvo nuvykęs pagilinti meno studijų.

o Žurnalo Lituanus vajus pratęstas iki jaunimo kongreso. Pradžia nebuvo džiuginanti, bet leidėjai nenustoja vilties, kad lietuviai supras šio anglų kalba einančio lietuvių kultūrai tarp svetimtaučių skleisti laikraščio vaidmenį ir ateis į pagalbą gausesniu būriu. Vajui pravesti atskirose vietovėse veikia įgaliotiniai, kurie judina aukų rinkimą. Aukas žurnalui galima siųsti ir po vajaus šiuo adresu: 916 Willoughby Ave., Brooklyn 21, N. Y.

"AIDŲ" PREMIJA UŽ LITERATŪRĄ

Mėnesinis kultūros žurnalas "Aidai", leidžiamas pranciškonų, pamečiui skiria po vieną $500.00 premiją už vertinimo komisijos geriausiu pripažintą grožinės literatūros ir mokslo veikalą. Šiuo skelbiama jos taisyklės:

1. 1957 metais ketvirtą kartą premija bus skiriama už grožinę literatūrą: poeziją, noveles, apysakas, romaną ar dramą.
2. Už komisijos geriausiu pripažintą veikalą skiriama premija nebus skaldoma tarp atskirų autorių.
3. Premijos komisija vertins 1956-1957 m. viešumoj pasirodžiusius grožinės literatūros kūrinius ir tais metais parašytus, bet dėl dabartinių sąlygų negalėjusius būti išspausdintais. Premijos komisijai neatsiųsti kūriniai nebus vertinami.
4. Eilėraščių rinkinys, skiriamas premijai, turi sudaryti nemažiau 32 puslapių knygą, jeigu ji būtų išspausdinta. Novelių ar apysakų rinkinys turi būti nemažiau kaip 100 puslapių dydžio spausdintos knygos.
5. Paskutinė data kūriniams įteikti 1958 metų vasario 1 d. Siųsti "Aidų" redakcijos adresu: Ant. Vaičiulaitis, 304 Anacostia Rd., S. E., Washington 19, D. C.
6. Premijuotą kūrinį, jei jis būtų parinktas iš viešumon dar nepasirodžiusių veikalų, autorius sutinka dalinai ar ištisai spausdinti per "Aidus".
7. Vertinimo komisijos sąstatas bus paskelbtas vėliau.

"AIDŲ" PREMIJŲ FONDUI AUKOJUSIEJI:

Kun. J. Petrėnas, Brooklynas $25.00
J. Adomaitis, Waterburis $19.00
M. Jankevičiūtė, Niujorkas $10.00
Dr. V. Kanauka, Brooklynas .... $ 5.00

"AIDŲ" GARBĖS PRENUMERATORIAI:

Prof. V. Motiekaitis, La Habra, Calif.; A. Jonkūtė, Čikaga; dr. S. Pragulbickas, Detroitas; dr. J. Sungaila, Torontas.

"AIDŲ" RĖMĖJAI:

E. Aleksėjūnaitė, Montreal, Que.;
V. Alksninis, Maspeth, N. Y.

Visiems tariame nuoširdų ačiū.

LIEPOS IR RUGPJŪČIO MĖNESIAIS "AIDAI" NEIŠEINA

Redaguoja — Antanas Vaičiulaitis

Redakcijos nariai — T. Leonardas Andriekus, O. F. M., Juozas Girnius, Alfonsas Nyka-Niliūnas

Meninė priežiūra — Telesforas Valius

Leidžia — Tėvai Pranciškonai

Administracijos adresas — Aidai 680 Bushwick Ave., Brooklyn 21, N. Y.

Dailininko adresas — Telesforas Valius, 84 Pine Crest Rd., Toronto, Ont., Canada

Redakcijos adresas — Antanas Vaičiulaitis, 304 Anacostia Rd. S. E., Washington 19, D. C.

Lietuvoje. V. Augustino nuotr.